

2024 №1 MART

JURNAL
BANK
BOZOR
BIZNES

ISSN 3030-3605

GUVOHNOMA №224008

<https://jbmb.uz/>

08.00.01
08.00.02
08.00.03
08.00.04
08.00.05
08.00.06
08.00.07
08.00.08
08.00.09
08.00.10
08.00.11
08.00.12
08.00.13
08.00.14
08.00.15
08.00.16
08.00.17

Bosh muharrir
Pardayev Olim Mamayunusovich

Elektron nashr.

Nashrga tayyorlovchi
Hamidov Mubin Habibjonovich

Mas'ul kotib
Bekmurodov Abbos Amiriddinovich

Tahririyat kengashi a'zolari:

Pulatov Muxiddin Egamberdiyevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, rektori professori,
i.f.d.

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich

SamISI, professor, i.f.d.

Sharipov To'liq Saidaxmedovich

SamISI, O'quv ishlari bo'yicha prorektori, dotsent, i.f.n.

Berdimurodov Azizjon Shukrilloyevich

SamISI, Ma'naviy ishlari bo'yicha prorektori, i.f.f.d.

Zaynalov Jaxongir Rasulovich

SamISI, professor, i.f.d.

Urazov Komil Baxromovich

SamISI, professor, i.f.d.

Bektemirov Abdumalik

SamISI, professor, i.f.d.

Shavqiyev Erkin

SamISI, professor v.b. i.f.d.

Tashnazarov Samiddin Nizamovich

SamISI, professor, i.f.d.

Mattiyev Ilhom Begmatdo'lovich

SamISI professor p.f.d.

Davronov Shuxrat Zuxurovich

i.f.d. dotsent.

Mamatov Baxodir Safaraliyevich

Toshkent Moliya Instituti i.f.d. professori.

Rustamov Maqsud Suvonqulovich

Toshkent Moliya Instituti i.f.d. dotsent

Niyozov Zuxur Davronovich

SamISI, dotsent. i.f.n.

Sayfiddinov Ilhom Fayziddinovich

Toshkent Moliya Instituti i.f.n.dotsent.

Karimova Aziza Maxommadrizayevna

SamISI, i.f.f.d.

Sobirov Ilhom Xusanovich

SamISI, dotsent. i.f.n.

Abiyev Jahongir Ne'matovich

SamISI, dotsent. i.f.f.d.

Xolmamatov Diyor Haqberdiyevich

SamISI, dotsent, i.f.f.d.

Ibodov Kamoliddin Mamatqulovich

SamISI, dotsent, i.f.f.d.

Ernazarov Alisher Ergashevich

SamISI, dotsent v.b., p.f.f.d.

Artikov Zokir Sayfiddinovich

SamISI, dotsent, i.f.f.d.

Abduxamidov Sarvar Adxamovich

SamISI, dotsent, i.f.f.d.

Shirinov Uchqun Abduxalilovich

SamISI, dotsent, i.f.f.d.

Normurodov Umid Normurod o'g'li

SamISI, dotsenti v.b., i.f.f.d.

Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li

SamISI, dotsenti v.b., i.f.f.d.

Juliboy O'g'li Oybek

SamISI, i.f.f.d.

M U N D A R I J A

Пардаев О.М	ЖАМОА МЕҲНАТИДА ПЕРСОНАЛНИ ТАНЛАШ, ТАЙЁРЛАШ ВА БОШҚАРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ	5-16
Karimova A.M	THE ESSENCE OF SOCIAL INSURANCE AND ITS ROLE IN SOCIAL SUPPORT OF THE POPULATION	17-24
Narzullayeva O.Q Toshmurodov T.A	O'ZBEKISTON BANK SEKTORINI RIVOJLANTIRISHDA ISLOMIY BANK XIZMATLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	25-31
Xudoykulov X.Z Rustamov D.N	KICHIK VA O'RTA BIZNES: IQTISODIY O'SISH TAYANCHI	32-37
Tursunov F.M	MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING ZAMONAVIY TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDAGI ROLI VA O'RNI	38-44
Muxammadiyev K.G'	XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING O'RNI VA BOG'LIQLIK JIHATLARI	45-51
Norqulov H.I Roziqov N	INVESTMENT PROJECT ANALYSIS CONCEPT	52-57
Muxammadiyev K.G'	O'ZBEKISTONDA XIZMAT KO'RSATISH SOHANI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI VA ZARURATI	58-61
Xo'janov N.Z Xudoykulov X.Z	MAMLAKATIMIZ TANGA-PUL MUNOSABATLARI PAYDO BO'LISHI VA TARIXIY RIVOJLANISH JARAYONLARI	62-65
Sharipova N.Dj	FURTHER IMPROVEMENT OF THE PROVISION OF REMOTE BANKING SERVICES BY COMMERCIAL BANKS	66-71
Камилова Н.А	МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И МОДЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	72-79
Каримова А.М Ниезов З.Д Махсудов О.Ш	АҲОЛИНИНГ МОЛИЯВИЙ САВОДХОНЛИКНИНГ ОШИРИШ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШИ ТАЪМИНЛАЙДИ.	80-90
Norqulov.H.I Abduvaliyev S.	PULLARNING BANKLAR FAOLIYATIDAGI VAZIFALARI	91-97
Norqulov H.I Toshmurodov T.	MASOFAVIY BANK XIZMATLARINI KO'RSATISHDA INNOVATION BANK	98-105

Bekmurodov A.A
Xolmo'minov Islom

TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISH USULLARI
ISLOM BANKLARINING ISHLASH
TAMOILLARI

106-110

Bekmurodov A.A

O'ZBEKISTONDA IPOTEKA KREDITINI
RIVOJLANTIRISHNING
IJTIMOIYQATLAMNI HIMOYASIDAGI
ISTIQBOLLARI VA TENDENSIYALARI

111-114

ЖАМОА МЕҲНАТИДА ПЕРСОНАЛНИ ТАНЛАШ, ТАЙЁРЛАШ ВА БОШҚАРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Пардаев Олим Мамаюнусович

и.ф.д., профессор

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, Самарқанд

Аннотация: Мақолада корхоналарни бошқаришда жамоа меҳнатида иш жараёнида персонални мотивлаштириш, сўнгра ташкилотнинг кадрлари рўйхатига киритиш, уни ривожлантириш ва баҳолаш дастурлари, персонални танлаш, тайёрлаш ва бошқариш технологиялари илмий ўрганиб чиқилган.

Калит сўзлар: жамоа меҳнати, персонал, мотивлаштириш, баҳолаш дастури, бошқариш технологиялари, меҳнат самарадорлиги

Annotation: in the article, the scientific study of motivation of the person in the process of working in the collective labor in the management of enterprises, then inclusion in the list of personnel of the organization, programs for its development and evaluation, technologies for the selection, preparation and management of the person.

Keywords: team Labor, personal, motivation, evaluation program, management technologies, labor efficiency

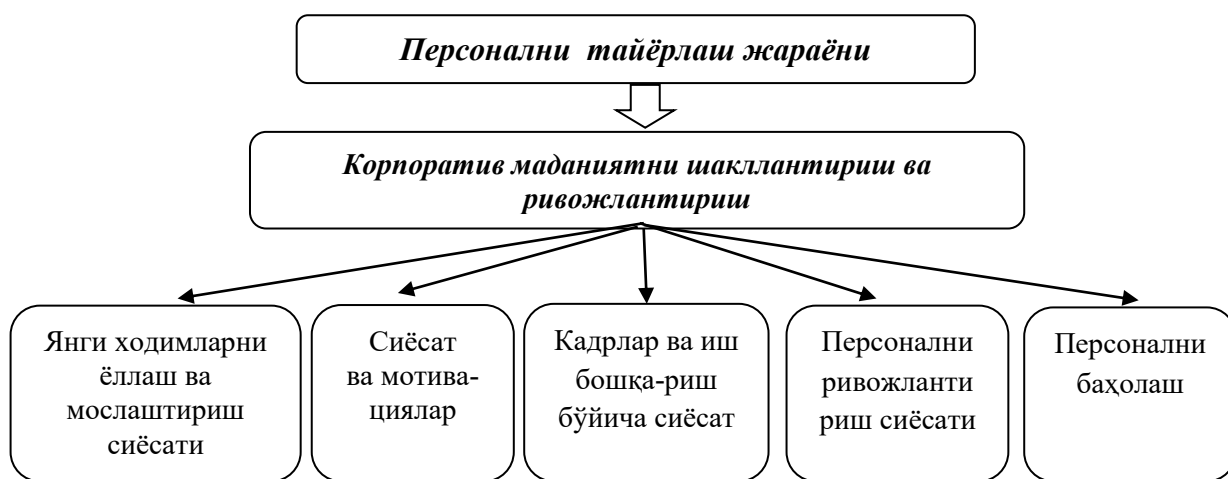
Бозор иқтисодиёти шароитида жамоа меҳнатида персонални бошқариш корхона фаолияти натижасига кучли таъсирини кўрсатади. Чунки жамоа меҳнатининг самарадорлиги, натижавийлиги персонални танлаш ва тайёрлаш билан узвий боғлиқ ҳисобланиб, жамоадаги ходимларнинг меҳнати уларнинг олдиларидаги мақсадларга эришишидаги умумлашган, ягона меҳнат ҳисобланади¹.

Илмий-амалий тадқиқотлардан маълумки, ҳар қандай ижодий жамоада 5% атрофида ижодий шахслар, 25% билимдон кишилар, 20%

¹Аверин А.В. Управление персоналом, кадровая и социальная политика в организации учебное пособие.М.: Изд. РАГС, 2013.-224 с.: Волгин А.П. Управление персоналом в условиях рыночной экономики. Учебное пособие.М.: Дело, 2013.-356 с.: Лукашевич В. Основы управления персоналом. Учебное пособие. КноРУС.М.:2016.-346 с.:

таҳлилчилар ва 50% оддий ижрочилар бўлади. Ижодий гуруҳларнинг раҳбарлари демократлар, пессимистлар, диктаторлар ёки ташкилотчилар сифатида тавсифланади.

Бу тадқиқотлар натижасининг энг муҳим хулосалари шундан иборатки, ташкилотнинг жисмоний меҳнатларини юқорида кўрсатилган 50% оддий ходимлар-персоналлар бажарадилар. Шунинг учун ҳам менежментнинг назариячилари ва амалиётчилари бошқарув туғилишидан бошлаб унинг назариячилари менежментнинг асосий субъекти бўлган-одамларни самарали бошқаришни тадқиқ қилиб келмоқдалар (1-расм).

1-расм. Персонални танлаш ва тайёрлашнинг оддий тизими

Келтирилган 1-расмда ташкилотларда персонални тайёрлаш жараёни “корпоратив маданиятни шакллантириш ва ривожлантириш дастури” асосида олиб борилиши тавсия қилинмоқда. Бу дастур ўз таркибига 5 та ёки узлуксизлик бўйича режалаштирилган йўналишни, жараённи ёки сиёсатни олади. Янги ходимларни ёллаш ва мослаштириш сиёсатида янги ходимларни танлаш икки усулда амалга оширилиши маълум жараён. Буларнинг *биринчиси* - иш ахтариб келувчилар, *иккинчиси* - ташкилотнинг эълонлари бўйича ишга келувчилар ҳисобланади.

Иш ахтариб келувчилар ташкилотнинг эълонлари бўйича ишга келувчиларни тўғридан-тўғри ишга қабул қилиш даври ҳозирга келиб ўзининг муддатини ўтаб бўлди. Жамият тараққиётидаги ҳозирги даврда

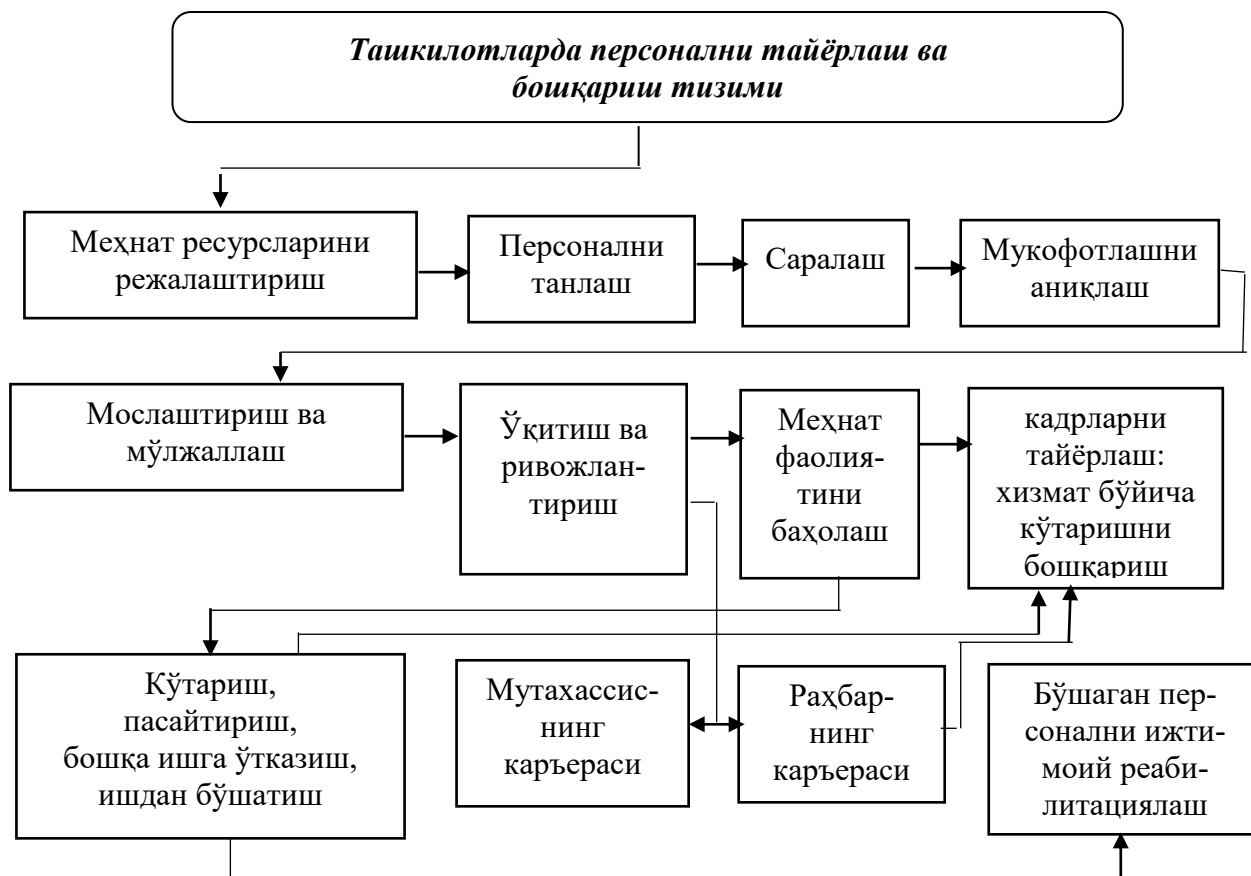
тўғридан-тўғри ишга қабул қилиш ташкилотларни самарали бошқаришда кўпдан-кўп тўсиқларга дуч келтириши ҳам маълум бўлди.

Шунинг учун ҳам, ҳозирда ходимни ишга ёллаш ва уни ишга мослаштириш жараёни ўта синчковлик билан (суҳбат, соҳани билиши, қобилияти, шу иш юзасидан ахборотланганлиги, маълумоти, оилавий аҳволи, яшаш манзили, иш стажи ва бошқ..) амалга оширилиши талаб қилинмоқда

Иккинчи жараёнда персонални мотивлаштириш, сўнгра ташкилотнинг кадрлари рўйхатига киритиш, уни ривожланти-риш ва баҳолаш дастурлари амалга оширилади. Келтирилган тизим бўйича ходимларни ривожлантириш (ўқитиш, малакала-рини ошириш, янги технологиялар ва ахборотлар билан таъминлаш ва бошқ..) га алоҳида эътибор берилди. Биздаги ташкилотларнинг деярли кўпчилигида бу тизимга эътибор берилмаганлигидан корхоналарда ҳам, ташкилотларда ҳам ишчиларнинг қўнимсизлиги одатий ҳоллардан бўлиб қолмоқда.

Ташкилотда персонални танлаш ва тайёрлаш тизимида режалаштирилган “персонални баҳолаш” ташкилот жамоасини талаб даражаларда шакллантиришга қаратилган. Ташкилот ходими ташкилот раҳбариятининг унга бўлган муносабатлари ва уни ташкилотда ишлашга тайёрлаганлигини чуқур ҳис этиши, сезиши натижасида у ўзини баҳолаш танловларидан муваффақият билан ўтади. Чунки унда ташкилотда ишлаб қолишга қатъий қарор пайдо бўлган.

Шу тариқа ташкилотнинг жамоаси шакллантирилади ва бу жараён тўхтовсиз давом эттирилади. Европа давлатларида, АҚШ, Канада, Хитой, Япония каби давлатларда ташкилотларнинг меҳнат жамоасини шакллантиришга биринчи навбатдаги вазифа сифатида қаралади (2-расм).

2-расм. Ташкилотларда персонални мажмуали тайёрлаш ва бошқаришнинг мураккаб тизими

Бу давлатлар айниқса, Европа давлатлари ва АҚШ вақт ўтиши билан жамият менежментининг ватанлари ҳисобланади. Бу давлатлардаги бошқарув биринчи навбатда ўз давлатлари-нинг иқтисодиётини кўтариш йўли билан халқининг яшаш фаравонлигини оширишга қаратилган. Шунинг учун ҳам бу давлатларда менежментни такомиллаштириш узлуксиз равишда жиддий тадқиқотлар йўналишларига айлантирилган ва таш-килотларда ходимларни тайёрлашнинг усуллари ва тизимлари мукаммал равишда ишлаб чиқилган (29-расм).

Ушбу тизимдаги талабларни ўрганишдан маълум бўладики, ташкилотнинг олдида қўйилган мақсад ва вазифаларни бажариш учун биринчи навбатда меҳнат жамоасини шакллантириш керак. Ташкилот учун ходимларни мақсадли танлашнинг биринчи босқичи меҳнат ресурсларини

режалаштиришга қаратилаяпти. Бу масала кўриб чиқилгандан кейингина персонални танлаш босқичига ўтилмоқда.

Персонални танлашнинг икки босқичда (танлаш ва сара-лаш) ўтказилишининг ўзи ишга кировчиларнинг ўз маъсуляти-ни оширишга мажбур эканлигини англатади. Тизимдаги: мослаштириш ва мўлжаллаш; ўқитиш ва ривожлантириш ва меҳнат фаолиятини баҳолаш ҳам ходимни ривожлантиришга, қўллаб-қувватлашга қаратилган. Агар инсоний муносабатлар мактабининг назарияси ва амалиётига эътибор қилсак, ташкилотнинг самарали ишлаши фақатгина инсон ресурсларига боғлиқ эканлигини англаймиз.

Гарб давлатларида, АҚШ ва Японияда жамоа меҳнатини ташкил қилишда биринчи навбатда персонални тайёрлаш муҳим омиллардан эканлиги маълум бўлади. Ушбу тизимда ташкилотнинг самарали фаолият кўрсатиши учун жамоани шакллантиришда ходимнинг ўрнига қанчалик кучли эътибор бериш лозим эканлиги келтирилган. Жамоада меҳнат қилувчи ходим бошқарув қарорларини қабул қилиш жараёнларига ҳам қатнашиши кераклиги белгиланган. Ташкилотда меҳнат қилувчи ходимнинг бошқарув қарорларини қабул қилишга қатнашиши ташкилотда демократик бошқарувнинг тўлиқ тантанасини ифодалайди.

Ташкилотда персонални бошқариш технологиялари. Асримизнинг замонавий технологияларини яратиш халқ хўжалигининг барча соҳаларида, тармоқларида ва йўналишларида шиддат билан ривожланмоқда. Бугуннинг технологиялари эртага эскириб қолмоқда деган сўзлар, мавзулар ҳам оддий суҳбатларга айланаяпти. Шунинг учун ҳам, ташкилотларда ва корхоналарда меҳнат жамоасини шакллантиришда персонални танлаш ва тарбиялашнинг муҳимлиги долзарб илмий-амалий тадқиқотларни талаб қилмоқда.

Ташкилотларда персонални тайёрлаш ва бошқариш технологиялари яратилган. Ташкилотлар бу технологияларни ўз ташкилотида жорий қилиш имкониятлари бўйича қўлламоқда. Шу билан бирга ташкилотларда

персонални бошқариш технологиялари доимий равишда такомиллаштирилиб борилмоқда.

Персонални бошқаришнинг замонавий технологиялари ҳар қандай корхонанинг олдидаги кўплаб вазифаларни ечиш имко-ниятларини яратади. Янги технологиялар ва усуллар ёрдамида корхонанинг жорий ва стратегик вазифалари бажарилади, ишларни бажаришнинг самарадорлиги таъминланади.

3-расм. Персоналнинг бошқарув қарорларини қабул қилишда қатнашиши даражалари бўйича таснифи

Агар корхона меҳнат жамоасини профессионал ишчилар билан шакллантирса, бу корхона ўзи йўналишидаги корхоналар ўртасида албатта етакчилик ўринларини эгаллайди. Бу учун эса персонални бошқариш технологияларига жиддий эътиборни қаратиш талаб қилинади (3-расм).

Менежментнинг асосий технологик усуллариининг ичида қуйидаги энг муҳимларини ажратиш мумкин²:

- кадрларни танлашда асосий эътиборни ишчанлик ва шахсий сифатларни батафсил ўрганишга қаратиш;
- кадрлар бўйича мутахассис персонални танлаш ва саралаш ишларида жуда кўплаб усуллар ва технологияларни қўллаши ва фойдаланиши керак;
- янги ходимнинг самарали мослашишига ҳар тарафлама ёрдам бериш.

Қайд қилинган умумий тизимлар бўйича кўплаб технологиялар ишлаб чиқилган. Персонални кадрлар бўйича бошқарув технологияларининг элементлари қуйидагича:

- персонални ёллаш, танлаш ва саралаштириш режасини тузиб чиқиш;
- ходимнинг ишловчанлиги ва уддабуронлигини баҳолаш;
- касби бўйича фойдаланишни мўлжаллаш;
- ходимни мослаштириш тизимини ва шароитини яратиш;
- ишчанликдаги лавозимликни ривожлантириш;
- ноёб ходимларни йўқотиб қўйиш хавфини пасайтириш;
- бошқарув лавозимларига кўтаришни мўлжаллаш;
- раҳбарлар таркибига захира раҳбарларни тайёрлаб бориш;
- фаолиятни мотивлаштириш;
- бошқарув муҳитида ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлардан, усул ва услублардан тўлиқ ахборотланганлик шароитларини яратиш.

Персонални бошқариш технологияларининг турлари: персонални бошқариш технологияларининг барчаси ягона, бириккан ва бирлашган

² Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации. Учебное пособие. М.: ЮНИТИ, 2013. -560 с.: Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом, Учебное пособие. СПб.: Питер, 2014. -416 с.: Десслер, Гари. Управление персоналом. Учебное пособие под ред. Р.И. Шленова. — М.: Издательство «БИНОМ», 2014. -432 с.

жамоа тизимини яратиш учун қўлланилади. Менежментнинг кадрлар амалиётида асосан қуйидаги технологиялар кўпроқ қўлланилади:

- бошқарув технологияси (танлаш амалга оширилади, кадрларни жой-жойига қўйиш, ишчанликни баҳолаш, меҳнатни ташкил қилишнинг асосларини ишлаб чиқиш);

- бошқариш ва ривожлантириш технологияси (ўқитиш ва малакаларини ошириш амалга оширилади, аттестация ўтказилади, ишга янгиликлар киритилади, жорий қилинади);

- хулқ-атвори бошқариш технологияси (мотивлаштириш тизими ишлаб чиқилади, низоларни тезкор усулда ечиш усуллари, амалиёти яратилади, корпоратив, ташкилий маданият ва ишчанлик этикаси муносабатлари шакллантирилади).

Келтирилган барча технологияларда ходимнинг профессионал тайёрланганлиги асос қилиб олинади. Ходимнинг зиммасига мақсадли вазифалар қўйилади, барча ходимларнинг самарали ишлаши учун мувофиқлаштирувчи шароитлар яратилади ва албатта охирги натижа диққат билан кўриб чиқилади ва персоналлар баҳоланади.

Персонални бошқаришда ижтимоий технологиялар: бу технология ташкилотнинг мақсадларини ҳисобга олган ҳолда аниқ ходимлар ва алоҳида гуруҳларда қўлланилади. Замонавий менежмент ташкилотда бу технологияни қўллаганда персонал-нинг меҳнат фаолияти учун қулай шароитларни яратишни, ижтимоий муҳофазаланганлигини ҳисобга олади. Жамоанинг ижтимоий соҳадаги эҳтиёжлари, мотивлаштиришнинг барча тизимлари қайта кўриб чиқилади ва қўшимча назорат учун жамоавий гуруҳлар тузилади.

Персонални бошқаришнинг ижтимоий технологиялари ташкилотнинг фаолияти барқарор, иқтисодий кўрсаткичлар бир маромда бўлганда кутиладиган самараларни беради. Ташкилот-нинг бундай шароитида

кадрлар хизмати ижтимоий бошқарув технологияларини жорий қилиш қарорларини қабул қилади ва амалга оширади.

Персонални бошқаришда замонавий ижтимоий технология-ларни қўллаш жараёнлари натижасида қуйидагилар таъмин-ланади:

- танлаш, ёллаш ва назорат;
- аттестациялар тизимларининг қўйилиши;
- профессионал таълимни қувватлаш;
- кадрлар заҳирасини янгилаш;
- ижтимоий ҳимояларни таъминлаш;
- тиббий суғурталаш;
- имтиёзларни тақсимлаш;
- нафақани таъминлаш.

Персонални бошқаришда ижтимоий технологияларни қўллашда қуйидаги умумлашган йирик натижаларга эришган-ликларини кўплаб ташкилотлар қайд қилишади:

- меҳнат унумдорлиги кескин ошади;
- чиқарилаётган маҳсулотларнинг рентабеллиги таъминла-нади;
- барча персоналлар фаолиятида юқори натижалар бўйича барқарор бир текислик юзага келади;
- ҳар бир ходимда охирги натижа бўйича манфаатдорликка қизиқиш кучаяди;
- мустаҳкам ҳамкорликдаги жамоа яратилади.

Персонални бошқариш технологиялари вақт талабига мувофиқ доимий равишда такомиллаштирилиб борилиши керак. Чунки, янги технологиялар ва илғор тажрибалар ташкилотларда, корхоналарда янги шароитларни келтириб чиқариши аниқ воқеълик ҳисобланади. Янги шароитга мослашиш учун албатта усуллар, такомиллаштирилган ёки янги технологиялар керак бўлади.

Жамоа меҳнатини ташкил қилишда раҳбарнинг ўрни “стили”.

«Стил» грекча сўз бўлиб, аввалига доскага ёзувда ишлатиладиган ёзув таёқчаси дейилган, кейинчалик «ёзув» маъносида таржима қилинган. Шундан келиб чиқиб, раҳбарлик стили – менежернинг ҳаракати деб тушуниш мумкин. Стил – раҳбарликнинг доимий равишда ўзгариб турадиган методлари тизимидир. Ташкилотда раҳбарлик стили доимий равишда ўзгариб туришга мажбурдир. Чунки, ташкилотнинг бутун фаолияти истеъмолчиларнинг миқдорига қатъий равишда боғлиқ бўлади.

Истеъмолчиларнинг кўпайиши ташкилотнинг захирадаги имкониятларини ҳам ишга туширади ва ўзига хос «босим» ҳосил бўлганлигидан раҳбарлик стили ҳам вақтинча ўзгаради. Раҳбарлик методи анча турғун ҳолатдаги деярли бир усулдаги бошқаришдир. Бу усулда раҳбарлик асосан марказлашган раҳбариятнинг кўрсатмаларига сўзсиз итоат қилиш ва сўзсиз ижро қилишга асосланади.

Раҳбарлик стили ишлаб чиқариш билан боғлиқ ҳолларда кўп ишлатилиб келинаётган анъанавий методларга буйсунмай-ди. Бу вазиятда раҳбарлик стили билан раҳбарлик методлари ўртасида қарама-қаршилиқлар келиб чиқади. Лекин, бу вақтинчалик жараён ҳисобланади.

«Раҳбарлик стили» - менежернинг амалий фаолиятида усуллар, услублар, шакллар ва омилларнинг турғун бири-бири билан ўзаро алоқада, ўзаро ҳамкорликда бутун ва ягона тизимни ҳосил қилиш ҳаракатидир.

Ташкилот менежери раҳбарлик стилини қўллаб ташкилотнинг топшириқларини бажарганида маълум бўлган раҳбар-лик методларини қўллайди. Бу ҳолатда раҳбарнинг интел-лектуал қобилияти, ақли ва тажрибаси қўл келади. Шу ўринда таъкидлаш лозимки, раҳбарлик стилида ҳам, раҳбарлик методида ҳам ҳозиргача ишлаб чиқилган ёки тан олинган «идеал» усулнинг ўзи ҳам йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас.

Раҳбарлик стили менежернинг ўз олдига қўйган вазифасига қараб куйидаги стил ёки методни ёки бошқарувни қўллаши мумкин³:

1. Бошқармоқ – раҳбар ўз буйсунувчиларига аниқ кўрсат-малар беради ва топшириқнинг бажарилишини сидқидилдан кузатади.

2. Йўналтирмоқ – менежер топшириқнинг бажарилишини кузатади ва бошқаради, бошқарувдаги ечимни ходимлар билан муҳокама қилади, улардан таклифлар кутади, ўз ташаббусини қувватлашни хоҳлайди.

3. Қувватлаш – менежер ходимларга вазифаларни бажариш-да ёрдам кўрсатади, улар билан масъулиятни бўлишади, вазифасини тўғри бажаришда ҳамкорлик қилади.

4. Ваколатга ишониш – менежер ўз ваколатларида масала-ларни ҳал қилишда уларга масъулиятни ҳам беради. Бундай ҳаракатлар туристик фирманинг мақсади ва вазифалари фойдаси учун қилинади.

Албатта, авторитар бошқарув фирмада бошқарувнинг марказлашишига, раҳбарнинг мутлоқ ҳокимлигига олиб келади. Советлар иттифоқи бошқарувидан бу маълум. Авторитар раҳбарлик стили ҳам, методи ҳам ривожланишни таъминлай олмайди.

Бошқарувнинг ривожланишида демократик – (демос – халқ, кратос - бошқарув) стил истиқболли ҳисобланади. Жамоа меҳ-нати ҳодиса ва жараёнлар, ижтимоий–иқтисодий мақсадларни кўзлагани учун ташкилот раҳбарида ҳам, менежерида ҳам ва унинг барча ходимларида ҳам озгина «ҳумрайиш» ва озгина «асабийлашиши» ҳам бутун фаолиятга салбий таъсир этишни яхшилаб тушуниш шарт бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1) Аверин А.В. Управление персоналом, кадровая и социальная политика в организации учебное пособие. М.: Изд. РАГС, 2013.-224 с.: Волгин А.П. Управление персоналом в условиях рыночной экономики.

³ Круи М. Основы риск -менеджмента. Люберцы: Юрайт, 2016. -390 с.: Хайитбоев Р., Пардаев О. Туризмнинг менежменти. Самарқанд, 2010.-46 б.

Учебное пособие. М.: Дело, 2013.-356 с.: Лукашевич В. Основы управления персоналом. Учебное пособие. КноРУС. М.: 2016.-346 с.:

2) Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации. Учебное пособие. М.: ЮНИТИ, 2013. -560 с.: Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом, Учебное пособие. СПб.: Питер, 2014. -416 с.: Десслер, Гари. Управление персоналом. Учебное пособие под ред. Р.И. Шленова. — М.: Издательство «БИНОМ», 2014. -432 с.

3) Круи М. Основы риск -менеджмента. Люберцы: Юрайт, 2016. -390 с.: Хайитбоев Р., Пардаев О. Туризмнинг менежменти. Самарқанд, 2010.-46 б.

4) Mahomadrizoevna K. A. Analysis and the need to improve credit support for the development sphere of tourism //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – Т. 1. – №. 1.1 Economical sciences.

5) Ниёзов З. Д., Вафоев И. Б., Каримова А. М. Совершенствование системы образования в условиях роста глобализации и интеграции социально-экономических процессов //Актуальные вопросы интернализации высшего образования: опыт и перспективы. – 2021. – С. 36-39.

6) Zuhur N. et al. Transition of higher education institutions of Uzbekistan to a credit-modular system //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 123-127.

7) Shamsiddinov S. M., Akmalov J. I. Formation of a new investment climate and creation of new opportunities for investors Uzbekistan //Достижения вузовской науки 2021. – 2021. – С. 77-80.

THE ESSENCE OF SOCIAL INSURANCE AND ITS ROLE IN SOCIAL SUPPORT OF THE POPULATION

Karimova Aziza Maxomadrizoevna

Uzbekistan, Samarkand Institute of Economics and Service

Annotation: the article reveals the role and role of social insurance in social support of the population, the essence of social insurance, and its peculiarities. The article also analyzes the components and characteristic signs of the social insurance system.

Key words: social protection, social insurance, social risk, social insurance models, compulsory insurance, labor resources, insurance contributions.

Introduction. World experience has shown that social insurance, which is in the interests of all citizens of any country, is considered an important element of the Institute of social protection of the population, the financial system and the insurance industry, occupies a central place in guaranteeing the minimum amounts of Social Security in developed and dynamically developing countries and appears as an important social guarantee. On the basis of social insurance, the provision of constitutional rights to the material security of citizens in old age, illness, partial or complete loss of working capacity, without a breadwinner, unemployment testifies to the level of social, economic, legal and cultural development of any society and state.

Analysis of literature. The social insurance system as one of the priorities of social policy was studied by a number of Economist scientists - E.Azarova, S.Ashmarina, G.Andryutshenka, V.Raik, E.Mukhamadiev, A.Ijaeva, S.Orlov, A.Shemetov, D.Djunusova, M.Zakharov, M.Kulikova.

Legal and institutional foundations of the organization of the social insurance system in Uzbekistan, theoretical and practical aspects of Social Insurance, Development Trends, problems in the field, priorities, reforms A.Vakhabov, B.Umurzakov, R.Dalimov, Sh.Tashmatov, T.Malikov,

G.Kesimova, N.Majidov, D.Rustamov, B.Khusanov, Sh.Rajabov, Sh.Research was carried out in the scientific work of Khamdamov.

Research methodology. The article used methods of comparative comparison, observation, grouping, analysis and synthesis, induction and deduction, economic and mathematical modeling, monographic observation.

Analysis and results. The volumes of financing the social insurance system in the countries of the European Union are 16-25% of the gross domestic product (GDP). By the end of the 20th century, social security expenditures in European countries were approaching 25% of GDP, 18% in the United States, 17% in countries with a transitional economy of Central Europe, 10% in the Russian Federation. Social protection costs in Uzbekistan account for 6% of GDP. In the structure of such expenses, health insurance, pension insurance, insurance against industrial accidents and occupational disease, unemployment insurance and social benefits of various manifestations occupy the main place. The main source of financing for these expenses is insurance contributions from insured persons and employers (in favor of hired workers), as well as subsidies allocated by the state. In all countries, the national system of social insurance and its financial mechanism are different, and 3 of its models can be distinguished separately: Bismarck (Germany, Italy, Austria, France), Beveridge (Great Britain, USA, Canada)⁴ and the former Union. In most developed and developing countries, these models of social insurance apply in a mixed way.

The state independence of the Republic of Uzbekistan has opened a new page in the system of social protection of the population, and in the years of independence, the legislative framework for state social insurance has been improved, the state pension provision system is being reformed, in addition to the state pension, the accumulative pension system has been introduced, the social protection system, from the income of citizens in the type of Labor payment, insurance contributions (8%) deducted to the extra-budgetary pension

⁴ Ройк В.Д. Социальное страхование в меняющемся мире: каким будет выбор России? – СПб.: Питер, 2014. – С. 33.

fund were canceled, the single social payment rate for budgetary organizations and state enterprises was reduced in order to ensure the stability of the pension system, the state health insurance system is being reformed.

However, in the system of social protection of the population, some problems with social insurance are waiting for their solution: there is still no law "on the social insurance system" and "on health insurance"; the need to establish a single body responsible for the social protection of the population; almost half of the total population in the country is not provided with social; non-introduction of compulsory health insurance in the country (all member states of the United Nations (UN) aim to introduce compulsory health insurance by 2030); the need to ensure the financial stability of the extra-budgetary pension fund; the growing number of pension and benefit recipients (as of May 1, 2020, the total number of pension and benefit recipients was 3,794,230, an increase of 42.2 percent compared to 1991) and the number of people retiring with incomplete work experience (as of May 1, 2020, the share of pensions assigned with incomplete seniority in the structure of; the weakness of the relationship between the age-related pension size of citizens and the length of service, as well as the presence of a minimum requirement of 7 years in relation to the length of service, can negatively affect the participation of citizens in state social insurance (the difference between the pension size of citizens with an average monthly wage level of 30 years. The presence of such pressing problems necessitates the need for scientific research on their solution.⁵

It should be noted that the essence of social insurance is still interpreted differently in various literature, including in the economic literature. However, in all definitions it is recognized that social insurance is an important form of social protection of the population. This is fully confirmed by the following cited:

⁵ <http://zarnews.uz/post/ozbekistonda-pensionerlar-soni-va-ortacha-pensiya-miqdori-qanchani-tashkil-etadi>.

– "self-sufficiency, mandatory for the majority of the employed population, based on mass-legal principles, in cases of incapacity for work, in the event of death, as well as state-established insurance in case of unemployment"⁶;

– "an important element of Social Protection aimed at ensuring the implementation of the constitutional rights of the economically active population in old age, in case of illness, in case of partial or complete loss of working capacity, in case of loss of a breadwinner, in unemployment"⁷;

– "a form of social protection of the population from various social risks on the basis of compensation for harm in collective solidarity"⁸;

– "social insurance payments are a modified form of remuneration that provides"delayed consumption"⁹;

- "a system of material support, support for elderly, incapacitated citizens at the expense of the state-defined, controlled and Guaranteed, State-Targeted, extra-budgetary Social Insurance Fund, as well as other collective and private insurance funds"¹⁰;

- "a form of social protection of the population from various dangers. An important aspect of social insurance is manifested in economic relations arising in the process of forming special non-governmental funds on the basis of targeted contributions from the employer and employees."¹¹

The main characteristics of social insurance are manifested through:

- financing through special extra-budgetary funds formed at the expense of targeted contributions from employers and workers on the basis of state support;

- ensuring the restoration and maintenance of the working capacity of workers (employees – ;

⁶ Wannagat Georg. Sozialrecht und Sozialpolitik//Sozialrecht und Sozialpolitik. Festschrift für Kurt Jantz zum 60. Geburtstag. – Stuttgart Berlin Köln Mainz: Verlag Kohlhammer, 1973. – S. 209-210.

⁷ Роиқ В.Д. Социальное страхование в меняющемся мире: каким будет выбор России? – СПб.: Питер, 2014. – С. 13.

⁸ Андриященко Г.И. Модернизация сферы социального страхования в Российской Федерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. – М.: РГСУ. 2011. – С. 16.

⁹ Рустамов Д. Ўзбекистонда пенсия тизимини молиявий барқарорлигини таъминлаш масалалари. Монография. – Т.: Iqtisod-moliya, 2018. – Б. 21.

¹⁰ Касимова Г., Ботиров А. Ижтимоий соҳа: бошқариш ва молиялаштириш. –Т.: Tamaddun, 2016. – Б. 163.

¹¹ Маматов Б., Нурмухамедова Б. Ижтимоий таъминот. – Т.: Iqtisod-moliya, 2019. – Б. 75.

- guarantee the material support of the population that has lost the ability to work, social protection of the population from various social risks on the basis of compensation for losses in collective solidarity.

An important function of social insurance is the creation of the conditions necessary for the reproduction of labor resources, the redistribution of insurance reserves on the basis of mutual solidarity in the event of insurance events, and the social protection of the insured.

One type of state social guarantees provided through targeted non-budgetary (state or public) funds represents compulsory social insurance, as well as a type of insurance based on the principle of collective solidarity and mutual assistance in the absence of insurance support from the state expresses voluntary social insurance.

General compulsory insurance is a type of insurance that applies to all persons working under an employment contract. Compulsory professional insurance, on the other hand, is a type of sughura applied to individuals who work in areas related to severe injury, dangerous working conditions.

The result of our research made it possible to distinguish the following characteristic signs of social insurance:

- financing of social insurance is carried out at the expense of a special extra-budgetary fund, and employers, workers and the state are involved in the formation of these Fund funds;

- the amount of insurance payments for Social Security in most cases will depend on the share of recipients of Social Security in labor and the duration of Labor;

- social insurance funds (as well as insurance organizations that manage them) have the status of a non-profit organization;

- the risks of insurance, according to the occurrence of which social insurance is carried out (illness, industrial injury, occupational disease, accident, unemployment, death of the breadwinner, old age, reaching retirement age,

maternity and child care), are characterized by their wide scope, mass character, high significance of the consequences;

– funds of the Social Insurance Fund are formed at the expense of state subsidies, insurance contributions of organizations and citizens in the event of a specific insured event that leads to the exclusion of a person from the labor process (permanent or temporary).

Conclusions and suggestions. In short, economic relations that are associated with protection against various social risks through the material provision of the population strata in need of social protection are called social insurance. Each risk has its own form of social insurance. In order to ensure the progress of the social insurance system in the future, it is advisable to carry out the following measures:

1. It is necessary to establish a special fund implementing a unified state policy in the field of implementation of the system of compulsory state medical insurance and the introduction of the system of compulsory state medical insurance.

2. The law "on social insurance" must be developed. This should reflect the concept of social insurance, its types and conditions of implementation, the procedure for making payments such as disability, funeral, benefits for losing a breadwinner, compensation for being crippled during work and determining their amount.

3. In the current legislation, it is necessary to revise the criteria for determining the amounts of social benefits, determine the minimum level of social protection based on international standards and based on the national mentality, lifestyle of the population.

List of literature

1. Jun Peng. State and Local Pension Fund Management. – USA.: Auerbach Publications, 2008. – 240 P.;

2. Wannagat Georg. Sozialrecht und Sozialpolitik//Sozialrecht und Sozialpolitik. Festschrift für Kurt Jantz zum 60. Geburtstag. – Stuttgart Berlin Köln Mainz: Verlag Kohlhammer, 1973. – S. 209-210.

3. Азарова Е.Г. и др. Социальное обеспечение: настоящее и будущее. Монография. – М.: ИЗСППР, 2017. – 284 с.; Ашмарина С.В. Социальное страхование на Урале. – Урал: РГГУ, 2012. – 204 с.;

4. Роик В.Д. Социальное страхование в меняющемся мире: каким будет выбор России? – СПб.: Питер, 2014. – 352 с.;

5. Косаренко Н.Н. Социальное страхование как фактор развития социальной защиты населения. Монография. – М.: LAP LAMBERT, 2016. – 140 с.

6. Ниёзов З. Д., Давронов Ш. З. Обязательное медицинского страхование: сущность и вопросы внедрения в Узбекистане //Архивариус. – 2020. – №. 2 (47). – С. 124-127.

7. Karimova A. M. Development of tourism business with the help of bank lending in Uzbekistan //НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ, ИННОВАЦИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ. – 2021. – С. 106-108.

8. Davronovich N.Z. INCREASE THE EFFECTIVENESS OF USING A VEIN //World Economics and Finance Bulletin. – 2022. – Т. 7. – С. 23-26.

9. Mahomadrizoevna K. A. THE IMPORTANCE OF BANK LENDING IN THE DEVELOPMENT SPHERE OF TOURIST SERVICES //World Economics and Finance Bulletin. – 2022. – Т. 7. – С. 11-17.

10. Mamayunusova M.O. EXPERIENCE IN FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT OF SERVICE COMPANIES IN THE USA AND GERMANY. – 2021.

11. Mahomadrizoevna K. A. Analysis and the need to improve credit support for the development sphere of tourism //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – Т. 1. – №. 1.1 Economical sciences.

12. Ниёзов З. Д., Вафоев И. Б., Каримова А. М. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РОСТА ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ //Актуальные вопросы интернализации высшего образования: опыт и перспективы. – 2021. – С. 36-39.

13. Zuhur N. et al. Transition of higher education institutions of Uzbekistan to a credit-modular system //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 123-127.

14. Shamsiddinov S. M., Akmalov J. I. Formation of a new investment climate and creation of new opportunities for investors Uzbekistan //Достижения вузовской науки 2021. – 2021. – С. 77-80.

15. Андрющенко Г.И. Модернизация сферы социального страхования в Российской Федерации. Автор. дисс. на со. уч. ст. докт. экон. наук. – М.: РГСУ, 2011. – 53 с.;

16. Bekmurodov, A. A. "Improving the introduction of digital technologies in commercial banks." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 9.10 (2021): 355-357.

17. Bekmurodov, A. "The impact of transformation processes on the activity of commercial banks." Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal 2.6 (2023): 194-197.

O'ZBEKISTON BANK SEKTORINI RIVOJLANTIRISHDA ISLOMIY BANK XIZMATLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Narzullayeva Oozoda
SamISI "Bank ishi" kafedrasi assistenti

Toshmurodov Tolmas Ashraf o'g'li
SamISI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimiz iqtisodiyoti tizimida islomiy bank xizmatlaridan foydalanish, O'zbekistonda qo'llaniladigan bank tizimi haqida ma'lumotlar hamda islom banklarining tavsifi keltirilgan. Shuningdek, ularning o'ziga xosligi, islom bankining asosiy faoliyati va an'anaviy bank tizimidan farqli jihatlari yoritilgan. Xalqaro islom moliyaviy muassasalari bilan davlatimiz o'rtasidagi hamkorlikning ayrim jabhalari keltirib o'tilgan. Hamda, bu bank tizimining afzalliklari va O'zbekistonda uni joriy qilishning foydali tomonlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Islomiy banki, ALM, kapitalning adekvatligi, xatarlarni boshqarish, an'anaviy bank, islom moliyasi, sudxo'rlik, islom bank tizimi, Islom Taraqqiyot Banki, sukuk, zakot, takoful.

Abstract: This article describes the use of Islamic banking services in the economy of our country, information about the banking system used in Uzbekistan, and a description of Islamic banks. Also, their uniqueness, the main activities of Islamic banks and their differences from the traditional banking system are highlighted. Some aspects of cooperation between the international Islamic financial institutions and our country were mentioned. At the same time, the advantages of this banking system and the beneficial aspects of its introduction in Uzbekistan were discussed.

Keywords: Islamic banking, ALM, capital adequacy, risk management, conventional banking, Islamic finance, usury, Islamic banking system, Islamic Development Bank, sukuk, zakat, takaful.

Kirish

Dunyoda aksar aholisi musulmon davlatlar juda ko'p. Bu davlatlarda islom qonunchiligidan faqatgina namoz, haj, janoza va nikoh kabi ibodatlar saqlanib

qolgan desak xato qilgan bo'lamiz. Balki, ko'pchilik davlatlar islom moliyasiga ham e'tiborini qaratmoqda va har bir musulmon kishi ham o'z davlatida islom banklari bo'lishini xohlaydi. Diniy ibodat sifatida ado etiladigan zakot, ushr, fitr sadaqasi singari majburiyatlarning zamonaviy soliq tizimi bilan qay tarzda uyg'unlashishi mumkinligi ayrim musulmon mamlakatlari misolida yaqqol ko'rinib turibdi.

Hozirgi kunda islom banki va moliyalashtirishning umumiy hajmi global miqyosda 2,6 trillion dollardan oshdi va 2024 yil yakuniga kelib bu ko'rsatkich 3,5 trln dollarga oshishi kutilmoqda.

Albatta, mamlakatimizda ham ushbu sohani rivojlantirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ham 2020 yil 29 dekbrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqti-soati keldi. Bunga Islom taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlari ekspertlari jalb etiladi" deb ta'kidlagan edilar.

So'ngi yillarda Islomiy bank degan tushuncha bizga begona atama emas. Chunki turli mamlakatlarda, hattoki aksariyat aholisi islom diniga mansub bo'lmagan davlatlarda ham, jumladan AQSh va Buyuk Britaniyada, ushbu moliyaviy atama an'anaviy bank xizmatlari kabi barqaror rivojlanmoqda. Shuning uchun ham islom bankchiligini o'rganish global iqtisodiyotda dolzarb mavzuga aylanib bormoqda.

Adabiyotlar tahlili

Malayziyalik olim Sudin Xorun islomiy bank tizimida ishlatiladigan besh toifadagi vositalarni keltiradi: birinchi toifaga foyda va zararlarni taqsimlashga asoslangan vositalar, ikkinchisiga esa oldi-sotdiga asoslangan vositalar, uchinchisiga - yig'im va komissiyalarni o'z ichiga olgan vositalar kiradi. To'rtinchi toifa bepul xizmatlarni, beshinchisi esa - yordamchi xizmatlarni o'z ichiga olgan vositalarni bayon etib beradi.

Ibrohim Varde islomiy moliyaviy mahsulotlarni mazkur vositalardan foydalanishda vujudga keladigan huquqiy, moliyaviy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar majmuiga asoslanib tasniflaydi. Shunga muvofiq ravishda u sotishga asoslangan murobaha, musovama, istisno', salam, tavarruq va iyna kabi bitimlar kiradigan mahsulotlarni ajratib ko'rsatadi. Ikkinchi guruhdagi vositalar ijara (yollash)ga asoslangan mahsulotlardir. Uchinchi guruhga esa foyda va zararlarni bo'lishish hamda ulushli ishtirokka (muzoraba va mushoraka) asoslangan mahsulotlar kiradi.

R.R.Vohidov moliyaviy vositalarning eng ko'p tarqalgan ikki guruhini ko'rsatib o'tadi: kapitalda ishtirok etishga asoslangan vositalar va qarz bilan bog'liq moliyalashtirishga asoslangan vositalar. Kapitalda ishtirok etishga asoslangan vositalarga muzoraba va mushorakani, qarz bilan bog'liq moliyalashtirishga asoslangan vositalarga - murobaha, ijara, salam va sukukni kiritadi.

Shuningdek, Oliy Majlisning bir qator deputatlari islom moliyasini qo'llash amaliyoti ijobiy samara berayotganligini, islomiy davlat bo'lmasa-da Buyuk Britaniyada islomiy moliya xizmatlarini ko'rsatish tobora ommalashib borayotganligini ta'kidlashmoqda. Jumladan, deputat Jahongir Abdurasulov: "Shu o'rinda ushbu tizim an'anaviy bank-moliya tizimining muqobili sifatida Islom hamkorlik tashkiloti a'zolari bo'lmagan davlatlarda ham tobora ommalashayotganini ta'kidlash joiz. O'tkazilgan so'rovnomalar, tijorat banklari, tadbirkorlar hamda ilmiy doiralarda o'tkazilgan uchrashuvlar tahlili mamlakatimizda ham ushbu tizimga juda katta qiziqish bildirilayotganini ko'rsatayotir", – deb fikr bildirgan edi.

Islomiy moliya sohasidagi rossiyalik mutaxassis R.I.Bekkin islomiy moliyaviy mahsulotlarning quyidagi tasnifini keltiradi:

- foyda va zararlarni taqsimlash mexanizmiga asoslangan vositalar yoki moliyalashtirishning investisiyaviy vositalari: muzoraba, mushoraka;
- qarz bilan bog'liq moliyalashtirishga asoslangan vositalar: murobaha, salam, shuningdek, istisno' va ijara.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada mamlakatimiz iqtisodiyotida islom moliya tizimining ahamiyati, islomiy banklar hamda ulardan foydalanishning ahamiyati va zarurligi bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ishlari o'rganildi va tahlil qilindi. Tahlil jarayonida kuzatish, tahlil qilish usullaridan hamda rasm va jadvallardan foydalanildi. Shuningdek, bu sohada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va bunda amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar haqida taklif va xulosalar keltirib o'tilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Islomiy moliya tarmog'i jahonda jadal rivojlanib borayotgan va innovatsion moliyalashtirish mexanizmlarini o'zida jamlagan sohalardan biri hisoblanadi. Moliyalashning bu tizimi foyda va zararni bo'lishish hamda real aktivlarga asoslangan moliyalashtirishni o'zida namoyon qilishi bilan an'anaviy banklardan farq qiladi.

Islomiy banklar mijoz talabi bilan obektni qurib berishi, asbob-uskunalar, tovar, xomashyolar olib berishi yoki ularni ijaraga berishi mumkin. Moliyalashtirish asosida savdo amaliyoti yotadi. Zamonaviy bank tizimida esa banklarning savdo amaliyotlarini amalga oshirish qonunchilik nuqtayi nazaridan mushkul bo'lib, bunga soliq hamda bank faoliyatiga taalluqli me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'sqinlik qiladi.

Islomiy banklarning asosiy vazifalari esa quyidagilardan iboratdir:

- aksionerlik kapitaliga vositalarni sarmoyalashtirish;
- ishlab chiqarish korxonalari va loyihalariga qarzlarni berish;
- a'zo davlatlarga iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi maqsadida boshqa shakllarda moliyaviy yordam berish;
- aniq maqsadlar uchun tuziladigan maxsus fondlarni boshqarish.

Yuqorida sanab o'tilgan barcha amallarda Islomiy Tijorat Banki (ITB) hech qanday foizli to'lovlarsiz iste'molchilarga xizmat ko'rsatadi. Ushbu bankning birdan bir maqsadi esa a'zo mamlakatlarning, shariatga asoslangan musulmon

jamoalarining, iqtisodiy rivojlantirish va ijtimoiy taraqqiyotiga ta'sir o'tkazishdan iboratdir.

Islom bankida omonatchilar bank manfaatlariga sherik bo'lishadi, shuning uchun islom banki benefitsiarlarning, shu jumladan omonatchilarning manfaatlarini maksimal darajada oshiradi. Shu sababli, islom bankchiligi va an'anaviy bank ishida ALM yondashuvlari o'rtasida o'xshashliklar mavjud. Birinchidan, bu o'xshashlik islom bankida buxgalteriya hisobining an'anaviy bankchilikka nisbatan farqidan kelib chiqadi. Ikkinchidan, sudxo'rlikning noqonuniyligi va u bilan bog'liq huquqshunoslik ko'rsatkichlari shuni ko'rsatadiki, vaqt faqat o'z kapitalining (depozit kapitalining) rentabelligini oshirishda samarali omil emas; real iqtisodiyot sarmoyasi natijasida olingan daromad va zararni taqsimlash pul operatsiyalarining asosiy bazasi hisoblanadi. Bu ikki muhim omil islomiy ALMda muhim omillardir.

O'zbekiston milliy moliya tizimida islom banklari faoliyatini yo'lga qo'yishning bir qancha afzalliklari mavjud. Masalan, islom moliya xizmatlarining kirib kelishi an'anaviy moliyalashtirish bilan raqobatni vujudga keltiradi. Bu esa har ikkala tizimning takomillashuviga xizmat qiladi. Iste'molchilarga beriladigan takliflar hajmi va sifati ortadi. O'z o'rnida mamlakat moliyaviy qudrati sezilarli darajada oshadi. Islom moliyasining ijtimoiy himoya vositalari – zakot, vaqf va sadaqa mexanizmlarining joriy etilishi ulkan foyda keltirishi mumkin. Bu borada turkiyalik mutaxassis Nihat Gumushning fikricha O'zbekiston aholisi soni va undagi musulmonlar ulushi, yalpi ichki mahsuloti va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida O'zbekistonda bir yilda 500 million – 1,5 milliard AQSh dollari atrofida zakot yig'iladi. Ushbu mablag'lar orqali ijtimoiy, sanitariya, ta'limdagi muammolar bartaraf etilishi mumkin. Aholining aksari musulmon bo'lganligi tufayli investitsiya fondlari ko'rsatadigan xizmatlarga bo'lgan talab har doim yuqori bo'ladi. Mablag'larni o'zlashtirish ko'rsatkichlari oshib boradi. Natijada turli sohalarga pul mablag'lari kiritiladi va tadbirkorlikning bir qancha sohalari gullab yashnaydi.

Mazkur muammo va imkoniyatlarni hisobga olgan holda 2017 yil 7 fevralda qabul qilingan PF 4947-son Farmon bilan belgilangan O'zbekiston rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasi asosida mamlakat moliya va bank tizimini isloh qilish belgilandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda mamlakatimizda iqtisodiyotni liberallashtirish g'oyasi ilgari surilgan ekan bu jarayonda banklarning nufuzini kuchaytirish ham muhim o'rin tutadi. Buning uchun esa davlatimizda islom bank tizimini joriy qilish ancha samarali natija berishi mumkin. Chunki islom banklari moliyaviy jihatdan yaxshi ko'rsatkichlarga ega hamda ularning daromadi ham muntazam ortib bormoqda. Qolaversa islom banklarida sudxo'rlik yo'qligi tufayli yurtimizda ularga yetarli darajada talab bo'ladi. Buning uchun esa islom bank tizimining qonunchilikda asosini yaratish, xalqaro islom moliya tashkilotlari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish zarur.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib, O'zbekistonda islom moliya xizmatlari sanoatining keng qamrovli joriy etilishi mamlakat uchun quyidagi imkoniyatlarni ochishiga ishonamiz:

- xorijdan kelayotgan investisiyalar hajmini oshirish va diversifikatsiyalash;
- bank tarmog'ida halol va shaffof raqobat muhitini yaratish hamda bank tizimi aktivlarini diversifikatsiyalash imkoniyatini yaratish;
- aholi va biznes vakillari ixtiyorida bo'lgan bo'sh pul mablag'larining iqtisodiyot rivojlanishida maksimal ishtirokini ta'minlash;
- mamlakatda kapital bozorini rivojlantirish va diversifikatsiyalash;
- ko'plab yangi ish o'rinlari yaratish;
- aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali, moliya bozoridagi faolligini ko'tarish;
- Islom moliya xizmatlari industriyasini rivojlantirish orqali mamlakatda infratuzilmani muvofiqlashtirish va yangilash;
- yangi moliyaviy muassasalar tashkil qilish;

- kambag'allikka qarshi kurashish davlat dasturini amalga oshirishga hissa qo'shish;
- yangi yo'nalishda kadrlar tayyorlash dasturini yanada takomillashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliya-lash faoliyati to'g'risida"gi Qonuni loyihasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, 2021 yil O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti, www.president.uz
3. Беккин Р.И. Исламские финансовые институты и инструменты в мусульманских и немусульманских странах: особенности и перспективы развития. / Автореф. дисс. докт. экон. наук., 2009. – 48 с.
4. Исхаков И.Р. Операционная структура исламского финансового института, ориентированная на реализацию долевого метода // Актуальные проблемы экономики и права. – 2014. – № 2(30). – с. 12-16. 4. Кузнецова Т. Исламский банкинг: особенности кредитования инвестиционных проектов // Финансовая жизнь. – 2015. – № 2. – с. 22-25.
5. Bekmurodov, A. A. "KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINI TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN KREDITLASHDA XORIJ TAJRIBASI." Теория и практика современной науки 6 (96) (2023): 20-24.

KICHIK VA O‘RTA BIZNES: IQTISODIY O‘SISH TAYANCHI.

Xudoykulov Xusniddin Ziyadullayevich.
SamISI Bank ishi” kafedrası o‘qituvchishi.

Rustamov Diyorbek Nurali o‘g‘li
Bank ishi-320 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik va o‘rta tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash orqali mamlakatimizning iqtisodiy salohiyatini oshirish, uy xo‘jaliklari daromadlarini ko‘paytirish va ishsizlikka qarshi kurashish imkoniyatlarini kengaytirishga alohida e‘tibor qaratilgan. Taklif etilayotgan chora-tadbirlar milliy iqtisodiyotning farovonligi va barqarorligini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va fuqarolar hayotini yaxshilash borasida xulosalar, tavsiya va takliflar, fikrlar yuritiladi.

Tayanch iboralar: kichik biznes, tadbirkorlik, investitsiya, biznesni yuritish, bank, oilaviy tadbirkor, mikrobiznes.

Abstract: In this article, special attention is paid to increasing the economic potential of our country, increasing the income of households and expanding the possibilities of fighting unemployment by supporting small and medium entrepreneurship. Conclusions, recommendations and suggestions, opinions are held regarding the proposed measures to increase the well-being and stability of the national economy, create new jobs and improve the lives of citizens.

Keywords: small business, entrepreneurship, investment, running a business, banking, family entrepreneur, microbusiness.

Yangi texnologiyalarning yetakchi tarmoqlarga faol joriy etilayotganini, ular kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida ham o‘z o‘rnini topayotganini ko‘rmoqdamiz. Bu ishlab chiqarishni doimiy ravishda kengaytirish va yangi g‘oyalarni joriy etishga intilishdan dalolat beradi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida yangi imkoniyatlarni joriy etish hozirgi zamon taraqqiyotining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib,

tashkilotlar faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bugungi kunga kelib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlari mamlakatimiz iqtisodiyotining barcha jabhalarida, mashinasozlik mahsulotlari ishlab chiqarishda, xalq iste'moli mollari, qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda hamda boshqa sohalarda faoliyat ko'rsatmoqda.

Aholi va tadbirkorlik sub'ektlarini o'qitish orqali ularning biznes tashabbuslarini moliyaviy va konsultativ qo'llab-quvvatlash tizimi yo'lga qo'yiladi va "oilaviy tadbirkor - mikrobiznes – kichik biznes – o'rta biznes" zanjiri asosida ularning faoliyatini kengaytirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

Bu borada Aholini kichik va o'rta biznesga keng jalb qilishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi Prezident qarori PQ-366-son qabul qilindi.

Dastur doirasida tadbirkorlarga quyidagi imtiyozlar beriladi.

- kamida bir yil mobaynida faoliyat yuritayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar, dehqon xo'jaliklari, o'zini o'zi band qilgan shaxslar, hunarmandlar, kasanachilar, nodavlat ta'lim tashkilotlari, uch va undan ortiq kishini doimiy ish bilan ta'minlayotgan kichik tadbirkorlik sub'ektlari;

- oilaviy tadbirkorlik dasturlari doirasida o'z biznes loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirib, ijobiy kredit tarixiga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar onlayn ariza yuborish orqali ishtirok etish huquqiga ega bo'ladi.

moliyaviy qo'llab-quvvatlash yo'nalishida:

- 2 yil imtiyozli davr bilan 7 yilgacha, aylanma mablag'lar uchun revolver tarzda 3 yilgacha muddatga

- foiz stavkasi (Markaziy bank asosiy stavkasi + 4)

- 1,5 milliard so'mgacha kreditlar ajratish yoki asosiy vositalarni sotib olish uchun lizing berish. Bunda, 100 million so'mgacha kreditlarni garovsiz,

150 million so‘mgacha kreditlarni garov talabi 50 foizgacha pasaytirilgan holda ajratish imkoniyati nazarda tutiladi

- qiymati 1,5 milliard so‘mgacha bo‘lgan asosiy vositalarni 7 yilgacha bo‘lib-bo‘lib to‘lash sharti bilan qarzga beradi

- innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish, yuqori texnologik startap loyihalariga davlat ilmiy dasturlari doirasida 2 milliard so‘mgacha grant mablag‘larini ajratadi.

konsultativ qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishida:

- litsenziya, ruxsatnoma va sertifikatlar olish masalalari, bojxona va soliq ma‘muriyatchiligi, eksport va import operatsiyalari, shartnomalarni rasmiylashtirish;

- davlat xaridlarida ishtirok etish, shuningdek, yer uchastkalari va bino-inshootlarni sotib olish yoki ijaraga olish va loyihalashtirish;

- tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha amaldagi imtiyoz va preferensiyalar, mavjud boshqa yengilliklar va imkoniyatlar bo‘yicha ma‘lumot va maslahatlar berish ishlari amalga oshiradi.

Qarorda ko‘zda tutilgan kafillik va kompensatsiyalar kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yangi marralarni egallashga o‘z hissasini qo‘shishi ta‘biy.

Berilgan imkoniyatlarni amalda samarasini yanada ko‘paytirish maqsadida quyidsagi takliflarni tavsiya etiladi:

- Davlatning veb-saytlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ma‘lumotlar bazasini yaratish uchun tashabbus ko‘rsatish kerak. Bu kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jahon bozoriga kirishidagi to‘siqlarni kamaytiradi;

- Malakali kadrlarni saqlashni ta‘minlash uchun hukumat noaniqlikni minimallashtirish yo‘li bilan tadbirkorlarni professional jihatdan o‘ziga jalb qilishi kerak;

Ayollar tadbirkorligini rag‘batlantirish maqsadida, ayollar tadbirkorlarini siyosatni shakllantirish va joriy etishga jalb qilish. Ayol tadbirkorlariga mablag‘

ajratish. O'zbekiston qishloq va shahar hududida ayollar tadbirkorlariga zaruriy ta'lim berish;

Tadbirkorlik sub'ektlarining moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talabini inobatga olgan holda hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni moliyalashtirishni, aholi bandligi va farovonligini oshirishning g'oyat muhim vositasi sifatida Respublika hududlari bo'yicha ko'rsatiladigan mikromoliyaviy xizmatlar ko'lamini hamda hajmini yanada oshirish;

- Ishsizlik darajasi yuqori bo'lgan hududlarga katta e'tibor qaratgan holda mikromoliyaviy sarmoyalarni yo'naltirish va aholining ish bilan bandligini ta'minlash;

- Imtiyozli mikromoliyaviy resurslar samaradorligini ta'minlash maqsadida, banklar mikromoliyaviy va chakana xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarida yengilliklar yaratib berish borasidagi ishlarni doimiy ravishda takomillashtirib borishi lozim;

- Banklarni boshqarishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ko'lamini yanada oshirish, bank filiallari va bo'linmalari bilan qog'ozsiz ma'lumot almashinuvini yo'lga qo'yish, axborot-texnologiyalarini va dasturiy ta'minotni takomillashtirib borish.

Xulosa.

Aksariyat mamlakatlarda anchadan beri muvaffaqiyatli faoliyat yuritib kelayotgan kafolat fondlari kichik va o'rta korxonalarga kredit olishi uchun ta'minot taqdim etib, bank va boshqa kredit resurslaridan faol foydalanishiga sharoit yaratib kelmoqda. Bu tajriba kichik biznesning amaldagi sub'ektlarini nafaqat qo'llab-quvvatlamoda, balki yangi korxonalarining paydo bo'lishini rag'batlantiradi.

Hududlar rivojlanishida kichik va o'rta biznes geografiasini kengaytirish orqali katta samaradorlikka erishishimiz mumkin. Shuningdek, ishchi kuchini qo'nimsizlik muammosiga nisbatan yumshatilishiga imkon yaratiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни. – Т.: “Ўзбекистон”, 2000 й. 15 июнь. 51 модда. <http://lex.uz/docs/31846> 8-модда.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 31 январдаги “Кичик ва хусусий тадбиркорликни микрокредитлаш тизимини янада кенгайтириш ва соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2746-сонли Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Банк хизматлари оммабоплигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2018 йил 23 мартдаги ПҚ 3620 сонли Қарори.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 ноябрдаги “Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5242-сонли Фармони.

5. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни. – Т.: “Ўзбекистон”, 2000 й. 15 июнь. 51 модда. <http://lex.uz/docs/31846> 8-модда.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Банк хизматлари оммабоплигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2018 йил 23 мартдаги ПҚ 3620 сонли Қарори. <https://lex.uz/docs/3593541>

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 15 ноябрдаги “Аҳолини кичик ва ўрта бизнесга кенг жалб қилишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-366-сонли Қарори. <https://lex.uz/docs/6663044>

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 ноябрдаги “Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5242-сонли Фармони.

9. Bekmurodov A. A. IMPROVING THE INTRODUCTION OF
<https://jbmb.uz/>

DIGITAL TECHNOLOGIES IN COMMERCIAL BANKS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 9. – №. 10. – С. 355-357.

10. Amriddinovich B. A. Features of api services in the implementation of transformational processes in the activities of commercial banks //World Economics and Finance Bulletin. – 2022. – T. 7. – С. 27-31

11. Bekmurodov, A. A. "KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINI TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN KREDITLASHDA XORIJ TAJRIBASI." Теория и практика современной науки 6 (96) (2023): 20-24.

MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING ZAMONAVIY TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDAGI ROLI VA O'RNI

Tursunov Faridun Mustafoyevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

“Bank ishi” kafedrası assistenti

tursunovfaridun4330@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada masofaviy bank xizmatlari tushunchasi, uning zamonaviy tijorat banklari faoliyatidagi roli va o'rni, masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, afzalliklari va kamchiliklari, masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishda uchraydigan ba'ze muammolar o'rganib chiqilgan va bu muammolarni hal etish uchun ba'ze amaliy taklif va tavsiyalar berilgan. O'zbekiston tijorat banklari amaliyotida masofaviy bank xizmatlari haqidagi barcha to'plangan statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: onlayn-banking, internet-banking, mobil-banking, sms-banking, bank-mijoz, dibank, chat-botlar, blokcheyn, onlayn tahlil, ekotizim, robotlashtirish, axborot tizimi, to'lov tizimi.

Abstract: This article examines the concept of remote banking services, its role and place in the activities of modern commercial banks, the main directions, advantages and disadvantages of the development of remote banking services, some problems encountered in the development of remote banking services, and some practical suggestions and recommendations are given to solve these problems. In the practice of commercial banks of Uzbekistan, it was analyzed on the basis of all accumulated statistics on remote banking services.

Keywords: online banking, internet banking, mobile banking, sms banking, banking-client, dibank, chat bots, blockchain, online analysis, ecosystem, robotization, information system, payment system.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida masofaviy bank tizimlarining dolzarbligi masofaviy bank xizmatlarining jadal rivojlanishi bilan bog'liq. Masofaviy bank

tizimlarini o'rganishning asosiy mezonlari elektron bank xizmatlarini yanada rivojlantirish muammolari va istiqbollarini o'rganish hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda iqtisodiyotning evolyutsiyasini mamlakat pul aylanmasining tezlashtiruvchisi bo'lgan innovatsion bank texnologiyalaridan samarali foydalanmasdan amalga oshirish mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev o'z nutqida bu borada "...bank tizimini rivojlantirish uchun bu yil keskin choralar ko'rishimiz lozim. 2020 yildan boshlab har bir bankda keng ko'lamli transformatsiya dasturi amalga oshiriladi. Bu borada banklarimizning kapital, resurs bazasi va daromadlarini oshirish alohida e'tiborimiz markazida bo'ladi" deya, aytib o'tgan edilar [1].

Murojaatnomadan keyin 2020 yildan boshlab har bir bankda keng ko'lamli transformatsiya dasturi va har xil innovatsiyalarni joriy etish amalga oshirilmoqda.

Bundan tashqari so'ngi yillarda bank tizimini ommaboplashtirish va erkin raqobat sharoitiga moslashtirish ko'zda tutilgan bir qator hujjatlar qabul qilindi. Xususan, 2018 yil 23 martda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 3620-sonli Qarori qabul qilinishi bank xizmatlarini ko'rsatishda mavjud muammolar va banklar tomonidan amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlarni belgilab berdi [2].

Yangi texnologiyalarning joriy etilishi, aloqa vositalarining rivojlanishi bankning turli hududdagi mijozlarga xizmat ko'rsatishi, shuningdek, qog'ozbozlikni qisqartirish imkonini beradi. Bank tizimining rivojlanishi bir qancha sabablarga bog'liq bo'lib, ular orasida birinchi navbatda yangi axborot texnologiyalari joriy etilishi bilan iste'molchi turmush tarzining o'zgarishi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mavzuga oid birqancha olimlarning tadqiqot ishlari va ilmiy nazariyalari bilan yaqindan tanishib chiqildi. Xususan, Rus iqtisodchisi Lavrushin O.I.

fikriga ko'ra "Uy sharoitida bank operatsiyalarini amalga oshirish elektron texnologiyalardan foydalanishga asoslangan aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning mustaqil shakli hisoblanadi. Har bir operatsiyani boshlashdan oldin, hisob egasi tizimga noqonuniy ulanishdan himoya kodidagi kalitni oladi. Ushbu tizimdan foydalanish joriy hisob, depozit, mijozning byudjet bilan hisob-kitoblarini, to'lov va jamg'arma hisobvaraqlarini boshqarish imkonini beradi"

[3]. Jarkovskaya E.P. fikricha "Bank xizmatlarini mijoz va bank xodimi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqada bo'lgan bank ofisida emas, balki uyda, mijozning ofisida, ya'ni ikkinchisi uchun qulay bo'lgan joyda ko'rsatish kerak"

[4]. Mijozlarga bankka kelmasdan, turli telekommunikatsiya kanallaridan foydalangan holda bank operatsiyalarini amalga oshirish imkoniyatini yaratish[5].

Yuqordagi fikr-mulohazalarni umumlashtirgan holda masofaviy bank xizmati – bu bank xizmatlarini masofadan turib, bank ofisiga bormasdan, mijoz va bank xodimlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqa qilmasdan, telekommunikatsiya kanallaridan foydalangan holda, ko'pincha mobil telefon yoki noutbukdan foydalangan holda ko'rsatish deb ta'rif berish mumkin.

NATIJALAR

Bank biznesidagi raqobat masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishga alohida ta'sir ko'rsatadi. Kredit tashkilotlari uchun keng moliyaviy salohiyatga ega bo'lishi muhim, chunki texnologik bazani tubdan yangilash uchun katta sarmoyalar talab etiladi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, malakali mutaxassislarni jalb etish, zamonaviy bank xizmatlariga kadrlar tayyorlash uchun muayyan vaqt kerak bo'ladi. Shuningdek, onlayn tranzaktsiyalar xavfsizligiga katta e'tibor berilishi kerak. Masofaviy bank xizmatlarining o'sishi bilan kiber jinoyatlar soni ham ortib bormoqda.

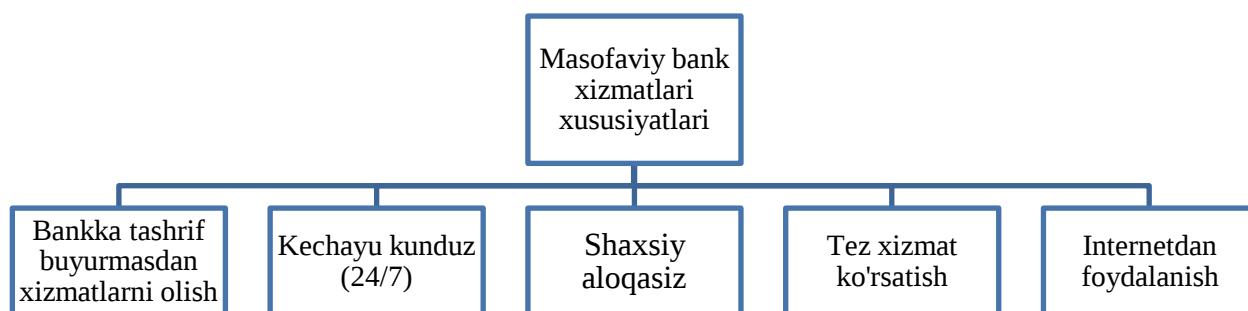
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoniga binoan "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish

strategiyasi”¹² ishlab chiqildi. Strategiyaning amalga oshirish bo'yicha birqator maqsadli ko'rsatkichlar rejalashtirildi. Strategiyaning asosiy maqsadi mamlakatimizda samarali bank tizimi va uni faoliyatini rivojlantirish hisoblanadi. Bu maqsadlarni amalga oshirishda masofaviy bank xizmatlarining roli katta[3].

Masofaviy bank xizmatlari rivojlanishi tufayli fuqarolarning turmush tarzining tubdan o'zgarib borayotgan jadal transformatsiyalar davrida jismoniy aloqa orqali an'anaviy bank xizmatlaridan foydalanishga odatlangan va masofaviy bank tizimidan foydalanishdan bosh tortgan konservativ mijozlarga e'tibor qaratish zarur. Shuning uchun, banklar uchun an'anaviy mijozlar bilan aloqani saqlab qolish juda muhimdir. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ham bu masalani ko'rib chiqmoqda va internet texnologiyalari rivojlanishi tufayli butunlay an'anaviy bank biznesi yo'qolmasligini ta'kidladi.

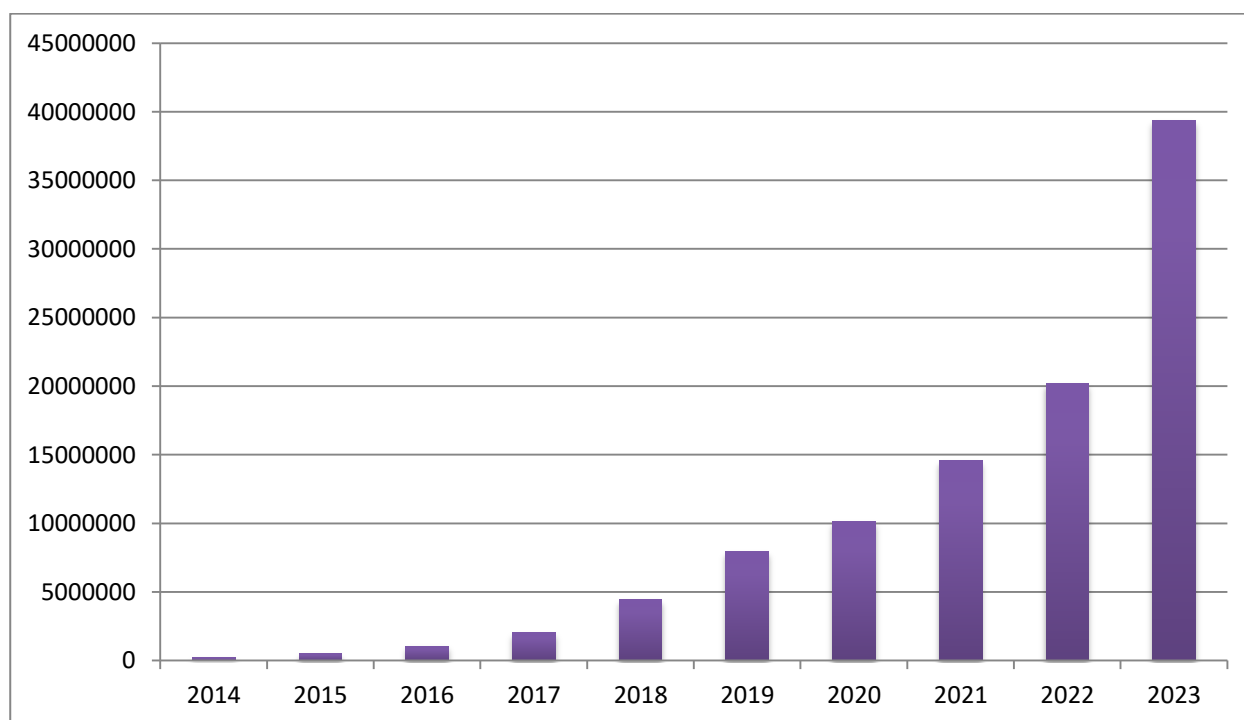
Aytish joizki, O'zbekiston Respublikasi hududida tashkil etilgan "Uzcard" to'lov tizimi jahon talablariga javob beruvchi yuqori darajada himoyalangan bo'lib, har bir plastik karta egasi karta hisob raqamidagi pul mablag'larini tasarruf etish huquqini tasdiqlovchi shaxsiy identifikatsiya raqamiga ega. Bunda esa begona shaxslar tomonidan soxtalashtirish va plastik karta egasi ruxsatisiz foydalanishga yo'l qo'yilmaydi. Undan tashqari respublikamizda "Uzcard" to'lov tizimiga raqobatdosh bo'la oladigan yangi tizimi "Humo" to'lov tizimi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Ushbu tizim respublikamizda faoliyatini boshlagandan so'ng mijoz tanlash huquqiga ega bo'ldi. 1-rasmda masofaviy bank xizmatlarining xususiyatlarini ajratib ko'rsatamiz.

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli "2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/4811025>.

1-rasm. Masofaviy bank xizmatining xususiyatlari

Endi biz masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilar sonining o'zgarish dinamikasini ko'rib chiqamiz (1-diagramma).

1-diagramma. Masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilarning soni¹³ (2023-yil 1-oktabr holatiga)

Diagramma ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2014-2023-yillarda (oxirgi 10 yilda) respublikamiz tijorat banklarida masofadan bank xizmatlarini

¹³ www.cbu.uz

ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilar sonining o'sish tendensiyasi kuzatilgan.

Tijorat banklarning respublika bo'ylab keng filiallar tarmog'i mavjudligi, bankka kelib uning xizmatlaridan foydalanuvchi mijozlari sonining ko'pligi sababli ham ularda masofadan bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni nisbatan ko'proq. Bu esa, ushbu xizmat turlarining tobora va jadal rivojlanib borayotganini ko'rsatadi.

XULOSA. O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlanish istiqbollari bo'yicha olib borgan tahlillar natijasida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Banklarning mobil ilovasini takomillashtirish va ko'proq xizmatlar turini mobil ilovada joylashtirish kerak. Xususan, xalqaro pul o'tkazmalariga integarsiyalashuv orqali xorijga mablag'larni jo'natish va qabul qilish, plastik kartalar virtual emmisiyasi xizmatini kiritish kabilar shular jumlasidandir.

2. Banklarning interaktiv mahsulotlarini ko'paytirish kerak. Masalan, pulli reklamalar, savdo komissiyasi kabi moliyaviy hamkorliklarni ilovalarda joylashtirish kerak. Har bir bank o'zining mintaqaviy ekotizimni yaratishi kerak.

Masofaviy bank tizimlarini rivojlantirishning yana bir zamonaviy tendentsiyasi - bu o'yinlashtirish kabi texnologiyalarni joriy etishdir. Mijoz o'yin ko'rinishidagi barcha kerakli ma'lumotlarni olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Banklarning masofaviy bank xizmatlari tizimida yangi chat-bot tizimlarini kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi. Banklar uchun ushbu texnologiyaning joriy etilishi bank xarajatlarini tejashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 23 martdagi «Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 3620-sonli Qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Murojaat (2018). Xalq so‘zi gazetasining 23 dekabr soni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli “2020 — 2025-yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/4811025>.

4. О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, Н. И. Валенцева [и др.]; под ред. О. И. Лаврушина. Банковское дело: учебник – Москва: КноРус, 2016. – 800с.

5. Жарковская, Е.П. Банковское дело: для студентов вузов по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит» / Е. П. Жарковская. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Омега-Л, 2012. – 452 с.

6. Корнилова,Ю.А. Дистанционное банковское обслуживание: обзор предложений / Ю. А. Корнилова // Экономика современного предприятия. – 2011. – № 10 – С. 48–54.

7. Karimova A.M., Tursunov F.M. Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari. Monografiya. 2023-yil. 6-12 betlar.

8. Bekmurodov, A. A. "Tijorat banklari faoliyatida transformasiyalanish jarayonlarining asosiy yo‘nalishlari."Форум молодых ученых 6 (82) (2023): 3-9.

9. Bekmurodov A. A. Banklarni transformatsiya qilish sharoitida masofadan xizmat ko‘rsatish tizimini ommalashtirish //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 83-86.

10. Tursunov Faridun Mustafoevich. (2023). OPPORTUNITIES FOR REMOTE BANKING SERVICES TO GROW IN REPUBLIC OF UZBEKISTAN’S COMMERCIAL BANKS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 4–7.

XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING O'RNINI VA BOG'LIQLIK JIHATLARI

Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich

- SamISI mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda marketing tadqiqotlarining o'rnini va bog'liqlik jihatlari ilmiy isboti qilib berilgan

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish, marketing, texnologiya, raqobat, bozor, iste'mol, unumdorlik, samaradorlik, fan.

Abstract: In this article, the role of marketing research in the development of the service industry and its related aspects have been scientifically proven.

Key words: service, marketing, technology, competition, market, consumption, productivity, efficiency, science.

Xizmat ko'rsatish korxonalarining muvaffaqiyatli innovatsion faoliyati jarayoni bevosita samarali marketing tadqiqotlariga bog'liqdir. Xizmat ko'rsatish korxonalarida marketing ham falsafa, ham texnologiyadir funksiyasini bajaradi. Innovatsiyalar samaradorligining muhim sharti innovatsion xizmatni joylashtirishdir. Marketing omillaridan tashqari, xizmat ko'rsatish korxonasi boshqaruvining sifati va yo'nalishi muhim ahamiyatga ega. Shunday ekan, xizmat ko'rsatish korxonasi innovatsion faoliyatining muhim jihatlari quyidagilarda aks etadi:

- innovatsion xizmatlar provayderi sifatida ijtimoiy guruhning mavjudligi;
- vertikal emas, balki gorizontaal shaklga ega bo'lgan tashkiliy tuzilma;
- xodimlarni rag'batlantirish, o'qitish va muloqotni o'z ichiga olgan xizmat ko'rsatish madaniyatini yaratish. Raqobatchilar uchun infratuzilma va texnologiyani taqlid qilish korporativ madaniyatni qayta tiklashdan ko'ra osonroqdir.

Shunday ekan, innovatsion rivojlanish faqat shunday holatda samarali bo'ladi, qachonki innovatsiyalarni joriy etish xizmat ko'rsatish korxonasining barcha faoliyat yo'nalishlarida sodir bo'lganda.

Bizning fikrimizcha, xizmat ko'rsatish korxonalarida innovatsion faoliyat samaradorligi quyidagi mezonlarda o'z aksini topadi:

1. Innovatsiyalar xizmat ko'rsatish sohasiga belgilangan vaqtda emas, balki tizimli ravishda va raqobatchilardan oldinda bo'lishi kerak.
2. Korxonaning rentabelligini oshirish, bozor ulushini kengaytirish, imijini yaxshilashda ifodalangan samaradorlik.
3. Innovatsiyani iste'molchiga yo'naltirish, ya'ni yangi qiymat yaratish.
4. Xizmat ko'rsatish jarayonida innovatsiyalarning yuqori tezligi. Amaliyotning ko'rsatishicha, kompaniya bozorga kirgandan keyin birinchi 18 oy ichida yangi xizmatdan jami operatsion foydaning yarmini oladi.
5. Innovatsiyalar biznesning bir necha darajalarida – texnologik innovatsiyalardan tortib, boshqaruv va marketing faoliyatigacha tadbiq etilganda samarali bo'ladi.
6. Xizmat ko'rsatish sohasiga ilmiy yangiliklar va ilmiy tadqiqot natijalarini joriy etishning texnologik imkoniyatlarini real baholash imkonini beruvchi risklarni nazorat qilish.

STAR va IRI usullari innovatsiyalar samaradorligini baholashning xorijiy amaliyot bo'yicha eng keng tarqalgan baholash usullari hisoblanadi. Mahalliy ilmiy adabiyotlarda korxonaning innovatsion faolligi hamda uning innovatsion raqobatbardoshligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar odatda resurs-sarf yondashuvi, vaqt, yangilanish va tuzilmaviy xususiyatlari bo'yicha guruhlariga ajratiladi. Biroq, innovatsion faoliyat samaradorligini baholashning barcha usullarini xizmat ko'rsatish korxonalariga qo'llash mumkin emas. Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsion faoliyat samaradorligi mezonlari tanlab belgilanadi. Innovatsiyalarni miqdoriy baholash masalasi hali ham yetarli darajada yoritib berilmagan. Samaradorlikning bir qismi sifatida ijtimoiy samaradorlik va boshqa sifat mezonlari kabi komponent ko'pincha e'lon qilinadi, ammo ularni miqdoriy

baholash (raqamli hisoblash) usullari keltirilmaydi. Bundan tashqari, innovatsiyaning iqtisodiy samaradorligini xaridor nuqtayi nazaridan ko'rib chiqish mumkin. Xizmat ko'rsatish sohasidagi innovatsiyalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish nuqtayi nazaridan mavjud yondashuvni ishlab chiqish lozim.

Bugungi kunda jahondagi davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi o'z mohiyati va mazmuniga ko'ra, ilgari bosqichlardagi taraqqiyotdan jiddiy tarzda farq qiladi. Iqtisodiyotida iqtisodiy jarayonlarning xususiyatlariga bog'liq holda iqtisodiy barqarorlikka erishishning zamonaviy talqini yangicha yondashuvlarni zarurat etoqda. Bizning fikrimizcha, bu holat jahon mamlakatlari tadrijiy rivojlanishining o'ziga xos jihatlari bilan izohlanadi:

1. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda axborot texnologiyalari moddiy ne'matlar ishlab chiqaradigan tarmoqlarda samaradorlikni oshishiga olib kelmoqda, ammo uni iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga ta'siri masalalari alohida dolzarb hisoblanadi. Bunga bog'liq holda, sanoatga nisbatan xizmat ko'rsatish sohasida ish bilan bandlikni yuqori ekanligini ko'pchilik xorij iqtisodchilari xizmat ko'rsatish sohasida samaradorlikni industrial tarmoqlarga nisbatan pastligi bilan izohlaydilar.

2. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, barcha xizmat turlari bo'yicha fan texnika taraqqiyoti (FTT) yutuqlarini mehnat jarayoniga joriy etish bir xilda qabul qilish xususiyatiga ega emas, bu esa o'z navbatida samaradorlikka o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bir qator an'anaviy xizmatlar, xususan, umumiy ovqatlanish bilan bog'liq subyektiv xususiyatga ega xizmatlar standartlashtirish va texnikalashga unchalik ham mos kelmaydi. Bu kabi xizmatlar FTT yutuqlarini tez qabul qilsa ham, ular ko'proq iste'molchilarning xohish-istagi va xizmat ko'rsatish darajasiga bog'liqdir. Agar, ular past darajada bo'lsa, bu hol ishlab chiqarish samaradorligining o'sish sur'atiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, xizmatning bu turlarida unumdorlik darajasini oshirishga axborot-texnologiyalari unchalik katta ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi.

3. Servis faoliyati unumdorligini o'sish darajasining turlichaligi xizmatlar ko'rsatish jarayonida FTT ta'sirini har-xilligi, iste'molchilarni xizmatlar iste'moliga jalb qilinish darajasiga bog'liqligi bilan asoslanadi. Shunday ekan, xizmat ko'rsatish jarayonini modernizatsiyalash bilan bog'liq unumdorlik omili mezoniga ko'ra, individual xizmatlar ko'rsatishda, progressiv xizmatlarga nisbatan samaradorlik oshmasligi mumkin.

Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish sohasida (servis iqtisodiyotida) samarali xo'jalik faoliyatini tashkil etish industrial iqtisodiyotga nisbatan kengroq darajada o'rganilgan. Bunda dastlab, ijtimoiy yo'naltirilgan faoliyatni amalga oshirish turmush sifati, mehnatni jarayonlarini intellektuallashuvi hamda xizmat ko'rsatish jarayonlari intensivligini ta'minlash bilan izohlanadi.

R.Solou tomonidan 1987-yilda ishlab chiqilgan "Unumdorlik paradoksi"ga muvofiq kompyuterlarga qilingan investitsiyalar hajmining o'sib borishi, shunga mos ravishda xizmat ko'rsatish sohasida unumdorlikni oshishiga olib kelmagan. Uning ta'kidlashicha, XX asrning 80-yillarida AQSh da kompyuter texnologiyalariga qilingan investitsiyalar 1 trln. AQSH dollarini tashkil qilgan, uning 85,0 %i xizmat ko'rsatish sohasiga yo'naltirilgan. Biroq, ushbu sohada mehnat unumdorligining yillik o'sish hajmi 1,0 %ni tashkil qilgan. O'tgan asrning 90-yillarida esa AQSH sanoatida unumdorlikning o'sish sur'ati 3,0 %ni, yaxlit iqtisodiyotdagi unumdorlikning o'sishi 1,1 %ni tashkil etgan. Mazkur holat bo'yicha shunday xulosa qilish mumkin, unumdorlikni umumiy ko'rsatkichini past ko'rsatkichga ega bo'lishiga uchinchi sektorda (xizmat ko'rsatish sohasida) unumdorlik darajasining pastligi sababdir.

Xizmat ko'rsatish sohasida unumdorlik darajasining pastligi sababini quyidagicha izohlash mumkin. Bir tomondan, xizmatlar fan sig'imi yuqori kapital va intensiv (kognitiv) bilim talab etadigan tarmoqlarni o'z ichiga qamrab olsa, ikkinchi tomondan, texnologik jihatdan past bo'lgan va mehnat talabchanligi yuqori bo'lgan tarmoqlarni ham o'zida mujassamlashtiradi. Shuningdek, xizmat ko'rsatish sohasida yuqori malakaga ega va yuqori ish haqi

oladigan xodimlar ham, past ish haqi oladigan xodimlar ham faoliyat yuritadi. Mazkur holat albatta unumdorlik darajasini pasayishiga ta'sir ko'rsatadi.

Fundamental va amaliy tadqiqotlarga e'tibor qaratsak, ilmiy-texnik taraqqiyot natijalarini bir xilda qabul qilish xususiyatiga ega bo'lmagan barcha xizmat turlari mehnatini kapitalga (unumli) almashtirish qobiliyati mavjud emas, bu holat o'z navbatida korxonalar samaradorligi va yalpi unumdorligiga ta'sir qiladi. Shuningdek, iste'mol xususiyati bilan belgilanadigan va ijtimoiy xizmatlar samaradorligini past ekanligi bir qancha sabablar bilan izohlanadi. Amalda mavjud bo'lgan ba'zi an'anaviy xizmatlar (mehmonxona, umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat kabilar subyektiv jihatlariga ega) standartlashtirish va texnikalashga ko'p hollarda muvofiq kelmaydi. Ba'zi xizmat turlari, masalan, sog'liqni saqlash xizmati fan texnika yutuqlarini o'ziga tez qabul qilsa ham, ular ko'proq iste'molchining xohishi va istagiga, xizmat ko'rsatish darajasiga bog'liqdir. Agar, bu xizmatlar past darajada bo'lsa, mazkur holat ishlab chiqarish samaradorligining o'sishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun xizmatning ushbu turlarida unumdorlik darajasini o'sishiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalari unchalik katta ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi.

Iste'mol va ijtimoiy xizmatlarda unumdorlik darajasi past bo'lishi muayyan qiyinchiliklarni, xususan, xizmat sohasida band bo'lganlar mehnat haqi va unumdorligi nisbatida muammolarni keltirib chiqaradi. Bu holatning tahliliy jarayonini keyingi paragraflarda ko'rib chiqamiz.

Xulosa qilsak, xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish ish bilan bandlik muammosini ayniqsa, xotin-qizlar, oilalar daromadlarini muntazam ko'paytirish, yoshlar bandligi darajasini oshirish hamda aholi farovonligini ta'minlash imkonini beradi. Bu, shuningdek, iste'mol bozorlarini turli xil raqobatbardosh xizmatlarga bo'lgan talabini qondirish orqali aholi turmush darajasini oshishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Axmedjanov A.R. Xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish. Diss. Iqtisodiyot fanlaridan PhD. – Samarqand: SamISI, 2021. 30-31-b.
2. Solow R We'd Better Out // New York Review of Books. 1987. July 12, - R. 36.
3. <https://book24.ru/product/finansovaya-politika-v-sfere-innovatsiy-problemy-formirovaniya-i-realizatsii-mo-6297726/>
4. Quvondiqov Sh.O. Xizmat sohasida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish muammolari. Iqtisod fanlari nomzodi. Dis. avtoreferati. Samarqand: SamISI, 2008.- 23 b.;
5. Mirzayev Q.J., T.S.Sharipov, Sh.A.Sultonov va boshqalar: Xizmatlar sohasi iqtisodiyoti (darslik) , Samarqand-2021 y.
6. Bekmurodov A. A. KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINI TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN KREDITLASHDA XORIJ TAJRIBASI //Теория и практика современной науки. – 2023. – №. 6 (96). – С. 20-24.
7. Bekmurodov A. A. TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH VA INFORMATSION TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 87-89.

INVESTMENT PROJECT ANALYSIS CONCEPT

Norqulov Habibullo

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

“Bank ishi” kafedrasasi assistenti

BI-422 talabasi Roziqov Nodir

Annotation: Different definitions of the investment project are given in different literature. Simply put, a project is a set of interrelated activities that serve to achieve defined goals with a limited time and a fixed budget.

Key words: project scope, project duration, project type, project life cycle, pre-investment stage, investment stage, operation stage, project environment, economic factors, project leader, project team.

Annatatsiya: Turli adabiyotlarda investitsiya loyihasiga turli xil ta’riflar berilgan. Oddiy qilib aytganda, loyiha - bu cheklangan vaqt va qat’iy byudjet doirasida ma’lum maqsadlarga erishishga xizmat qiluvchi o’zaro bog’liq tadbirlar majmuasidir.

Kalit so’zlar: loyiha ko’lami, loyiha davomiyligi, loyiha turi, loyihani hayot davri, investitsiya oldi bosqichi, investitsiya bosqichi, ekspluatatsiya bosqichi, loyiha muhiti, iqtisodiy omillar, loyiha rahbari loyiha jamoasi.

Introduction

For the convenience of analysis and synthesis of projects, different control systems can be classified on different bases. type of project (according to the main areas of activity of the project under implementation): organizational, economic, social and mixed.

Project class (structure and system of the project and its science by area): monoloyiha, multiloyiha, megaloyiha. Monoloyiha is a separate project of different types, construction and size. Project scope-(by project size, number of participants and level of environmental impact): small projects, medium-sized projects, large projects, very large projects.

Project duration (in terms of project implementation time duration): short-term The project team is a special organizational structure, managed by the

project leader and formed during the project implementation period. (up to 3 years), medium-term (over 5 years).

Complexity of projects (by degree of complexity): simple, complex, very complex.

Project type (by the nature of the science field of the project): investition, innovation, R & D, mixed. Investition projects typically include projects that require investition deposits, with the primary purpose of producing the underlying funds, upgrading. Innovation projects, systems projects will be introduced that will ensure development, the main purpose of which is the development and application of new technologies, know-how and other innovations.

The head of the project –is a legal entity, to which the customer and investor report in the management of the project, in the management of affairs: planning, supervision and management of the work of all participants in the project. In small projects, the project manager manages the project.

The project team – is a special organizational structure, managed by the project leader and formed during the project implementation period.

The contractor is the side or participant of the project, interacts with the customer, takes responsibility for the execution of work under the contract – it can be a whole or part of the project.

A sub-secretary is responsible for the performance of contractual work and services, when entering into contractual relations with a higher-level contracting officer or sub-secretary.

A sub-secretary is responsible for the performance of contractual work and services, when entering into contractual relations with a higher-level contracting officer or sub-secretary.

The developer — is a legal entity that performs project research work under the project by contract. Enters into contract relations with the main contractor of the project or directly with the customer.

The main intermediary is a legal entity, the offer of which was accepted by the customer. Responsible for the performance of work on a contractual basis.

Suppliers are sub – operators, they carry out various delivery work on a contractual basis-materials, equipment, vehicles, etc.

The authorizers — are organizations that allow for the right to own land, trade, certain types of work and services, etc.

Government organizations — are the parties that satisfy their interests through taxation in project participants and are associated with the implementation of the project.

The owner of the land area — is a legal entity or a natural person, the owner of the land area to which the project is involved. Gives the right to own or use land under contract and comes into contact with the customer.

The manufacturer of the final product of the project – carries out the use of the resulting basic percentages and produces the final product.

Final product consumers — legal and physical they are individuals, buyers and users of products, form a demand for it by defining the requirements for the product being produced and the services provided.

Analysis and results

Project analysis is a method of preparation, evaluation and selection of projects based on the systematic assessment and disclosure of costs and revenues and project-related rigidity (risk). A large part of the project analysis is carried out at the initial stage of the project period, that is, until a decision is made on whether to accept it or not. In a project analysis, income and expenses are estimated from the following 7 points of view, and they form 7 sections of the project analysis.

- ✓ Commercial analysis: is there a demand for the project product in the market?
- ✓ Technical analysis: is the project technically grounded?
- ✓ Finance: is a project financially viable?
- ✓ Ecology: does the project affect the environment?

✓ Will the costs incurred on the project be borne by those who use it (consumer)?

✓ Institutional development: are the organizations responsible for the project capable of implementing and exploiting it?

✓ The suitability of the project for social and cultural requirements: is the project adapted to local conditions? Does the project affect certain groups of the population?

✓ Economy: are the positive results of the project more than the cost of its implementation and exploitation? What is the risk level in the project?

The following factors contribute to projects more impact:

1. Increase in the requirements of Project customers and their qualification (development of the project and implementation requirements, complication of project estimate documents, increased requirements for the organization of tenders)

2. Innovation and complication of final products (ICT products, food requirements, environmental requirements, competitiveness, large-scale economy, etc.)

3. Global environmental requirements (see environmental analysis.

4. Risk analysis and Risk Management Review in a separate section of the project.

5. The acceleration of Technology Exchange and the difficulty of technology selection.

6. Application of new standards (biomahsulot, organic product, halal standard. ISO 2000, HACCP I etc.

It is also imperative to take into account the following omols:

- inflation;
- innovation;
- complexity of technology;
- unqualification;
- irresponsibility and other factors.

Conclusions

1. Documents and information that will be based on the development of an investment project will be expressed in the investment concept.
2. The investment project concept is the main analytical project receipt document after the approval of the project idea.
3. On the basis of the project concept, project components are formed.
4. Projects are classified based on different criteria. As a result of classification, the approach to the project is determined.
5. The project has a life cycle, the stages of which are studied separately.
6. The responsible and expected results of each project stage are determined.
8. Identification of the object and subject of the project contributes to a clear knowledge of the concepts about the project.
9. What to analyze in Project analysis-depends on such factors as the scale, complexity, technology of the project.
10. The project mainly analyzes many indicators such as its commercial indicators (marketing, profit, profitability), technology and technology, impact on ecology, impact of institutions on the project, personnel and their selection, social significance of the project, impact on the economic development of the project God (or country), risks and opportunities for their management, methods.
11. Professional analysis of the project allows you to avoid future costs and losses.
12. The role of the state in the production and implementation of projects is great.

Literature

1. Kosimov M.S. Abduvaliev a Loikhalar analysis T: TDIU 2018 "Economics" 112B.
2. M.S.Kasimov, G.Ya. Mukhamedzhanova. Analysis of investment projects. Tashkent:TDIO 2011.208 b.
3. Kolmikova T.S. Investisionny analysis. Uchebnoe posobie.– M.:INFRA-M, 2010.– 204 P.
4. Nikonova I.P. Projektniy analiz i projektnoe finansirovanie.–M.: Alpina Pablisher, 2012 g. -154 P.
5. Doklad "Technologicheskaya modernization I Effektivnost: Novie podhodi I meri gosudarstvennoy politiki", TSEI, July 2014. - S. 24.
6. Bekmurodov, A. A. "Tijorat banklari faoliyatida transformasiyalanish jarayonlarining asosiy yo'nalishlari." Форум молодых ученых 6 (82) (2023): 3-9.
7. Bekmurodov, A. A. "Banklarni trasformatsiya qilish sharoitida masofadan xizmat ko'rsatish tizimini ommalashtirish." Экономика и социум 6-1 (109) (2023): 83-86.
8. Bekmurodov, A. A. "Improving the introduction of DIGITAL technologies in commercial Banks." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 9.10 (2021): 355-357.

O‘ZBEKISTONDA XIZMAT KO‘RSATISH SOHANI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO‘NALISHLARI VA ZARURATI

Muxammadiyev Kamoliddin G`ulomiddinovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatish sohani rivojlantirishning strategik yo‘nalishlari va zarurati tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: xizmat, strategiya, texnologiya, mahsulot, kommunikatsiya, iqtisodiyot, kadr, samaradorlik, narx, investitsiya, soliq, budjet

Abstract: In this article, the strategic directions and necessity of the development of the service sector in Uzbekistan are researched.

Key words: service, strategy, technology, product, communication, economy, personnel, efficiency, price, investment, tax, budget.

O‘zbekistonda xizmatlar sohasiga mujassamlashgan ulkan salohiyatni ruyobga chiqarish, uni milliy iqtisodiyotni yuksaltirishdagi rolini keskin oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratishdagi mavqeini mustahkamlash ushbu tarmoqni taraqqiyotning an‘anaviy modelidan uning innovatsion modeliga o‘tishini taqozo etadi. Bu borada mamlakatimizda jiddiy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shu nuqtai nazardan O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatish sohasi sohani strategik asosda rivojlantirishning ahamiyati va zarurligini mantiqiy dalillar asosida asoslab berish zarur.

Birinchidan, kishilik jamiyati taraqqiyotining hozirgi bosqichida innovatsiyalar fan va texnikaning zamonaviy yutuqlarini yangi texnologiyalar, yangi mahsulotlar, kommunikatsiyalarning yangi vositalari, xizmatlarning yangi turlari, boshqarishning va aholi iste‘molini qondirishning yangi usullarini qo‘llash asosida O‘zbekiston milliy iqtisodiyotini tez va barqaror yuksaltirishga imkoniyat tug‘diradi. Strategik taraqqiyotning natijaviyligi uning inson

faoliyatini barcha turlarini va milliy iqtisodiyotning barcha soha va tarmoqlarini qamrab olish darajasi bilan belgilanadi. Bu borada xizmat ko'rsatish sohasi va uning infrastrukturasini ham milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida, istisno emas. Xizmat ko'rsatish sohada ro'y berayotgan intensiv o'zgarishlar, bir tomondan, xizmatlarga talabning uzluksiz o'sib borayotganligi, ikkinchi tomondan, uni strategik rivojlantirishni o'tkir zaruratga aylantiradi, qolaversa, ushbu tarmoqning integratsion jarayonlarda faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Xizmat ko'rsatish soha sida strategiyalarning paydo bo'lishi va amal qilishi ushbu tarmoqda tizimli, bir-biriga uzviy bog'liq va katta ijobiy samara beradigan o'zgarishlarni amalga oshirish uchun zamin yaratadi.

Ikkinchidan, globallashtirish jarayonlari jadallashtirishning bevosita xizmat ko'rsatish bozorida raqobat muhitining tobora keskinlashib borayotganligi xizmatlarning jahon bozorida raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omiliga aylanganligi. Xizmatlar sohasining o'ziga xos xususiyatlaridan biri – uning yuqori daromadligidir. O'ylaymizki, aynan uning yuqori daromadliligi va yuqori ijtimoiy samara berish qobiliyati barcha mamlakatlarni uni jadal rivojlantirishga, sohada mujassamlashgan ijobiy jihatlaridan foydalanishga qiziqishini kuchaytirmoqda. Natijada yangi xizmat ko'rsatish ob'ektlar ishga tushirilmoqda, yangi yangi xizmat turlari yaratilmoqda, yangi korxona va tashkilotlar tashkil etilmoqda, malakali kadrlar jalb etilmoqda, raqobat kurashida o'z mavqeini mustahkamlashning boshqa innovatsion vositalari yaratilmoqda. Strategiyalarning paydo bo'lishi, joriy qilinishi, amal qilishi xizmatlar bozorida marketologlar va menejerlar mavqeini mustahkamlashning va raqobatbardoshligini oshirishning birinchi darajali vositasi hisoblanadi.

Uchinchidan, O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohasini taraqqiyotini strategik yo'lga o'tkazish zarurati mamlakatning ushbu tarmog'ida rivojlanish sur'atlarining sustligi, xizmat ko'rsatish salohiyatdan foydalanish ko'rsatkichlarining pastligi, jahon xizmatlar bozoridagi mavqeining zaifligi, xalqaro taqqoslama va tenglashtirishlarda bardosh bera olmayotganligi bilan izohlanadi. Yurtimizda xizmat ko'rsatish sohada bunday holatning yuzaga

kelishining sabablari quyidagilarda deb hisoblaymiz: soliq va byudjet siyosatining beqarorligi, xizmat ko'rsatish sohasini tartibga solishdagi xuquqiy-me'yoriy bazaning nomukammalligi, xizmatlar sifatining talabga javob bermayotganligi, narx siyosatining samarasizligi, infratuzilmaning yaxshi rivojlanmaganligi, investitsion resurslarning tanqisligi, malakali kadrlar bilan ta'minlanmaganligi va boshqalar.

To'rtinchidan, strategiyalar xizmat ko'rsatish korxonasi va tashkilotlari uchun yuqori ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Alohida olingan xizmat ko'rsatish korxonasida tashkiliy innovatsiyalar (masalan, mehnatni ilmiy tashkil qilish, innovatsion menejment) jismoniy mehnatni yengillashtirishga, ishchi-xodimlar mehnat sharoitini yaxshilashga, qo'l mehnatining jami mehnat sarflaridagi ulushini kamaytirishga xizmat qiladi. Xizmat ko'rsatish korxona yoki tashkilotda texnologik innovatsiyalarning joriy etilishi ishchi-xodimlar malakasini oshirish, mehnat unumdorligini o'stirish, ish haqi daromadlarini ko'paytirish, resurslarni tejash asosida korxona yalpi daromadlari va foydasini ko'paytirish imkonini beradi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, strategiyalar jamiyat iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishda katta ahamiyat kasb etadi. Amalda ular foydani ko'paytirish orqali iqtisodiy samarani oshirishning quroli, vositasi hisoblanadi. Xizmat ko'rsatish soha faoliyati serqirra va murakkab bo'lib, innovatsion jarayonlarni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratuvchi qulay makon hisoblanadi. Keskin raqobat muhitida faoliyat olib boruvchi xizmat ko'rsatish korxonasi (menejer) nisbatan yuqori sifatli xizmat yaratish, tannarxni pasaytirish, vaqt birligida xizmat hajmini ko'paytirish, iste'molchilarga qo'shimcha qulayliklar yaratish va boshqa tadbirlar orqaligina bozordagi o'z mavqeini saqlab qolishga va uni mustahkamlashga erishdi. Bu esa, pirovard natijada tarmoqda yuqori daromadlilikni ta'minlaydi.

Shu sababli, xizmat ko'rsatish soha faqat strategiyalardan o'rinli foydalanish evaziga inson faoliyati barcha turlari o'rtasida eng yuqori daromadli soha sifatida mavqeini saqlab qoladi.

Keyingi yillarda iqtisodiyoti ustun rivojlangan G'arb mamlakatlarida innovatsion jarayonlar ilmu-fan va bilimning kuchli ta'siri ostida shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Iqtisodiy taraqqiyotda yangiliklarni yaratish va ularni amaliyotga joriy etishda axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining roli va ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Nazariy izlanishlarimiz natijasida olgan muhim ilmiy natijalardan yana biri shuki, O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohani strategik asosda rivojlantirish nafaqat salmoqli iqtisodiy, balki yuqori ijtimoiy samara ham beradi. Xizmat ko'rsatish sohani strategiyalarga tayangan holda rivojlantirish jamiyat uchun ham, tarmoq uchun ham, uning tarkibidagi alohida xizmat ko'rsatish korxona, tashkilot va kompaniyalar uchun ham katta ijtimoiy ahamiyatga ega. Bizningcha, jamiyat darajasida xizmat ko'rsatish sohani strategik asosda rivojlantirishning ijtimoiy ahamiyati, birinchi navbatda, aholi bandligini oshirish bilan belgilanadi. Bundan tashqari, iqtisodiyot sohasidagi adabiyotlarda xizmat ko'rsatish sohani strategik taraqqiyot yo'li undagi mavjud qo'nimsizlikni bartaraf etishning va uni barqaror rivojlantirishdagi alohida ahamiyati e'tirof etilgan.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Голубев А.А. Экономика и управление инновационной деятельностью. Учебное пособие. – СПб.: НИУ ИТМО, 2012. – С. 7.
2. Козлов К., Соколов Д.Г., Юдаева К.В. Инновационная активность российских фирм. // Экономический журнал. Высшей школы экономики. – 2004, №3. – С. 405.;
3. Knyazev S. Application of dynamic capabilities of the economic system for the purposes of sustainable innovation development // Proceedings of the International Scientific Conference "Competitive, Sustainable and Secure Development of the Regional Economy: Response to Global Challenges" (CSSDRE 2018). P. 301-304.
4. Мирзаев Қ.Ж., Т.С.Шарипов, Ш.А.Султонов ва бошқалар: Хизматлар соҳаси иқтисодиёти (дарслик) , Самарқанд-2021 й.

5. Кувондиқов Ш.О. Хизмат соҳасида оилавий тадбиркорликни ривожлантириш муаммолари. Иқтисод фанлари номзоди. Дис. автореферати. Самарқанд: СамИСИ, 2008.- 23 б.

6. Bekmurodov, A. A. "Tijorat banklari faoliyatining iqtisodiy va texnologik muhitidagi strategik tendensiyalar." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 824-828.

7. Bekmurodov, A. A. "Tijorat banklari faoliyatini raqamlashtirish va informatsion texnologiyalarni rivojlantirish istiqbollari." Экономика и социум 6-1 (109) (2023): 87-89.

8. Bekmurodov, A. A. "KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINI TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN KREDITLASHDA XORIJ TAJRIBASI." Теория и практика современной науки 6 (96) (2023): 20-24.

MAMLAKATIMIZ TANGA-PUL MUNOSABATLARI PAYDO BO‘LISHI VA TARIXIY RIVOJLANISH JARAYONLARI

Xo‘janov Nuriddin Ziyadullayevich.
Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand davlat universiteti
“O‘zbekiston tarixi” kafedrası
o‘qituvchisi

Xudoykulov Xusniddin Ziyadullayevich.
Samarqand iqtisodiyot va servis
instituti “Bank ishi” kafedrası
o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimiz tarixida Tovar ayri boshlash vositasi sifatida insonlar hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurgan va jamiyatning mustaqillik ramzi sifatida ta’riflanadigan pul va uning tadrijiy rivojlanish bosqishlari haqida asosli fikr ma’lumotlar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: yonbi, zarb, oltin, pul, chakana, banknota.

Annotatsiya: In this article, in the history of our country, goods have become an integral part of people's lives, and money, which is defined as a symbol of independence of society, as well as its gradual development, is analyzed based on the data.

Keywords: coin, coin, gold, money, retail, banknote.

Pulning paydo bo‘lishi qadim zamonlarda taraqqiy etgan madaniyatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishlarining qonuniy oqibatida kelib chiqqan tabiiy hodisadir. Tovar ayraboshlashning uzoq va murakkab jarayoni va chakana savdo rivojlanishi tovar, pul hamda qimmatbaho buyum (yombi) bosqichidan o‘tib, oxir-oqibatda ma’dan tanga paydo bo‘lishiga olib kelgan. Dastlabki tangalarning o‘ng yoki tersida ularning o‘lchovi to‘g‘ri, og‘irligi to‘g‘ri ekanligini tasdiqlovchi rasm –muhri bilan qimmatbaho buyum (yombi)dan farq qilar edi.

Qadimgi yunon tarixchisi Geradot lidiyaliklar miloddan avvalgi VIII-VII asrlarda tanga pulni zarb qilishni kashf qilganliklari haqida ma’lumot qoldirgan. Bu tangalar oltin va kumushning tabiiy qotishmasi - “oq oltin” ya’ni elektrdan, keyinroq sof kumushdan zarb qilingan. Podsho Krez (Miloddan avvalgi 561-546-yillar) hukmronligi davrida mamlakati bo‘ylab tanga sistemasi tadbiq etilib,

keyinchalik Eronga ham yoyilgan. Qadimgi Yunonistonda “obol”-six shaklidagi, keyinchalik 1/6 draxmaga teng tangalar paydo bo‘lgan.

Miloddan avvalgi 45-yillarda Rimda Tit Koriziy magistrliги davrida o‘ng tamonida bejirim ayol bezab turgan, ostiga “moneta” (yunoncha “bashoratchi”) deb yozilgan dinor pul zarb qilingan. Shundan buyon metall pullarni moneta deb atash udum bo‘lib qolgan.

Vatanimiz ilk tanga paydo bo‘lgan o‘lkalarga kirmaydi. Miloddan avvalgi VI-IV asrlarda ahamoniy fors hukmdorlari O‘rta Osiyoni bosib olgach ularning oltin-“darik”, kumush-“sikl” tangalari muomalada bo‘lgan. Yunon-Baqtriya davlati davrida “medal’yer”-metal tanga zarb qilish va “medal’on”-biror bir ulug‘ zot yoki muhim sana mununosabati bilan tanga zarb qilish, “monogramma”lar-tanga zarb etgan usta yoki hukmdorning ismini bosh harflari yozilgan tangalar zarb qilish san’atlari paydo bo‘lgan. “Chekan”-tanga-chaqa zarb qiladigan shtamp, qoliplar tayyorlana boshlandi. Yunon-Baqtriya davlati qulagach, ularning tangalariga taqlid qilib tanga zarb qila boshlashgan. Bu tangalar aslini olganda, Yunon-Baqtriya tangalarini nusxalari bo‘lib, asl tangadan ma’dan tarkibi, vazni, tasvirining sifati, pala –partish yozuvlari bilan farq qilgan. Zarb qilishning har bir keyingi bosqichida yo‘l quyilgan xato va o‘zgarishlar borgan sari ko‘payib, oxir –oqibatda asl tangadagi tasvir va yozuvlar butunlay yoki deyarli butunlay tanazzulga uchragan. Milodning I asrida Sug‘dda bir tamonida hukmdor tasviri, ikkinchi tamonida o‘q yoy tutgan kamonchi rasmi aks ettirilgan sug‘d yozuvidagi kumush tangalar zarb etila boshlangan. Moliyaviy operatsiyalar va hisob kitoblarda turli xil –Fors, Xitoy, Vizantiya, O‘rta Osiyo tangalaridan foydalanilishi ham Buyuk ipak yo‘li savdosidagi yangiliklardan biri bo‘lgan.

VII-VIII asrlardan boshlab tovar-pul munosabatlarida hunarmandchilik buyumlari, qishloq xo‘jalik mahsulotlari va chorva hayvonlarining qat’iy belgilangan narxining joriy qilinishi qayd qilingan. Masalan: ayol kiyimining narxi-15 draxma, bir ko‘ylaklik ipak gazlama narxi 28 draxmadan 100 draxmagacha bo‘lgan, dubulg‘aning narxi 2 draxma, otning narxi 200, sigirning

narxi 6,5-11, qog'ozning narxi 8 draxma vaho kazolar. «Draxm» so'zi qadimiy o'lchov birligi sifatida sharqda «misqol» nomi bilan ma'lum bo'lgan og'irlik birligi 4-4,5 gramm kumushga teng bo'lgan.

Arablar istilosigacha bo'lgan davrda Sug'd, Choch, Farg'ona, Ustrushona, Toxariston kabi mustaqil mulklarning hukmdorlari, ba'zilarida hukmdor yonida malikalari tasviri bilan zarb qilingan tangalari bo'lgan.

O'lkamizda shayboniy hukmdorlari Muhammad Shayboniyxon, Ubaydullaxon, Abdullaxon II lar davrida pul islohotlari o'tkazilgan. Abdullaxon II davrida sof oltin tangalar zarb qilinib, tarkibiga boshqa metallarni aralashtirilmasligi qat'iy nazorat qilingan.

Ashtarxoniylar (1601-1756-yillar) davrida tanga pul munosatlari inqirozga yuz tutgan. Mang'it amirlaridan amir Shohmurot pul islohoti o'tkazib vaziyatni o'nglashga erishgan. "Amiriy ma'sum" (begunoh amir) nomi bilan mashhur amir Shohmurot 1784-1785-yillarda 3 xil: "Ashrafiy"-oltin tanga, "tanga"-kumush, "fals"-mis tangalar zarb qildirgan. Xalq kumush tangalarni "oq pul", mis chaqalarni "qora pul" deb atagan.

1ta tilla tanga 22 ta kumush tangalarga, 1 kumush tanga 44-64 ta mis tangalarga teng bo'lib, kumushga nisbati o'zgarib turgan. 1ta oltin tanga bir misqol 4-4,5 gramm, 1 mis tanga vazni 2-3,25 grammga teng bo'lgan.

XVII asrdan boshlab Rossiyada qog'oz pullar paydo bo'lgan va XIX asr ikkinchi yarmidan boshlab O'rta Osiyoga ham kirib kela boshlagan.

Rossiya imperiyasi qulagach sovet davri rubli 1924-yildan qog'oz pullar bilan birga qog'oz kopeyeklar ham II jahon urushi davrigacha muomalada bo'lgan. 1961-yili yangi sovet rubli joriy qilinib shu yilning yanvaridan aprelgacha o'nga bir qilib almashtirilgan va 1991-yilgacha ishlatilgan.

O'zbekiston mustaqil davlatga aylangach 1993-yilgacha Rossiya rubli, 1993-yil noyabr oyidan 1994-yil iyul oyigacha 1992-yildayoq tayyorlab qo'yilgan so'm kuponlarga o'tilgan. 1994-yil 16-iyunda O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.Karimovning farmoniga asosan o'zbek valyutasi so'm 1-iyuldan joriy etildi. Ushanda so'm 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100

soʻmlik banknotlardan iborat edi. 1997-yili 200, 2000-yil 1-iyundan 500, 2001-yildan 1000, 2013-yil 5000, 2017-yil 10-martdan 10 000, 2017-yil 23-avgustdan 50 000, 2019-yil 25-fevraldan 100 000, 2022-yil 15-iyuldan 200 000 soʻmlik banknotlar joriy etilgan. Mustaqil davlat ramzi sifatida soʻm mamlakatimiz va xalqimizning farovonligini oshirishda xizmat qilib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ртвиладзе.Э.В. Ўрта Осиё тангалари. Тошкент 1987.
2. Эрназарова.Т., Кочнев.Б. Тангалар ўтмиш даракчилари. Тошкент:Фан. 1977.
3. Смирнова.О.И. Сводный каталог согдийских монет. Бронза-М. Наука. 1981.
4. Мусакаева.А.О. О денежном обращении Бухарского Согда (III в.н.э.-VIII в.н.э)//ОНУ.-Ташкент,1997.-№9-11.
5. Белиницкий.А.М., Бентович.И.Б., Большаков.О.Г. Средневековый города Средней Азии. Ленинград.1973.
6. Сагдуллаев.А., Мавлонов.Ў., Маҳкамова.Д. Ўрта Осиёда ўрта асрлар савдо-сотик тизими. Тошкент. Академия. 2012.
7. Согдийские документы с горе Муг. Чтение, перевод и комментарии В.А.Лившица. Вып II.
8. Исоқов.М.М. Унутилган подшоликлардан хатлар. Тошкент. Фан.1992.
9. Кочнев.Б.Д. Клад монет бухархудотского типа из Мианкаля//Нумизматика Ўзбекистана. Ташкент: Фан. 1990.
10. Лившиц Б.А. Согдийкая эпиграфика Средней Азии и Семиречья. СПб. 2008.
11. Bekmurodov A. A. Improving the introduction of digital technologies in commercial banks //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 10. – С. 355-357.

FURTHER IMPROVEMENT OF THE PROVISION OF REMOTE BANKING SERVICES BY COMMERCIAL BANKS

Sharipova Nigina Djurakulovna

Assistant of the Department of "Banking"

Samarkand Institute of Economics and services, Uzbekistan

E-mail: nigina2442n@gmail.com

Phone number: +99893 036 24 42

Annotation. The article lists internal and external factors that affect the development of remote banking services. The article covers problems in the development of remote banking services and presents author's approaches to their elimination.

Base words: remote banking services, internet site, risk, banking technologies, internet speed, financial services.

Introduction. Although the provision of remote banking services in commercial banks of the Republic of Uzbekistan is developing from year to year, it cannot be said that there are no problems in the further development of these services. It is possible to achieve an increase in the number of customers by eliminating the problems that have arisen in remote banking services and creating facilities in the program.

In addition to problems, the development of remote banking services in commercial banks is influenced by several factors. Nevertheless, a number of regulatory legal acts have been developed and intensive work is being carried out on the development of remote banking services in the banking system of our country. Today, banks are trying to increase their income as well, as a result of increasing the number of their customers, attracting a large number of customers and increasing the quality of services provided to them. From the experience of developed countries in particular, it can be seen that the quality of remote banking services in the financial services market today determines the success of the competitive struggle in customer service.

Relevance of the topic. In the decree of the president of the Republic of Uzbekistan dated January 9, 2018 "on measures to radically improve the activities of the Central Bank of the Republic of Uzbekistan" PF-5296, the creation of an effective information exchange system of commercial banks with the provision of remote banking services, which allows for the further development of the payment system, including the rapid management of This is evidenced by the relevance of the topic of research on the need to improve the quality composition of remote services provided by commercial banks and the introduction of new modern services.

The imposition of the problem. Recently, the rapid development of digital technologies around the world has been accelerating the processes of revolution in the information sector and globalization of the economy. In particular, the insufficient development of digital technologies and remote banking services in the banking system of Uzbekistan requires the study of problems in this regard.

Research objective. Scientific and practical proposals were developed by the author on the basis of decrees and decisions of the president of the Republic of Uzbekistan on the elimination of problems in the development of remote banking services in commercial banks, experience of developed countries and scientific research of foreign economists.

Research techniques. In the process of preparing a scientific article, methods of comparative analysis of data on the basis of tables, data grouping, analysis of influencing factors and statistical grouping based on systematic analysis, as well as expert assessment were also used most efficiently.

Key results. The provision of remote banking services to customers of banks is considered one of the most promising areas of development of the modern banking system, and its development is influenced by a number of factors. In the development of remote banking services, it is necessary to take into account the factors affecting these services. These influencing factors can be divided into two, namely internal and external. Table 1 divides the factors affecting remote banking services into external and internal factors. It is

important for the bank to study the impact of existing factors on the provision of remote banking services and maintain its correct system.

Internal factors affecting the development of remote banking services include:

First of all, we can get factors related to the organization of remote banking services to internal factors. That is, in the implementation of each remote banking service, some new technologies are implemented by introducing the capabilities of the banking system or using its capabilities in the bank. Therefore, banks in the first place should be fully equipped with banking technologies for the organization of an electronic payment system and automation of banking activities. Then the system implemented with these technologies should be simple for users, that is, it should be created to the extent that even a population with a high financial culture and less technological knowledge can use it. In addition, the security of their personal data must be fully ensured by the system creators in order for users to have confidence in this system.

Secondly, in order to popularize remote banking services, it is required to conduct the marketing policy of the bank wisely. According to him, it is important to make a positive impression on those who are interested in these services by conducting seminar trainings to lead the range of remote banking services and their capabilities to bank customers and the population. Advertising these services will also have great effect by posting videos about crowded places, internet sites, social networks, television and remote banking services in the front offices and halls of the bank that work with customers.

In addition to the factors affecting the development of the above remote banking services, it is necessary to eliminate several more problematic cases.

First, locals prefer direct communication with more bank employees when performing their operas in banks, and are used to receiving supporting documents on each of the operations performed. This situation requires the

population to carry out explanatory work on the imko intentions and safety of remote banking services in order to change the mentality of the population.

Secondly, many people are hovering in the first use of new modern technology and system due to the scarcity of their understanding of new remote banking services, since each new software technology presents some difficulties in its initial use. Also, banks are constantly improving the types of services in their software systems. During the improvement, banks should also try to simplify programs a little for users, otherwise it will be a challenge for the part of customers who lack technological skills. Therefore, the creation of easy-to-use and multifunctional systems by at-Specialists of each bank will have provided their customers with effective services in a competitive environment.

Thirdly, the frequent blackout of electricity in remote districts of our Republic and, as a result, it is impossible to provide customers with timely communication service and other financial services. The fact that the speed of the internet in such places is very low causes all sorts of misunderstandings when using remote banking services. In these areas, bank customers still carry out their banking practice in full bank. Then. banks should also focus on the introduction of remote banking services in these regions.

Fourth, for the purchase and installation of modern technologies and software for commercial banks at a slightly higher cost, the fact that banks introduce their own special applications based on smartphones and computers allows you to create new opportunities in remote banking services, saving costs. It places great responsibility on the information technology professionals and programmers of banks or requires the support of other local professionals.

Fifth, while communication and the internet work 24 hours a day to bring remote banking services to the modern level, through remote banking services, customers can use the transfer of payments until the closing of the Transaction Day. If customers are customers of different banks, payments can be made only on the current day up to 1700 hours. That is, remote banking services, like

traditional services, are used by the central bank's Main Center for Informatization until the specified time.

Conclusions and suggestions. In conclusion, to create a mechanism to promote the widespread introduction of modern Information Communication Technologies in the relationship between the bank and the client, including the introduction of financial services based on electronic digital technologies with relatively low costs, the opening of 24/7-mode smartofis in all bank branches throughout the Republic, as well as bank cards and equipment serving them (payment terminal, by dramatically increasing the number of infokiosk and ATMs), the offer of convenient services for bank customers and residents of our country is considered an urgent issue today.

REFERENCES LIST

1. Hogan J.E., Lemon K.N., Libai B., 2004. Quantifying the ripple: word of mouth and adverting effectiveness. J. Advert. Res. 44 (3), 271–280.
2. Koenig-Lewis N., Palmer A. and Moll A. 2010. Predicting young consumers' take up of mobile banking services. International Journal of Bank Marketing28(5):410–32. doi:10.1108/ 02652321011064917., Venkatesh, V., and F. D. Davis. 2000. A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. Management Science46(2):186–204. doi:10.1287/ mns.46.2.186.11926.
3. Sharipova N. D., Asadova S. D. THE ROLE OF BANKS IN THE MODERN MONETARY SYSTEM //Procedia of Theoretical and Applied Sciences. – 2023. – T. 6. – С. 55-62.
4. Шарипова Н.Д., Чориев Я.А. СТРАХОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ //International Journal of Advanced Research in Education, Technology and Management. -2023- Т.2. - С. 92-99.Nodirovna M. S. FOREIGN TO THE SECTORS OF ECONOMY OF UZBEKISTAN ATTRACTING INVESTMENTS.

5. Bekmurodov A. A. Tijorat banklari faoliyatini raqamlashtirish va informatsion texnologiyalarni rivojlantirish istiqbollari //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 87-89.

6. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.

7. Nodirovna M. S. Improving the Mechanisms For Managing Service Processes in Service Enterprises in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 644-652.

8. Bekmurodov A. A. Improving the introduction of digital technologies in commercial banks //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 10. – С. 355-357.

9. Nodirovna M. S. Ways to Develop Banking Services in the Republic of Uzbekistan //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 18-24.

10. AS Abdurakhmanov, Banking Risks //Miasto Przyszłości, 2023, Том 37, 114-117 стр.

11. Bekmurodov, A. A. "Improving the introduction of DIGITAL technologies in commercial Banks." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 9.10 (2021): 355-357.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И МОДЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Камилова Наргиза Абдукахоровна к.э.н., доцент
Самаркандский институт экономики и сервиса Республика
Узбекистан

Аннотация. В статье анализируются направления экономической безопасности на основе международного опыта: двух крупнейших экономик мира - США и Российской Федерации, которые рассматриваются как модели экономической безопасности. На основе проведенного анализа предложен современный подход к обеспечению внешней экономической безопасности.

Ключевые слова: внешняя экономическая безопасность, инвестиционные проекты, продовольственная безопасность, демографическая безопасность, финансовая безопасность, информационная безопасность, макроэкономическая стабильность, экономические индикаторы безопасности, факторы экономической безопасности.

Annotation. The article analyzes the directions of economic security based on international experience: the two largest economies in the world - the USA and the Russian Federation, which are considered as models of economic security. Based on the analysis, a modern approach to ensuring external economic security was proposed.

Key words: external economic security, investment projects, food security, demographic security, financial security, information security, macroeconomic stability, economic security indicators, economic security factors.

Вступление. Обеспечение внешнеэкономической безопасности государства включает в себя ряд мер и действий, направленных на защиту экономических интересов страны от негативных воздействий со стороны других государств или международных организаций. Основные

направления обеспечения международной и внешней экономической безопасности включают следующие аспекты:

Во-первых, разработка и реализация международной экономической политики страны. Это включает определение и осуществление торгово-экономических отношений с другими государствами, участие в международных организациях и договоренностях, разработку и проведение стратегических планов развития экономики.

Во-вторых, создание и поддержка эффективных механизмов экономической защиты. Это включает налоговую политику, тарифную и таможенную политику, регулирование внешней торговли и инвестиций, антимонопольное регулирование и другие меры, способствующие поддержке национальных производителей и предотвращению дестабилизации экономики государства.

В-третьих, развитие и укрепление экономической базы государства. Это включает развитие инфраструктуры, научного и технического потенциала, поддержку инноваций и разработок, создание благоприятного климата для бизнеса и привлечение иностранных инвестиций.

В-четвёртых, разработка и реализация мер по защите прав и интересов государства в международных экономических отношениях. Это включает участие в международных торговых организациях, разработку и подписание международных соглашений и договоров, защиту интеллектуальной собственности и регулирование споров в рамках международных организаций.

В-пятых, проведение анализа и мониторинга экономической ситуации и рисков. Это включает оценку внешнеэкономической ситуации, анализ рисков и угроз, связанных с экономической безопасностью, и разработку мер по предотвращению или минимизации этих рисков.

Обеспечение внешнеэкономической безопасности является важным аспектом для государства, так как от успешной реализации этой задачи

зависит стабильность экономики, благополучие граждан и развитие страны.

Результаты и обсуждение. Актуальность выбранной темы определяется увеличением доли совершаемых экономических преступлений, а также продолжающимся ростом коррупции на всех уровнях управления.

Современный механизм обеспечения экономической безопасности должен постоянно трансформироваться вместе с появляющимися новыми рисками и угрозами в экономическом секторе страны.

При этом, на первый план выдвигается международная экономическая безопасность. Необходимо совершенствовать механизмы обеспечения экономической безопасности Республики Узбекистан с учетом новых экономических рисков, как на национальном, так и на региональном уровнях.

Необходимо дальнейшее международное сотрудничество в сфере обеспечения экономической безопасности и разработка универсальных международно-правовых норм в этом направлении.

В настоящее время информационные технологии также используются для совершения преступлений, посягающих на интеллектуальную собственность, конституционные права и свободы граждан, экономические и общественные интересы. На практике приходится работать с возрастающим количеством и видами преступлений в сфере компьютерной информации, выявлять их элементы, уточнять объективную сторону состава существующих преступлений, дифференцировать ответственность виновных лиц. Исследования в области компьютерных преступлений необходимы для повышения уровня национальной безопасности в целом и повышения уровня безопасности корпоративных и индивидуальных информационных систем, в частности.

В связи с этим. стремительное развитие новых технологий и их активное внедрение в повседневную жизнь ставят перед юриспруденцией новые задачи (рис.1).

Деятельность в отношении обеспечения экономической безопасности выстраивается каждым предприятием индивидуально, и основывается на результатах функционирования, направленного на формирование оптимальных условий для собственников и сотрудников в течение продолжительного периода времени [1, с. 84]. Стратегию предприятия следует описывать как объект управления, а систему показателей – как инструмент управления. Чтобы донести до участников деятельности их цель и задачи, у руководителя должна быть подробно описанная стратегия. В ней должны быть ясно представлены происходящие события, чтобы иметь стратегическое соответствие.

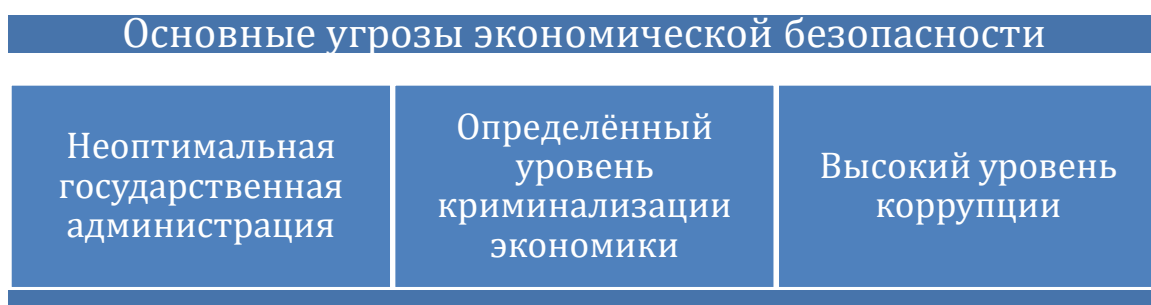

Рис. 1. Основные угрозы экономической безопасности.

Стратегические задачи относительно внешней политики направлены на формирование стабильных долгосрочных и выгодных отношений с покупателями, партнерами и обществом в целом. Вместе с тем, в процессе осуществления предпринимательской деятельности могут возникать опасные ситуации, которые вынуждают предпринимать действия по обеспечению экономической безопасности как внутри предприятия, так и во внешней среде.

В связи с этим возникает понятие экономической безопасности, под которым следует понимать такое состояние предприятия, когда основными

его составляющими выступают стабильный доход и наличие ресурсов, позволяющих поддержать стратегический уровень жизнедеятельности предприятия в настоящее время и в будущем.

На современном этапе экономическая безопасность воспринимается как социальное явление, непосредственно зависящее от человека и являющееся важной частью любого предприятия, общества и государства в целом. Как объект экономики экономическая безопасность непрерывно развивается. Для поддержки его стабильного развития следует проводить регулярную оценку постоянных угроз, способных повлиять на финансово-хозяйственную деятельность предприятия, в том числе на его финансовые результаты.

Предприятие должно в точности выполнять установленные правила, с целью предотвращения значительных потерь. Вначале оценивается надежность и защищенность объекта и выявляются незначительные угрозы, чтобы в дальнейшем они не переросли в масштабные проблемы. Далее проводится анализ и дается прогноз данных на основе полученной информации и разрабатываются оптимальные стратегические решения, при этом создаются условия для возмещения моральных и материальных убытков [2, с. 7].

Принимаемые управленческие решения должны быть основаны на системном подходе и учитывать все направления экономической безопасности. Поставленные цели и задачи определяют стратегические направления обеспечения безопасности предприятия. Мероприятия, направленные на обеспечение экономической безопасности, должны быть распределены на основные направления (рис. 2) [3, с.212].

Анализируя нормативные положения и научные взгляды в части основных характеристик экономической безопасности страны, следует констатировать, что внутренние угрозы экономической безопасности зависят от сферы управления страной.

Речь идет о массовом совершении сотрудниками преступлений, связанных со злоупотреблением служебными полномочиями, взятками и мошенничеством при исполнении служебных обязанностей и т.д. Можно констатировать, что в настоящее время законодательством достаточно подробно урегулированы вопросы правоприменения и привлечения к юридической ответственности за правонарушения в бюджетной сфере.

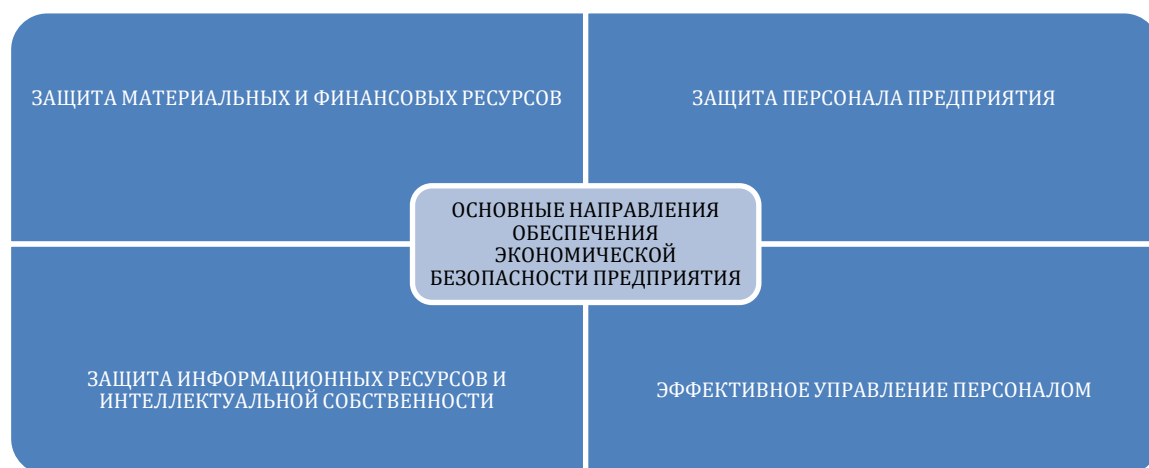

Рис. 2. Основные направления обеспечения экономической безопасности предприятия.

Однако, должный контроль в этой сфере практически отсутствует, очень часто за правонарушения в этой сфере виновное лицо привлекается к дисциплинарной ответственности, а не к уголовной. А учитывая объем бюджетных средств, расходуемых на эту сферу, чиновнику проще заплатить штраф и получить достаточную прибыль от нарушения установленной процедуры. В связи с этим необходимо пересмотреть подход следственных и судебных органов к видам юридической ответственности, применяемым в каждом конкретном случае.

Мы считаем необходимо применять единый подход к выбору вида ответственности за тот или иной вид преступления. Учитывая, что совершение преступных деяний наносит ущерб экономическим интересам публичных образований и, следовательно, представляет угрозу экономической безопасности страны в целом, единственный вид

ответственности за данный вид преступлений в целом является уголовная ответственность.

Представляется целесообразным введение уголовно-правовых мер, направленных на совершенствование профилактики предупреждения киберпреступлений. Деятельность по предупреждению преступлений в сфере компьютерной информации должна осуществляться в соответствии с комплексным подходом, а именно сочетанием организационных, управленческих, технических и правовых мер.

На основании вышеизложенного, констатируя факт высокой доли административной и гражданской ответственности, низкую долю уголовной ответственности в бюджетной сфере, а также судебную практику, изобилующая обвинительными приговорами, считаем необходимым усилить санкции за преступления в этой сфере и наделить органы прокуратуры правом инициировать судебные процессы по уголовному преследованию, а не по уголовным делам. Уголовного преследования, а не для привлечения виновных лиц к административной ответственности.

Заключение. Таким образом, к ключевым задачам обеспечения экономической безопасности следует отнести следующие: разработка мер по поддержке национальной экономики в кризисный период; создание организационных условий для обеспечения занятости населения; создание экономических условий для снижения инфляции и обесценивание национальной валюты; мониторинг фондового рынка с целью предотвращения незаконных спекуляций и искусственного взвинчивания цен; разработка мер, направленных на сокращение дефицита бюджета; принятие экономической стратегии по сокращению государственного долга Республики Узбекистан; повышение уровня социальной и экономической безопасности граждан Узбекистана; прогнозирование развития событий на международной экономической арене с целью

выявления негативных последствий для национальной экономики Республики Узбекистан [4, с. 37].

Помимо мер, направленных на обеспечение экономической безопасности внутри страны, необходимо принятие мер со стороны всего мирового сообщества, направленных на организацию системы международной экономической безопасности.

Литература:

1. СМИ: безопасность бизнеса – www.ekb-security.ru.
2. Составляющие экономической безопасности предприятия – <http://cyberleninka.ru/article/n/sostavlyayuschie-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya>.
3. Процесс обеспечения экономической безопасности. («Справочник экономиста» №12, 2023) – https://www.profiz.ru/se/12_2023/12/.
4. Камилова Н.А., Турумов Б. Направления обеспечения внешнеэкономической безопасности. /Analysis of world scientific views International Scientific Journal 2023 Vol1 Issue 9. С. 31-38.
5. Турсунов Ф. М. Холмирзаев Э. Б. Перспективы развития дистанционных банковских услуг в коммерческих банках республики узбекистан. лучшая исследовательская статья 2023.71-74 ст.
6. Bekmurodov, A. A. "Improving the introduction of DIGITAL technologies in commercial Banks." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 9.10 (2021): 355-357.
7. Комилова, Н., and Ж. Мирзатиллаев. "ЭТНОЭКОЛОГИК ҚАРАШЛАРНИНГ ГЕОГРАФИК ИЛДИЗЛАРИ ВА АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАРИ." Innovations in Technology and Science Education 2.8 (2023): 1277-1282.
8. Abdukahorovna, Kamilova Nargiza. "Modern Approach of International Cooperation in Higher Education." European Journal of Geography, Regional Planning and Development 1.1 (2024): 29-32.

АҲОЛИНИНГ МОЛИЯВИЙ САВОДХОНЛИКНИНИ ОШИРИШ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШИНИ ТАЪМИНЛАЙДИ.

Каримова Азиза Махомадризоевна

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
“Банк иши” кафедраси мудири, и.ф.д., доцент

Ниёзов Зухур Давронович

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
“Банк иши” кафедраси доценти, и.ф.н.

Махсудов Ориф Шакирович Самарқанд
иқтисодиёт ва сервис институти “Банк иши”
кафедраси ассистенти.

Анотация. Иқтисодиётнинг барқарорлиги, аҳоли турмуш фаровонлигининг ҳолати ва мунтазам ўшиши кўп жиҳатдан фуқароларнинг иқтисодий ҳодиса ва жараёнларга онгли равишда муносабатда бўлиши, иқтисодий тафаккур ва кўникмаларнинг ривожланишига боғлиқ. Чунки мамлакат фуқаролари қанчалик юқори иқтисодий жиҳатдан фаолликка ва молиявий саводхонликка эга бўлса, уларнинг иқтисодий фаолияти, ҳаётнинг турли жабҳаларида қабул қилаётган қарорлари шунга мос тарзда самарали бўлади.

Айниқса, молиявий саводхонлик мамлакатдаги ишбилармонлик муҳитининг ривожланишига, тадбиркорлик фаолиятининг кенгайишига қулай имконият яратадишининг долзарб масалалари ҳисобланади.

Калитли сўзлар. Молиявий саводхонлик, иқтисодий тафаккур, тадбиркорлик, моддий манфаатдорлик, рағбатлантириш, иқтисодий дастаклар, субсидия олиш ва тижорат банклари кредитларидан фойдаланиш, пулларни омонатга жойлаштириш, билим ва кўникмаларга эга бўлиш.

Анотация. Стабильность экономики, состояние благосостояния населения и его регулярный рост во многом зависят от осознанного отношения граждан к экономическим событиям и процессам, развития экономического мышления и навыков. Потому, что чем более

экономически активны и финансово грамотны граждане страны, тем эффективнее будет их экономическая деятельность и решения в различных сферах жизни. В частности, финансовая грамотность является актуальным вопросом создающим благоприятную возможность для развития бизнес – среды в стране и расширения предпринимательской деятельности.

Ключевые слова. Финансовая грамотность, экономическое мышление, предпринимательство, материальная заинтересованность, стимулы, экономические рычаги, получение субсидий и использование кредитов коммерческих банков, внесение денег, приобретение знаний и навыков.

Abstract. The stability of the economy, the state of well-being of the population and its regular growth largely depend on the conscious attitude of citizens to economic events and processes, the development of economic thinking and skills. Because the more economically active and financially literate the citizens of a country are, the more effective their economic activities and decisions in various spheres of life will be. In particular, financial literacy is a pressing issue that creates a favorable opportunity for the development of the business environment in the country and the expansion of entrepreneurial activity.

Key words. Financial literacy, economic thinking, entrepreneurship, material interest, incentives, economic leverage, receiving subsidies and using commercial bank loans, depositing money, acquiring knowledge and skills.

КИРИШ

Янги Ўзбекистон Стратегиясида ЯИМ ҳажмини 2022 йилги 80,0 миллиард доллардан 160 млрд долларгача, аҳоли жон бошига эса 2,2 минг доллардан 4,0 минг долларга етказиш кўзда тутилган. Шу пайтгача ўртача йиллик иқтисодий ўсиш 5,0-5,5 %ни ташкил этган бўлса, бундан кейин ушбу кўрсаткич 10 %дан паст бўлмаслиги шарт. Ушбу натижаларга эришиш мақсадида ҳукуматимиз томонидан кенг қамровли, халқимиз

муҳокамасидан ўтган чора тадбирлар дастури ишлаб чиқилган. Уларнинг негизида иқтисодий фаолиятда давлат иштирокини қисқартириш, хусусий мулкчиликка таянадиган тадбиркорлик фаолияти учун шарт-шароитлар яратиш ётади.

2020 йил 12 майда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “**2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида**”ги ПФ–5992-сонли Фармони қабул қилинган.

Стратегия доирасида кейинги беш йилликда банк-молия тизимини ислоҳ қилиш ва ривожлантиришнинг тўртта устувор йўналишлари белгиланган. Шулардан, учинчи устувор йўналиш бўлиб:

Банк хизматлари оммабоплигини ошириш аҳоли ва тадбиркорлик субъектлари, шу жумладан етарли даражада хизмат кўрсатилмайдиган (паст даромадли жисмоний шахслар, қишлоқ аҳолиси, микрофирма ва кичик корхоналар) қатламнинг базавий банк хизматларига бўлган талабини қондиришни назарда тутди.

Молиявий оммабоплик:

- Жаҳон банки билан ҳамкорликда молиявий оммабопликни оширишнинг аниқ йўналишлари ва чора-тадбирларини белгиловчи Молиявий хизматлар оммабоплигини ошириш миллий стратегиясини ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш;

- Давлат иштирокини аҳоли ва кичик бизнес субъектларининг етарлича хизмат кўрсатилмайдиган ва заиф қатламларига йўналтириш;

- Мавжуд бўшлиқларни тўлдириш мақсадида молиявий воситачилик экотизимини ривожлантириш ҳисобига таъминланади¹⁴ деб белгиланган.

Молиявий оммабопликни амалга ошириш иқтисодиётнинг барқарорлиги, аҳоли турмуш фаровонлигининг ҳолати ва мунтазам ўшиши

¹⁴ “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги Фармон. 12.05.2020 йил.

кўп жиҳатдан фуқароларнинг иқтисодий ҳодиса ва жараёнларга онгли равишда муносабатда бўлиши, иқтисодий тафаккур ва кўникмаларнинг ривожланишига боғлиқ. Чунки мамлакат фуқаролари қанчалик юқори иқтисодий жиҳатдан фаолликка ва молиявий саводхонликка эга бўлса, уларнинг иқтисодий фаолияти, ҳаётнинг турли жабҳаларида қабул қилаётган қарорлари шунга мос тарзда самарали бўлади. Айниқса, молиявий саводхонлик мамлакатдаги ишбилармонлик муҳитининг ривожланишига, тадбиркорлик фаолиятининг кенгайишига қулай имконият яратади.

ЎРГАНИЛГАНЛИК ДАРАЖАСИ

Мамлакатимизда иқтисодий ҳодиса ва жараёнларни тартибга солишда бозор механизмларидан фойдаланиш даражаси сезиларли равишда ортиб бормоқда. Янги иш ўринларини яратиш, иқтисодий ресурслардан фойдаланишдаги тежамкорлик ҳамда ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш каби муҳим жиҳатларга кўпроқ моддий манфаатдорлик, рағбатлантириш, иқтисодий дастакларни ишга тушириш орқали ёндашилмоқда.¹⁵ Вахабов А.В., Дустмухамедов О.С. “Молиявий саводхонлик тушунчасининг назарияси асосларини такомиллаштириш” номли мақоласида белгилаб ўтган.

Буларнинг барчаси эса иқтисодиётимизни бозор тамойиллари асосида модернизасия қилиш учун асос бўлмоқда. Бирок, шу ўринда таъкидлаш лозимки, иқтисодиётда самарали ва демократик бозор тамойилларини тўлиқ таркиб топиши инсон омили, ишлаб чиқариш жараёни иштирокчиларининг иқтисодий билим ва малакалари, кўникмалари даражасига, аниқроғи уларнинг иқтисодий маданиятига ҳам боғлиқ.¹⁶ деб этироф этган Вафоев Илхом “Барқарорлик ва фаровонликнинг

¹⁵ Вахабов А.В., Дустмухамедов О.С. Молиявий саводхонлик тушунчасининг назарияси асосларини такомиллаштириш Банклар ва молия бозори 2022 й. 5 (153)

¹⁶ Barqarorlik va farovonlikning asosi SARAFSHON gaz.2023 y.19 oktyabr ILHOM VAFOEV iqtisodchi

асоси” номли ўзининг мақоласида. Иқтисодий маданиятнинг замон талаби даражасида шаклланиши ва самарали амал қилиши эса ҳар бир шахснинг молиявий саводхонлик даражасини тақозо этади.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Призидентининг 2018 йил 23 мартдаги ПҚ-3620-сон қарорида “...махаллий давлат ҳокимияти органлари билан биргаликда хорижий мутахасисларни жалб этган ҳолда аҳолининг молиявий саводхонлигини ошириш юзасидан тадбирларни амалга ошириш”¹⁷ вазифалари белгиланган.

Албатта, шахснинг молиявий саводхонлик даражасининг шаклланганлиги, бир неча омилларга, хусусан, яшайдиган ҳудуди, шахснинг ёши (айрим ҳолларда ҳаттоки жинси) ва ундан келиб чиққан ҳолда ҳаётий тажрибаси, мулкка ва тадбиркорлик хусусиятларига эгаллиги, маълумот даражаси, ҳамда дунёқараши ва қизиқишларига ҳам боғлиқ.¹⁸ деб белгилаб ўтганлар З.Д.Ниёзов, А.М.Каримова “Банк этикаси” ўқув қўлланмаларида. Шу ўринда таъкидлаш жоизки шаҳарда ўсиб улғайган кишиларнинг кўпчилиги қишлоқ шароитида яшашга туғри келганида, аниқ ҳисоб-китобларни амалга ошириб, қайси маҳсулотни экса максимал даромад келтиришини инобатга олгандан сўнг тегишли қарор қабул қилади. Бироқ биргина ҳисоб-китоблар билан натижага эришиб бўлмаслиги шундаки агротехника, тажриба, сохани билиш ва бошқа бирқатор омилларни ҳам инобатга олишни талаб қилади.

Шунга кўра, ҳозирда жаҳоннинг аксарият мамлакатларида аҳолининг молиявий саводхонлигини ошириш масаласи долзарб аҳамият касб этмоқда. Бизнинг мамлакатимизда ҳам аҳоли молиявий саводхонлигини таъминлаш ва ошириш муҳим вазифалардан бири бўлиб, бу борадаги тизимли чора-тадбирларни белгилаш аввало мазкур масаланинг иқтисодий

¹⁷ Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'eicha qo'shimcta-ctora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prizidentining 2018 yil 23 martdagi PQ-3620-son qarori.

¹⁸ З.Д.Ниёзов, А.М.Каримова Банк этикаси ўқув қўлланма Сам.ДЧТИ 2022 йил

мазмунни ва иқтисодий тараққиётни таъминлашдаги ўрнини кўриб чиқишни тақозо этади.

Ўз номидан келиб чиққан ҳолда, мазкур тушунча **молия** соҳасидаги билим ва кўникмаларга эга бўлиши, у билан боғлиқ жараён ва воқеаларни тўғри тушунишни англатади.

МЕТОДОЛОГИЯ; Демак, **“молиявий саводхонлик”** – аҳолининг кундалик ҳаётдаги оддий иқтисодий воқеа ва жараёнлар (масалан коммунал хизматлардан фойдаланганлик учун тўловларни амалга оширишдан бошлаб, хусусий ёки давлат секторида банд бўлиш танлови, иш ҳаққини нафақа олиш билан боғлаш ва нисбатан мураккаб жараёнлар (тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш, уй-жойга эга бўлиш мақсадида давлатдан субсидия олиш ва тижорат банклари кредитларидан фойдаланиш, пулларни омонатга жойлаштириш ва бошқаларни қамраб олади.

АСОСИЙ ҚИСМ. Банк тизимини ислох этишда аҳолининг молиявий омабопликни ошириш жуда муҳим бўлиб ҳисобланади, молиявий омабоплик 3 та элементни ўз ичига олади;

1-банкнинг базавий хизматларидан фойдаланиш ҳолати (кредитлар, депозитлар, пул ўтказмалларини амалга ошириш, валюта оперцияларини амалга ошириш ва бошқа хизматлардан фойдаланиш),

2-юқори даражадаги молиявий саводхонлик,

3-молиявий хизматлар истемолчиларнинг қонуний ҳуқуқларининг ҳимоя қилинганлиги.

Таъкидлаш жоизки молиявий саводхонликнинг асосида инсон туради, зеро мазкур жараённи амалга оширишдан асосий мақсад ҳам унинг ҳаёт фаровонлигини ошириш ва сифатини яхшилаш ҳисобланади. Бироқ, бунинг учун ўз ихтиёридаги иқтисодий ресурслардан фойдаланишда рўй бериши мумкин бўлган воқеа ҳодисалар, ўзи ҳамда жамият учун манфаатли ва самарали асосда фойдаланиш борасида етарли билим ва кўникмаларга эга бўлиши лозим. Шу ўринда Иккинчи жаҳон урушидан

улкан йўқотишларга учраган ва ишлаб чиқариш ресурлари чекланганлигига қарамасдан қисқа муддат ичида арслондек сакраган Япония давлатини мисол қилиб кўрсатиш мақсадга мувофиқдир. АҚШ қўллаб қўватлагани, қулай географик жойлашув ўз йўлига. Аммо энг замонавий технологияга асосланган иқтисодий тизимни яратиш билан бир қаторда узок йиллар давомида дунёнинг энг қудратли давлатлари билан тенг рақобат қила олишнинг асоси нимада деган табиий савол туғилади.

Бизнинг фикримизча аҳоли молиявий саводхон бўлиши учун мос шароитлар яратилишида. Гап шундаки, Япониянинг жаҳон бозорида ҳукмронлик этувчи саноат аждарлари – “Ниссан”, “Тошиба”, “Сони” ва бошқа йирик кампаниялар Акционерлик жамияти шаклида фаолият юритади, қимматли қоғозлар эса мамлакат халқининг қўлида. Шу тарзда демократик бозор тизими шаклланган.

Мулқдорлик ҳисси эса объектив тарзда молиявий саводхонликни тақозо этади. Кўриниб турибдики аҳоли молиявий саводхонлиги жуда улкан ижтимоий аҳамиятга эга. Чунки, алоҳида шахснинг молия борасидаги билим ва кўникмалари охир-оқибат бутун жамият иқтисодий ҳаётининг муваффақияти ва барқарорлигини белгилаб беради.

Аҳолининг молиявий жиҳатдан саводсизлиги нафақат шахсий ва оилавий фаровонликка, балки бутун молиявий тизимга салбий таъсир кўрсатади. Масалан, тадбиркорларнинг ўз даромадлари ва харажатларини аниқ тасаввур қилмаслиги ёки пул воситалари айланишини нотўғри режалаштирилиши оқибатида меёрдан ортиқ кредиторлик ва дебиторлик қарздорлик вужудга келади. Энг ачинарлиси аҳоли молиявий саводсизлиги, молиявий фирибгарликлар сонининг ошишига олиб келади.

Мамлакат аҳолисининг молиявий саводхонлиги даражасига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатади:

1) мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланганлик даражаси. Ижтимоий-иқтисодий ривожланганлик аҳолининг маълумот, соғлиқ ва иш билан бандлик даражаларининг ҳосиласи ҳисобланади. Шунга кўра, ушбу

таркибий қисмлар қанчалик яхши кўрсаткичларни намоён этса, мамлакат аҳолисининг молиявий саводхонлиги даражаси ҳам шунчалик ижобий кўрсаткичга эга бўлади; Мамлакат аҳолисининг бандлиги даражасидан тўловчанлик қобилияти келиб чиқади, маълумотга эга бўлиш ҳамда саломатликнинг мустаҳкамлиги ҳам шундан келиб чиқади.

2) аҳолининг менталитети. Аҳоли менталитети, яъни, ақлий, ҳиссий, маданий хусусиятлари ҳамда қадриятларининг мажмуи ҳам молиявий саводхонлик даражасининг шаклланишида муҳим ўрин тутди. Айрим халқлар ўз табиатига кўра таълим ва маданиятга, янгиликка интилувчан бўлиб, уларнинг хатти-ҳаракатида молиявий билим ва кўникмаларни мунтазам ошириб бориш асосий ўрин тутди. Айтиш пайтда, аҳоли менталитетида мазкур масалаларга зид келувчи жиҳатлар мавжуд бўлган ҳолатлар ҳам учраб туради. Масалан; (Қизбола олий маълумотли бўлиши шарт эмас, ўқиганлар аҳолини кўриб турибмиз, қаттиқ ўқиш шарт эмас, диплом қўлга тиритилса бўлди).

3) мамлакатнинг иқтисодий сиёсати. Мамлакатдаги иқтисодий сиёсат бунёдкорлик, юксалиш ва тараққиёт сари йўналтирилган бўлса, мазкур мақсадларга эришишнинг асосий шarti – аҳолининг молиявий саводхонлиги даражасига ҳам катта эътибор қаратилади. Молиявий саводхонлик мамлакатнинг иқтисодий ривожланганлик даражасига боғлиқ бўлади. Бозор иқтисодиёти муносабатларининг такомиллашиб бориши кучли рақобат муҳитини келтириб чиқаради, бу жараён ўз навбатида молиявий саводхонликка бўлган талабни кучайтиради.

4) мамлакатдаги иқтисодий таълим даражаси (иқтисодий билим ва тадбиркорлик асослари фанлари). Бизлар Сингапур, Финляндия мамлакатларининг таълим тизимларидан андоза олиш билан бир каторда ўзимизда мавжуд таълим тизимини имкон қадар такомиллашган даражага етказишимиз лозим. Мисол учун, мактабларимизда “Иқтисодий билим асослари” фани 8 ва 9 синфларнинг ўқув режаларига ҳафтага 1 соат қилиб белгиланган. Дарсларнинг чекланганлиги туфайли машғулотлар

номутахассисларга, яъни география ўқитувчиларига юкланган. Бу ҳам майли. Битта дарс давомида 8 синф укувчиси бозор иктисодиётининг икки мураккаб қонунлари, яъни талаб қонуни ва таклиф қонунини ўзлаштириши лозим. Муайян педагогик стажга эга ўқитувчи сифатида айтишимиз мумкинки ушбу қонунларни олий ўқув юрти талабаларининг санокли қисми ҳар томонлама ўзлаштира олади.

5) Олий ўқув юртларда кадрлар таёрлашдаги бирқатор инobatга олинмаётган жиҳатлар айрим ўқув режалардаги ўқитиладиган фанларда иқтисодий-молиявий фанлар сони жуда чекланган, жумладан; 5233300- *“Агробизнес ва инвестицион фаолият”* мутахассислигиларида умуман молия-банк тизимиға оид фанлар ўрганилмайди, ваҳоланки инвестицион фаолият молия-банк тизими билан чамбарчас боғланган.

6) охириги йилларда иқтисодий фанлар муҳандислик, ижтимоий соҳа йўналишидаги факультетлардан олиб ташланди. Тасаввур қилинг. Ахборот технологиялари бўйича мутахассислар иқтисодий билимлардан маҳрум қилинган, шунга қарамасдан уларнинг аксарияти банклар, солиқ ва статистика органларида ишга жойлашади. Балки расмий ҳисоботлардаги ноаниқликлар, банк ходимлари ва мижозлар (кредит ажратиш), тадбиркорлар ва солиқчилар ўртасида тез-тез такрорланиб турадиган тортишувларнинг сабаби ҳам молиявий саводхонлик яхши йўлга қўйилмаганлигидадир.

7) аҳоли молиявий саводсизлиги молиявий фирибгарликлар сонининг ошишиға олиб келади ва бу ҳолат аҳолини молиявий маблағларини йўқотишларини ҳамда аҳолининг банк молия тизимиға ишончсизликни келтириб чиқаради.

8) маҳалаларда ҳоким ёрдамчилари томонидан аҳолини қўллаб қуватлашдаги имкониятларини яратишда ҳам аҳолининг молиявий саводхонлигини оширишдаги бирқатор масалалар тизимни ривожланиш имкониятларини оширади..

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.

Аҳоли молиявий саводхонлиги – мамлакатнинг барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлаш, юқори ўсиш суръатлари, фаол тадбиркорлик ҳамда тўлиқ бандлик даражасига эришишнинг муҳим шарти. Аҳоли молиявий саводхонлиги жамиятдаги ҳар бир шахснинг иқтисодий билим, малака ва кўникмалар, қадриятларни етарли даражада эгаллаши ҳамда ўз фаровонлигини таъминлаш имконини берувчи иқтисодий қарорларни қабул қилишда уларга асосланган ҳолда тўғри ёндашувини таъминловчи сифат кўрсаткичи ҳисобланади. Аҳоли молиявий саводхонлиги даражаси қанчалик юқори бўлса, аввало шахс, у истиқомат қилаётган ҳудуд, қолаверса, бутун миллий иқтисодиётда барқарорлик ва фаровонлик даражаси шу қадар юқори бўлади.

Аҳоли молиявий саводхонлиги даражасига таъсир кўрсатувчи омиллар турли туман бўлиб, уларнинг ҳар бирига алоҳида эътибор қаратиш орқали тегишли чора-тадбирларнинг ишлаб чиқиши мазкур кўрсаткичнинг самарадорлигини таъминлайди. Мамлакат иқтисодиётининг ривожланганлик даражаси аҳоли молиявий саводхонлик даражасига ижобий таъсир кўрсатади. Шунга кўра, ривожланганлик даражасидан қатъий назар, ҳар бир мамлакат ўз иқтисодиёти ҳамда аҳоли менталитети хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда аҳоли молиявий саводхонлик даражасини ошириш бўйича мунтазам ва тизимли чора-тадбирларни ишлаб чиқиши муҳим ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги Фармон. 12.05.2020 йил.
2. Вахабов А.В., Дустмухамедов О.С. Молиявий саводхонлик тушунчасининг назарияси асосларини такомиллаштириш Банклар ва молия бозори 2022 й. 5 (153)

3. Вафоев И.Барқарорлик ва фаровонликнинг асоси ЗАРАФШОН газетаси.2023 й.19 октябр

4. Банк хизматлари оммабоплигини ошириш бўйича қўшимчта чоратadbирлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 мартдаги ПҚ-3620-сон қарори.

5. З.Д.Ниёзов, А.М.Каримова “Банк этикаси” ўқув қўлланма Сам.ДЧТИ 2022 йил.

6. Bekmurodov, A. A. "KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINI TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN KREDITLASHDA XORIJ TAJRIBASI." Теория и практика современной науки 6 (96) (2023): 20-24.

7. Bekmurodov, A. A. "TIJORAT BANKLARI FAOLIYATININING IQTISODIY VA TEXNOLOGIK MUHITIDAGI STRATEGIK TENDENSIYALAR." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 824-828.

PULLARNING BANKLAR FAOLIYATIDAGI VAZIFALARI

Norqulov.Habibullo

Abduvaliyev Samandar

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Shaydullayev Asadbek

SamISI talabalari

Bank ishi kafedrası assistenti

SamISI Bank ishi kafedrası assistenti

ANNOTATSIYA

Annotatsiya. Pul maxsulot, tovarlarni ishlab chiqarish va xaridorlarga kerakli vaqt, miqdor va sifatda ma`lum shartlarda ayirboshlashni tashkil etish va boshqarish maqsadida vujudga keldi va xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar: bank kreditlari, pul massasi, banklarning vazifalari, mikro iqtisodiy tizim, mikrodarajadagi faoliyat, inflyatsiya.

Bozor munosabatlarining yuqori sur'atlarda rivojlanib borishi har bir sub'ektning pul, banklar, kredit va moliyaviy bozorlarning dastagi bo'lgan moliyaviy instrumentlar hamda ularda yuzaga keladigan o'zgarishlarga munosabati va qiziqishlarini kuchaytirib boradi. Chunki, bozor mexanizmi iqtisodiyot talablaridan kelib chiqib tez o'zgarib, yangilanib turadi va shular asosida u mamlakat iqtisodiyotining har tomonlama rivojlanib borishi yo'nalishlarini belgilab beruvchi doimiy harakatda bo'lgan dastak hisoblanadi. Bizni doimo pulning to'lov yoki sotib olish qobiliyati yildan yilga oshadimi yoki pasayadimi? Ehtiyojimizdan ortiq pulimizni bankga omonotga qo'ysak u bizga har oyda yoki yilda necha foiz daromad beradi, mabodo ularni qimmatli qog'ozlarga qo'ysak – qaysi turdagi va qaysi emitentning qimmatli qog'ozlari bizga yuqori daromad berishi mumkin?

Bank kreditlarining foizi qancha, inflyatsiya yoki pulning qadrsizlanish darajasi qanaqa, milliy valyutaning xorijiy valyutaga nisbatan kursi qanaqa va uning tez orada o'zgarishi bo'yicha qanday prognozlar mavjud kabi savollar qiziqtiradi hamda biz o'z – o'zidan bozor munosabatlarining faol ishtirokchilariga aylanamiz. Bu masalalar bozor munosabatlarining sub'ekti bo'lgan yuridik shaxslar faoliyatida har kuni echimini talab qiladigan

vazifalardan hisoblanadi. Jahon iqtisodiy fanida o'z asarlari bilan mashg'ur bo'lgan iqtisodchi – olim Frederik S. Mishkin “Pul, bank ishi va moliyaviy bozorlarning iqtisodiy nazariyasi” kitobida shunday misol keltiradi¹.

D.Yum A.Smitning pul xususidagi qarashlariga e'tiroz bildirib, “Pul bu – savdo – sotiqning g'ildiragi emas, balki u yog', shu savdo – sotiq g'ildiragini erkin va yumshoq yurishiga imkoniyat yaratadigan vositadir” degan fikrni bildiradi.

Rossiyalik iqtisodchi olimlar ham pulning iqtisodiy mohiyatiga alohida e'tibor qaratishgan. Jumladan, iqtisod fanlari doktori, professor B.I.Sokolov pulning mohiyatiga “pul mehnat taqsimoti chuqurlashib borayotgan ushbu jamiyatda tovarlarni ayirboshlash va to'lovlarni amalga oshirish ishlarini engillashtiradi” deya ta'kidlaydi

Pulning vujudga kelishi kishilik jamiyati tsivilizatsiyasining buyuk kashfiyotlaridan hisoblanadi. “Pul” deb nomlangan maxsus tovarning paydo bo'lishi natijasida odamlar o'rtasida ayirboshlash bilan bog'liq ziddiyatlar va «ehtiyojlarning bir – biriga mos kelmasligi» kabi muammolar barham topdi.

Pulning vujudga kelishi, uning evolyutsion rivojlanishi, nazariyasi, mohiyati va funktsiyalari haqida xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar, nazariyachilar, mutaxassislar juda ko'p ilmiy asarlar, maqolalar va tadqiqot ishlari yaratgan. Hozirgi kunda ham ushbu jarayon davom etmoqda. Iqtisodiy adabiyotlarda pulning vujudga kelishi va uning hozirgi kundagi ko'rinishi haqida yagona yondashuv mavjud emas.

Pulning vujudga kelish sababini bilish uchun qadimda odamlar o'rtasida ro'y bergan ayirboshlash munosabatlarini amalga oshirish jarayoniga e'tibor qaratish lozim. Chunki, aynan mana shu tabiiy ayirboshlash jarayoni hozirgi kunda siz bilan biz kundalik hayotda va hisob – kitoblarda foydalanib kelayotgan pulning vujudga kelishiga zamin yaratgan.

Xususan, pulning vujudga kelishiga quyidagi omillar asos bo'lib xizmat qiladi:

* qadimgi davrda odamlar o'z ehtiyojidan ortib qolgan iste'mol mahsulotlari turib qolmasligi va saqlashning imkoniyati bo'lmaganligi bois ularni o'zlariga yaqin yoki tanish odamlarga bergan, bu o'z – o'zidan odamlar o'rtasida stixiyali ravishda bir tomonlama ayirboshlash munosabatlari vujudga kelishiga sabab bo'lgan;

* keyinchalik odamlarning ongi, dunyoqarashi va hayot kechirish tarzi rivojlanganligi natijasida, ikki tomonloma ayirboshlash munosabatlari vujudga kela boshladi. Bu davrda, kishilarda o'ziga zarur bo'lmagan buyumning o'rniga nimadir olish evaziga, ikkinchi kishiga berishi lozimligini anglay boshladilar.

Shu bilan birga, pul vujudga kelgach, o'zgarib turgan ayirboshlash munosabatlari o'rni o'lhadi va davom etib, mehnat taqsimoti darajasini oshiradi. Pul o'zini natijaviy va juda o'zgaruvchan usulda, odamlarning ehtiyojlarini qondirish, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, malakasini oshirish va uning ehtiyojlarini o'rtoqlashtirish jarayonlarida muvaffaqiyatli ishlab chiqilgan buyum va xizmatlar uchun moslashtiradi.

Pul massasi o'zgarib turadigan, o'zgarishlarga uchrashgan va boshqa xususiyatlarga ega bo'lgan uch xil usullar orqali chiqarilib boradi:

Pulning yaratilishi (Creation of Money): Bu usulda, pul massasi o'zgarib turishi muddatli qimmatli qog'ozlar (masalan, chegirma bilan savdogarlik huquqlari yoki boshqa moliyaviy asoslangan hujjatlar) yaratilishi orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon moliyaviy institutlar va xalqaro moliyaviy tashkilotlar tomonidan bajariladi.

Pulni ifoda etish (Expression of Money): Bu usulda, pul massasi o'zgarib turishi, yangi pul tiplari yaratilishi va o'zgarib turishi uchun maxsus protsesslar va tizimlar orqali amalga oshiriladi.

Pulni ifloslanishi (Destroying Money): Bu usulda, pul massasi o'zgarib turish jarayoni, moliyaviy asoslangan qog'ozlarning bekor qilinishi, yaxlitlanishi, ko'chirilishi yoki emizilishi orqali amalga oshiriladi.

Pulning o'zgarishiga olib kelgan iqtisodiy jarayonlar, bu muammoni tahlil qilish, o'zgarishlar va ulardan kelib chiqadigan oqimlar haqida tushuntirish,

iqtisodiy modellarni ishlatish va boshqa iqtisodiy masalalarga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar o'rganish, iqtisodiyotshunoslik sohasida mustaqil fikrni shakllantirishda yordam beradi.

Mana shunday ma'lumotlar yordamida pulning vujudga kelishi, uni o'zgarib turish jarayoni va iqtisodiyotga o'z ta'siri haqida umumiy tasavvur qo'yildi. Agar boshqa savollar yoki qo'shimcha ma'lumotlar bo'lsa, ularni ham so'rang.

Banklarning vujudga kelishi va ularning tashkil etilish jarayonlari iqtisodiy taraqqiyotning bir qismini tashkil etadi. Banklar, iqtisodiy sistemning yoritilishi, mehnat taqsimoti, kapital akkumulyatsiyasi, tovar-pul munosabatlari va boshqa sohalarda ahamiyatli rol o'ynaydi.

Dastlabki banklarning paydo bo'lishi haqida ma'lumotlar qisqa va baxmal, lekin ulardan kichik do'konlarda mahalliy pullarni xorijiy pul birliklariga almashtirib berish, yirik pul egalarining pullari va tijorat veksellarini saqlashga ko'ra chala chiqqanligini ko'rishimiz mumkin. Bu jarayonlar, mahalliy savdo-sotiq munosabatlarida moliyaning qayta ishlashiga imkon berdi. Banklar bu tashkil etilgan hisob-kitob va qayta ishlash jarayonlarini tashkil etish orqali xodimlarni xavfsiz saqlash, tovar-pul munosabatlari paydo bo'yicha yordam bermoqda edi.

Tarixiy manbalardan ham ko'rinib turibdiki, dastlabki banklar mahalliy do'konlarda tashkil topgan bo'lib, savdo-sotiqda moliya bilan bog'liq xizmatlarni ko'rsatgan. Ularda pulni saqlash va uni xavfsiz saqlash, qayta ishlash va boshqa moliya operatsiyalari o'tgan. Ular, o'zaro qarz va qarzдорliklar o'rtasida pulni almashtirishga arziydi. Bu tashqi savdo munosabatlarini o'rnatishda, o'zaro moliya operatsiyalari va uning yangi turlarini rivojlanishi, banklarning rivojlanishiga olib kelgan.

Boshqa iqtisodiy adabiyotlarda dastlabki banklar haqida o'zaro farqli fikrlar mavjud bo'lsa, ularning mahsulotlar, xizmatlar va moliya bilan bog'liq xizmatlarini taklif etishiga, qarzlar va kreditlarni berishiga e'tibor qaratiladi.

Ular, kapitalistik tuzumning rivojlanish jarayonida, xususan iqtisodiy mablag'lar tashkil etish va uni boshqarishda muhim vazifalarni o'z ustiga olgan.

Bundan tashqari, ibodatxonalar ham qadimgi davrda banklar sifatida xizmat qilgan va savdo munosabatlarini amalga oshirishda moliya orqali ishlashgan. Ular o'zlarini boshqarish, savdo operatsiyalari va mahsulotlarni saqlashda ishtirok etish orqali xodimlarni xavfsiz saqlash, moliyaviy operatsiyalarni o'tkazish, tovar-pul munosabatlari, qayta ishlash va boshqa sohalarida faoliyat ko'rsatishgan.

Iqtisodiyot taraqqiyoti bilan birga, banklar o'z funksiyalarini rivojlantirib, yangi xizmat turlarini amalga oshirishgan. Ularning tizimli faoliyatini ta'minlash, savdo munosabatlarini o'rnatish, moliyaviy ko'rsatkichlarni boshqarish va boshqa sohalarida xizmat ko'rsatish jarayonida banklarning roli murakkabroq bo'lganligi kutilmoqda.

Banklar iqtisodiy tizimda ahamiyatli o'rin tutgan tashkilotlardir, va ularning faoliyat sohalarini aniqlashda va mohiyatini tushuntirishda ko'plab metodologik muammolar mavjud. Quyidagi nuqtalarga e'tibor qilish lozim:

Mikrodarajadagi faoliyat: Banklar, mikro iqtisodiy tizimdagi faoliyatlarida ham o'z o'rnini bor. Ular, jismoniy shaxslarga kredit berish, saqlash xizmatlarini taklif etish, to'lovlar va pul o'tkazmalari orqali xizmat ko'rsatish va boshqa mikrodarajadagi muomalalarda ishtirok etishadi. Shuningdek, mikrodarajadagi faoliyatlarini o'rganish, ularning mahalliy iqtisodiyotga o'z ta'sirini ko'rsatishda yordam bera oladi.

Tashkil etilish shakli va maqsadi: Banklar turli shaklda tashkil etilgan bo'lishi mumkin, masalan, savdo banklari, moliyaviy banklar, ijtimoiy banklar, tadbirkorlik faoliyatini olib boradigan banklar va boshqalar. Ularning faoliyat sohaları va maqsadlari bir-biridan farqli bo'lishi mumkin. Shuningdek, ularning iqtisodiy tizimdagi o'rnini va ahamiyati turli bo'lishi ham e'tinchoqdir.

XULOSA

Banklarning mohiyatini tushuntirishda ularning faoliyat yuritish shakli, maqsadi, xizmat ko'rsatish sohasi, xizmat turlari, mijozlar bilan aloqasi, moliyaviy faoliyat xususiyatlari va boshqa belgilanuvchilarga e'tibor bermoq lozim. Bu esa ularga xos mohiyatini aniqlashga yordam beradi.

Aniq ma'lumotlardan kelib chiqqanicha, banklar tashkilot topish asoslari, mohiyati, faoliyat turlari va xizmat ko'rsatish sohalari bo'yicha o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi. Bu xususiyatlar banklarning jamiyat tizimida ahamiyatli o'rin egallashida va uning o'ziga xos vazifalarni bajarishida katta ro'l o'ynaydi.

Tashkil topish asoslari: Banklarning tashkil topish asoslari jamiyatda moliyaviy munosabatlar va iqtisodiy faoliyatning o'zgarishlariga bog'liq o'zgaradi. Bu asoslar iqtisodiy tizimda aholi va korxona munosabatlari, moliyaviy imtiyozlar va shartnoma shakllanishini aniqlashda muhimdir.

Mohiyati: Banklarning mohiyati, ularning xizmatlarni ko'rsatish, mablag'larni jalb etish va saqlash, kredit bermoq va boshqa moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Banklar o'zlarini xususan xususiyatlarga ega bo'lgan iqtisodiy tashkilotlar sifatida turib kelmoqda.

Ta'riflar va shakllanish: Banklarning mohiyati uchun tashkil etilgan ta'riflar va shakllanishlar, ularning faoliyat turlarini, xizmatlarini va xodimlarini belgilaydi. Shuningdek, banklar xalqaro moliyaviy munosabatlarda ham faoliyat yuritadigan tadbirkorlik tashkilotlari bo'lganligi sababli, ularga xos xususiyatlarga ega bo'lishadi.

Banklar iqtisodiy tizimda asosiy oyinchi bo'lib, ularning faoliyat turlari, xizmatlar va xususiyatlari jamiyatda rivojlanish va o'zgarishlarga bog'liqdir. Shu sababli, ularning tashkil etilish shakli, mohiyati, va faoliyat turlari o'zaro aloqador va unikallikka ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartibintizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – – T.: O'zbekiston, 2017. 104 b.
2. Mirziyoyev Sh.M Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – – T.: O'zbekiston, 2017. 56 b.
3. Mirziyoyev Sh.M Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – – T.: O'zbekiston, 2017. 48 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 2 sentyabrdagi “Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlari to'g'risida” gi PF-5177- sonli farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 12 sentyabrdagi “Respublika bank tizimini yanada rivojlantirish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-3270-sonli qarori.
6. 2017 yil 13 sentyabrda O'zbekiston Respublikasi prezidentining PQ-3272-sonli “Pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori.
7. Uchqun Yunusovich O'roqov, Odiljon Sheraliyevich Olimboyev. O'zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari. Science and Education, 2022
8. Т.С Маликов, Н.Х Хайдаров. Молия: умумдавлат молияси. Тошкент:«IQTISOD-MOLIYA, 2009
9. Т.Маликов, Н.Хайдаров. Бюджет: тизими, тузилмаси, жараёни. 2007
10. Т.С. Маликов, Н.Х. Хайдаров. Финансы: государственные финансы. Учебное пособие. Экономика и финансы. Ташкент. 2009
11. Bekmurodov, A. A. "TIJORAT BANKLARI FAOLIYATININING IQTISODIY VA TEXNOLOGIK MUHITIDAGI STRATEGIK TENDENSIYALAR." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 824-828.

MASOFAVIY BANK XIZMATLARINI KO'RSATISHDA INNOVATION BANK TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI

Norqulov Habibullo

Samarqand iqtisodiyot va servis institute

Bank ishi kafedrası assistenti

Toshmurodov Tolmas

SamISI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini ko'rsatishda innovatsion bank texnologiyalarini qo'llashning ilmiy-nazariy asoslari va O'zbekistonda masofaviy va zamonaviy bank xizmatlarini ko'rsatishning iqtisodiy ahamiyati o'rganilgan va tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: bank texnologiyalari, masofaviy bank xizmatlari, zamonaviy bank xizmatlari, raqamli banking, bank operatsiyalari, onlayn banking, internet-banking, sms-banking.

Abstract: In this article, the scientific and theoretical foundations of the use of innovative banking technologies in the provision of remote banking services in commercial banks and the economic significance of the provision of remote and modern banking services in Uzbekistan are studied and analyzed.

Keywords: banking technologies, remote banking services, modern banking services, digital banking, banking operations, online banking, internet banking, sms-banking.

KIRISH

Hozirgi davrdagi jadal rivojlanish hamda iqtisodiyotdagi tub o'zgarishlar davrida raqamli iqtisodiyot va u bilan bog'liq bo'lgan bir qancha ilg'or raqamli texnologiyalar iqtisodiyotimizga kirib kelmoqda. Shu sababli aholining turmush tarzini yanada yaxshilash va osonlashtirish, kompyuterlashtirish va mamlakatimiz taraqqiyotini yanada jadallashtirish maqsadida Respublikamiz rahbariyati bir qancha qarorlarni qabul qildi va "yo'l xaritasi"ni ishlab chiqmoqda. O'zbekiston Respublikasi bank tizimida mijozlarga taqdim

etiladigan elektron bank xizmatlarini ko'rsatish borasida tizimli ishlar tashkil etilmoqda. Quyidagilar shular jumlasiga kiradi:

- zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, tijorat banklarining biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va masofaviy bank xizmatlari turlarini kengaytirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish;
- nazorat yuklarini, shu jumladan banklarning regulyator va davlat organlari bilan axborot almashinuvini takomillashtirish, hisobotlarni shakllantirish jarayonlarini soddalashtirish va avtomatlashtirish orqali ularni taqdim etish bilan bog'liq bo'lgan yuklarni kamaytirish;
- masofaviy bank xizmatlari, shu jumladan kontaktsiz to'lovlar soni va qamrovini kengaytirish;
- avtomatlashtirilgan skoring tizimi, raqamli identifikatsiyalash va kredit konveyeridan keng foydalanish;
- bank ma'lumotlari va tizimlarining axborot xavfsizligini kuchaytirish;
- bank sohasidagi yangi kontsepsiya va texnologiyalarni joriy qilish (marketpleys, raqamli bank) ” kabi vazifalarning belgilanganligi mavzuning dolzarbligidan dalolat beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuga doir bir qator olimlarning tadqiqot ishlari o'rganildi. Ularda olimlarning masofaviy bank xizmatlariga odi fikr mulohazalari tahlil qilindi.

Rus iqtisodchi olimi V.K.Spilnichenkoning fikricha “Bank hisobvarag'iga masofadan xizmat ko'rsatish bu informasion xizmatlarning kompleksi va mijozning hisobvarag'i bo'yicha operatsiyalarni uning bankka tashrif buyurmasdan bergan topshirig'iga asosan bajarishdir. Bank hisobvarag'iga masofadan xizmat ko'rsatish tizimi telekommunikatsiya tizimi orqali bankning ma'lumotlar bazasiga mijozning murojaatiga asoslanadi”

N.I.Lixodeyeva esa bank hisob-varag'iga masofadan xizmat ko'rsatish tizimini mijoz tomonidan kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda

bankka tashrif buyurmasdan ya'ni masofadan buyurtmalar asosida bank xizmatlarini taqdim etish texnologiyasi sifatida e'tirof etgan.

Yuqordagi fikr-mulohazalarni umumlashtirgan holda bank hisobvaraqlariga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlari - bu mijozning masofadan bergan topshiriqlariga asosan ya'bankka kelmasdan bank xizmatlarini taqdim etish texnologiyalari sifatida ta'rif berish mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bank hisobvaraqlariga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlarining turlari:

Bank-Mijoz – bu kompyuter orqali amalga oshiriladigan tizim bo'lib, bunda mijozning kompyuteriga maxsus dastur o'rnatiladi. Ushbu dastur kompyuterda barcha mijoz ma'lumotlarni saqlaydi (asosan to'lov hujjatlari va hisobvaraqlardan ko'chirmalar). Bank va mijozning kompyuteri o'rtasida modem orqali to'g'ridan to'g'ri aloqa amalga oshiriladi.

Internet-banking – bu mijozlarning depozit hisobvaraqlarini, jumladan bank kartalariga ochilgan hisobvaraqlarini, internet orqali boshqarish huquqini beruvchi tizimdir. Bu xizmat turi mijozning masofadan bank bilan bog'langan holda real vaqt davomida to'lovlarni o'tkazish uchun mo'ljallangan tizimdir. Foydalanuvchi tizimga veb-brauzer orqali qiradi. Internet-banking tizimi bankning veb-serverida joylashtiriladi. Foydalanuvchi bankning veb-saytida barcha o'z ma'lumotlari (to'lov hujjatlari va hisobvaraqlardan ko'chirmalar)ni ko'rib chiqish imkoniyatiga ega.

Internet-banking xizmati orqali mijoz o'z ish joyida yoki boshqa o'ziga qulay sharoitda:

- to'lovlarni o'tkazish;
- to'lov o'tishi bosqichlarini kuzatish;
- barcha hisobotlarni olish kabi amaliyotlaridan istalgan vaqtda

foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Internet-banking orqali mijoz o'z ish joyidan internet orqali bank saytiga ulanib, o'z hisobraqamiga tushayotgan pullarni ko'rishi va pul o'tkazmalarini

tayyorlab bankka uzatishi mumkin bo‘ladi. Mobil banking tizimi internet-banking texnologiyasi asosida yaratiladi.

SMS-banking – bu bank mijozlarga ularning depozit hisobvaraqlaridagi hamda bank kartalariga ochilgan hisobvaraqlaridagi operatsiyalar haqida SMS ko‘rinishdagi ma’lumotlarni olish tizimidir. Hisobvarag‘idan ma’lumot olish uchun mijoz bankning maxsus telefon raqamiga belgilangan SMS-so‘rovni yuborish kerak.

Mijoz uchun SMS-banking xizmati quyidagi amallarni bajarish imkoniyatlarini beriladi:

- hisobvarag‘iga kelib tushgan mablag‘lar;
- hisobvarag‘idan qilingan xarajatlar;
- hisobvaraq balansi;
- kun davomida o‘tkazilgan bank operatsiyalari haqida operativ ma’lumot olish.

Bugungi kunda aholi tijorat banklarining mobil ilova dasturlari orqali real vaqt rejimida kartadan kartaga pul o‘tkazish (P2P) operatsiyalarini bajarish, soliq, budjet, kommunal va boshqa to‘lovlarni amalga oshirish, mikroqarz olish va kreditlarni so‘ndirish, onlayn omonatlarni rasmiylashtirish, depozit hamda ssuda (kredit) hisobvaraqlarini masofadan ochish, xalqaro bank karta hisobvarag‘idan to‘lovlarni amalga oshirish, onlayn konversiya operatsiyalarini amalga oshirish va boshqa masofaviy bank xizmatlaridan keng foydalanmoqda.

O‘z navbatida, korxona va tashkilotlar uchun bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlari orqali real vaqt rejimida bank hisobvaraqlaridagi mablag‘larni tasarruf etish va to‘lovlarni amalga oshirish, valyuta mablag‘lari sotib olish (konvertatsiya) uchun buyurtmanomani elektron shaklda xizmat ko‘rsatuvchi bankka yuborish, oylik ish haqi va unga tenglashtirilgan to‘lovlarni o‘tkazish uchun elektron qaydnomani bankka uzatish va boshqa xizmatlardan foydalanish bo‘yicha imkoniyatlar yaratildi. Internet-banking mijozga o‘zining ish joyidan turgan holda internet orqali kerakli bank saytiga ulanib, o‘z hisob-

raqamidan pul o'tkazmalarini tayyorlab bankka uzatishi va o'z hisob-raqamiga tushayotgan pullarni ko'rishi mumkin bo'ladi.

Jismoniy shaxslar tomonidan bank kartasi olish va mobil ilova orqali xaridlarni amalga oshirish uchun quyidagi amallarni bajarish lozim:

- plastik kartani olish uchun o'zi tanlagan bankka pasport bilan murojaat qilish (onlayn tarzda tijorat banklarning rasmiy veb-saytlari orqali ham buyurtma berish

imkoniyati mavjud)

- bank kartasini pul mablag'lari bilan to'ldirish (bankomatning "cash-in" funksiyasi yoki bank xizmatlari markazlariga tashrif buyurish orqali);

- bankka tashrif buyurib yoxud bankomat va infokiosklar orqali bank karta hisobvarag'ini o'z mobil telefon raqamiga bog'lash (biriktirish) orqali sms-xabarnoma yoki telegram-xabarnoma xizmatini faolashtirish;

- tijorat banklari yoki to'lov tashkilotlari mobil ilovalarini Android operatsion tizimli mobil telefon uchun "Google Play Market" internet ilovasidan yoki iOS operatsion tizimli mobil telefon uchun "Appstore" internet ilovasidan yuklab olish (ro'yxat ilova qilinadi);

- mazkur mobil ilovalarda ro'yxatdan o'tish, ya'ni olingan bank karta raqami va

amal qilish muddati kiritilgandan so'ng mobil telefonga kelgan maxfiy kodni kiritish orqali identifikatsiyadan o'tish;

- xavfsizlikni ta'minlash maqsadida mobil ilovaga kirish uchun maxfiy kodni o'rnatish. Mazkur amallarni bajarish uchun hech qanday bank xizmati bo'yicha vositachilik haqi olinmaydi.

"Humo" to'lov tizimi 2019 yilning I-choragidan boshlab ishga tushirildi. Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi quyidagi normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq tartibga solinadi:

- O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni (11.11.2019 y., O'RQ-582);

- O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni (05.11.2019 y., O'RQ-580);
- O'zbekiston Respublikasining "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonuni (01.11.2019 y., № O'RQ-578);
- "Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali elektron to'lovlarni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Nizom (14.02.2006 y., № 1545);
- "O'zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to'g'risida"gi Nizom (13.04.2020 y., № 3229).

Yevropada bugungi kunda ko'pchilik onlayn-banking xizmatidan foydalanadi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, Yevropada katta yoshlilarning 70 foizi kamida oyiga bir marta o'zlarining onlayn bank hisoblariga kirishadi. Ba'zi Yevropa mamlakatlarida kattalarning 90 foizi internet-banking xizmatidan foydalanadi. Darhaqiqat, so'nggi 12 yil ichida internet-banking xizmatidan muntazam foydalanayotganlar soni ikki baravar ko'paydi. Yevropaliklar o'zlarining tranzaksiya tarixini tekshirish, pul mablag'larini bir hisobdan ikkinchisiga o'tkazish, balanslarini tekshirish va to'lovlarni amalga oshirish uchun raqamli bankingdan muntazam foydalanadilar. Onlayn banklar tobora ilg'or xizmatlar va moliyaviy mahsulotlarni taklif qilar ekan, odamlar kredit olish, sarmoya kiritish va moliyaviy imkoniyatlarini o'rganish uchun internet-bankingdan foydalanmoqda.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, mamlakat iqtisodiyotining asosi hisoblangan bank tizimini yanada isloh qilish, uning barqarorligini oshirish, yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalangan holda zamonaviy naqd pulsiz hisob-kitoblar mexanizmlarini joriy etish bo'yicha olib borilayotgan ishlar banklarimiz tomonidan mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati, to'lov intizomi va madaniyatini yangi bosqichga ko'tarilishini ta'minlash

bilan birga, barcha iqtisodiy tarmoqlar taraqqiyotini mustahkamlashga ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Shunday zamonaviy texnologiyalar asosida masofaviy bank xizmatlari, xususan Internetbanking xizmatining faol joriy etilishi eng muhim masaladir. Jumladan, mamlakatning qay darajada iqtisodiy va texnologik taraqqiy topganligi masofaviy bank xizmat turlarini amaliyotga joriy qilishda muhim hisoblanadi. Bank operatsion xarajatlarining barqaror darajasiga erishish uchun tijorat banklarida ham masofaviy bank xizmat turlarini ko'paytirish va ularning samaradorligini oshirish muhim ahamiyatga ega omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti www.cbu.uz
2. Uchqun Yunusovich O'roqov, Odiljon Sheraliyevich Olimboyev. O'zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari. Science and Education, 2022
3. Спильниченко В.К. Трансформация банковских платежных систем в экономике России // Экономический журнал. 2012. № 2 (26).
4. Лиходеева Н. И. Применение электронного банкинга при заключении и исполнении банковских договоров / Н. И. Лиходеева // Юридическая работа в кредитной организации. – 2014. - №2. – С. 23-27.
5. Saidqulov Murod Hayitboy o'g'li. Elektron bank xizmatlarini rivojlantirish va
6. bank ishini avtomatlashtirishning o'ziga xos xususiyatlari. Magistr dissertatsiyasi. 2021 yil.
7. Sherali Sultonov Nuraliyevich, Nodira Soatova Bobokhanovna. Ways of Fund Market Development in Uzbekistan. Eurasian Scientific Herald.2022
8. Sherali Sultonov. Directions of state regulation of the stock market. International Journal of Economic Growth and Environmental. 2021
9. Мутабар Жураевна Темирханова, Хусан Баходирович Зарипов,

Ли Шаоминь. Совершенствование цифровой мобильной связи в современном мире. Бюллетень науки и практики, 2020

10. УЮ Ўроқов, ФШ Сулаймонов. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида электрон ахборот алмашишининг аҳамияти ва уни такомиллаштириш масалалари. 2014/9

11. У.Ўроқов. Давлат харидлари тизимида электрон харидлар хажмини ошириш масалалари. 2021

12. Bekmurodov, A. A. "KICHIK BIZNES SUB'EKTLARINI TIJORAT BANKLAR TOMONIDAN KREDITLASHDA XORIJ TAJRIBASI." Теория и практика современной науки 6 (96) (2023): 20-24.

13. Bekmurodov, A. A. "TIJORAT BANKLARI FAOLIYATININING IQTISODIY VA TEXNOLOGIK MUHITIDAGI STRATEGIK TENDENSIYALAR." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 824-828.

ISLOM BANKLARINING ISHLASH TAMOILLARI

Bekmurodov Abbos Amiriddinovich
Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti
“Bank ishi” kafedrası assistenti

Xolmo'minov Islom
Bank ishi 420 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy iqtisodiyotda islom moliyasi tushunchasi va islom moliyasiga oid iboralar. Islom moliyasining O‘zbekistonda tutgan o‘rni va tamoyillari. Islom banklarining paydo bo‘lishi va tijorat banklaridan farqi. Islom moliyasiga oid tashkilotlar hamda ularning ishlash prinsipi haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Islom moliyasi, islomiy banklar, murobaha, takaful, mushoraka, mudoraba, IsDB, ICD, ITFC, IRTI.

Annotation: In this scientific article, the concept of Islamic finance in the modern economy and expressions related to Islamic finance. The role and principles of Islamic finance in Uzbekistan. The emergence of Islamic banks and their difference from commercial banks. Organizations related to Islamic finance and their working principles are explained.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Banks, Murabaha, Takaful, Musharaka, Mudarabah, IsDB, ICD, ITFC, IRTI.

Islomiy banklar an’anaviy banklar singari mijozlardan omonatlar qabul qiladi va bu ularning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Islom foizlar hisoblash va olishni - riboni man etgani uchun islomiy banklar o‘z mijozlariga islomiy me’yorlarga muvofiq keladigan bank xizmati ko‘rsatishlari lozim bo‘ladi. Bank o‘z xizmatlarini taklif etguniga qadar rahbariyat, eng avvalo, islomiy huquqning mutlaq va bosh manbalari Qur’on va hadislariga murojaat etishlari kerak.

Biznesga oid barcha tamoyil va taqiqlar, albatta, diqqat bilan zfganilishi lozim. Alloh taolo Qur’onning ko‘plab oyatlarida poraxo‘rlikni taqiqlagan va ishonch, adolat ila tarozi va o‘lchovdan foydalanishga chaqirgan. Bundan tashqari Qur’onda tomonlar o‘rtasidagi kelishuv yozma tartibda guvoxdar ishtirokida rasmiylashtirilishi, tomonlarning majburiyatlari va kafolatlari

belgilangan bo'lishi lozimligi aytib o'tilgan. Hadislarda oldi-sotdn masalasida bir kancha yechimlar ko'rsatib berilgan. Ba'zi hadislarda islomiy bitimlarning mana shunday, ya'ni salam (oldi-sotdi shartnomasi bo'lib, tovarlar yetkazilish muddati uzaytirilishi mumkin; tovarning qiymati oldindan to'lanadi va taraflar kelishgan muddatda yetkazib beriladi), yollash, havola (veksel, tilxat), qarzlar, kreditlarni so'ndirish, aktivlarni muzlatish, bankrotlik, sherikchilik, ijara, tadbirkorlikning shartlari va guvohnomasi tomonlari ko'rsatib o'tilgan. Qur'onda moliyaviy faoliyatga doir bir kancha oyatlar va hadislar kelganiga qaramay, zamonaviy bank tizimida ta'kidlangan tamoyillarni ko'llash murakkabdek tuyuladi.

Demak, islomiy olim va hukukshunoslar (islom konunchiligi sohasi ekspertlari) zimmalariga mas'uliyatni olgan holda shariat qoidalarini buzmaydigan va joriy bank qonunchiligiga muvofiq keladigan biznes yuritish tamoyillarini o'rnatishlari kerak bo'ladi.

Islomiy banklar xizmat ko'rsatish usullari tarkibini tashkil etadigan islomiy tamoyillarni ifodalovchi turli atamalardan foydalanadilar. Ayrim islomiy banklarda arab atamalaridan, boshqalarida arab va ingliz tili aralashmasidan va yana birlarida bank faoliyati amalga oshirilgan mamlakatning mahalliy tilidan foydalanilayotganini ko'rish mumkin. Shariat tamoyillari asosida islomiy bank ishi yuritayotgan mamlakatlar to'g'risida keyingi boblarda tanishib chiqamiz.

Qanday atamalardan foydalanishidan qat'i nazar, islomiy bank tizimidagi shariat tamoyillarini 5 toifaga ajratish mumkin. Birinchi toifa foyda va zararlarni taqsimlash tamoyili, ikkinchisi oldi-sotdi tamoyili, uchinchi toifa o'z ichiga yig'im va komissiyalarni oladi. To'rtinchi toifa bepul xizmat tamoyillarini, beshinchisi esa yordamchi tamoyillarni bayon etib beradi. Quyidagi tamoyillar aksariyat islomiy banklar tomonidan ko'p holatlarda amaliyotda ishlatiladi: muzoraba, mushoraka, murobaha, ijara, ijara val-iqtino, muajjal bay, istisno, qarzi hasan, vadia, rahn. Sanab o'tilganlardan tashqari islomiy moliyalarning boshqa tamoyillaridan ham amaliyotda foydalaniladi. Masalan, Malayziyada

dayn bay, ijara tumma bay, vakolat, havola, ujr va vadia yad damana tamoyillari tarqalgan.

Eronda ham bir talay qo'shimcha tamoyillar: joala, mozaraax, mosakat kabi tamoyillar kiritilgan. Bunday kup mikdordagi shariat tamoyillarining ishlatilishi ba'zi taxminlarga sabab bo'ladi va ushbular haqiqatdan ham shariatga asoslangan islomiy moliyalash vositalarimi yoki hiylalarmikan, degan savol tug'ilishi tabiiy.

Islom moliyasi O'zbekistonda. Albatta, islom banklari O'zbekistonga ham kirib kelishi va o'zining xizmatlarini bizning yurtimizda ham targ'ib qilinishi uchun bir qator strategik maqsadlarni qo'yish va shunga muvofiq tarzda muammolarni bartaraf etish lozim. Shuning uchun ham yurtimizda bank kredit tizimini yanada takomillashtirish vaasosan foizli kreditlarni kamaytirish maqsadida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 29-dekabrdagi parlamentga murojatnomasida "Islomiy Tijorat banklari" yurtimizda o'z faoliyatini boshlashini ta'kidlab o'tgan edilar va shu munosabat bilan O'zbekistonda islomiy bank faoliyatini tashkil etish bo'yicha takliflar o'ranilmoqda. Yurtimizda Islom diniga e'tiqod qiluvchilar ko'pchilikni tashkil qilishiga qaramay shu paytgacha O'zbekistonda islom moliyasi sohasi deyarli rivojlanmagan.

Vaholanki bu soha rivojlanishiga mamlakatimiz juda kata salohiyatga ega va bu yirik xalqaro moliyaviy tashkilotlari ekspertlari tomonidan ham tan olingan. Jumladan, Islom Taraqqiyot Banki(IsDB), Xususiy Tarmoqni Rivojlantirish(ICD), Xalqaro islom savdo moliya korporatsiyasi(ITFC), Islom tadqiqotlar va treninglar instituti(IRTi) islom moliyasini rivojlantirishda hozirgi kunga qaradar mamlakatimizga 2 milliard AQSH dollaridan ziyod mablag'larni yo'naltirganlar. Biznes vakillari tomonidan Islom moliyasiga bo'lgan ehtiyojlarni qondirish maqsadida O'zbekiston 2003 yilda IsDB ga va 2004 yilda ICD ga a'zo bo'ldi va bu islom moliyasining O'zbekistonga kirib kelishiga zamin yaratdi. 2019 –yilda birinchi bo'lib islomiy sug'urta kompaniyasi faoliyatini boshladi, MDH davlatlarida birinchilardan bo'lgan elektron

Murobaha –savdo bitimi asosida moliyaviy mahsulot platformasi ishlab chiqildi. Mamlakatimiz yaqin qo'shnisi bo'lgan Tojikistonda tashkil etilgan Tavhidbanki bu yerdagi ilk islom moliyaviy banki hisoblanadi. Mazkur bank 1999-yil 24-avgustda “Tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash aksiyadorlik tijorat banki” sifatida ta'sis etilgan bo'lib, 2002 yil 22-mayda "Sohibkorbank" nomi bilan qayta tashkil etilgan. Bank tashkil topgan kundan boshlab mamlakat moliya xizmatlari bozorining faol, ishonchli va barqaror ishtirokchisi sifatida tanilgan. 2019 yil 1-iyuldan bank nomi "Tavhidbank"ga o'zgartirildi va 2019 yil 16-sentyabrdan boshlab Tojikistondagi birinchi Islom banki sifatida faoliyat yuritib kelmoqda. Bankning sof foydasi 4,3 million so'mni tashkil etdi. Moliyaviy portfelning sof daromadi o'tgan yilga nisbatan 370 foizga o'sdi. Komissiya daromadi, asosan, hisob-kitob operatsiyalari va kafolatlar hisobiga 20 foizga o'sdi. 2021-yil 30-noyabr holatiga ko'ra, kapital o'tgan yilga nisbatan 21 foizga ko'payib, 110 million so'mni tashkil qildi. Bank aktivlari 32 foizga o'sgan holda 181 million so'mni tashkil etdi. Bankning moliyalashtirish portfeli 155 foizga oshib, 23 million so'mni tashkil etdi. Mening fikrimcha, O'zbekistondagi xalqaro islom tashkilotlari, ta'lim muassasalari, islom bank moliya muassasa va tashkilotlari o'zlarining tor milliy doirasidan tashqariga chiqishi va islom moliyasini muvaffaqiyatli joriy qilgan davlatlar tajribasini o'rgangan holda, moliya bozori ishtirokchilari orasida keng targ'ib qilishi va shu orqali islom moliyasi mohiyatini tushunib yetishi darajasini oshirish zarur. Islom bankchiligini tashkil etish orqali, ko'pchilik qismi musulmon bo'lgan davlatlarda, samarali faoliyat yuritish va davlat iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatish mumkin. O'zbekistonda islom moliyasini tashkil qilish bo'yicha uchun quyidagilar yechim bo'lishi mumkin:

- Avvalo mamlakatimizda markaziy islom bankini tashkil etish;
- Mukammal bo'lgan huquqiy va siyosiy bazani yaratish;
- Islom banklarida shariy kengashlarni va turli xalqaro muvofiqlashtiruvchi markazlar tashkil qilish;

-Islom bank moliya tizimini joriy etgan va islom moliyasini rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratgan mamlakatlarning muvofiqlashtiruvchi tashkilotlari bilan keng ko‘lamli sherikchilik aloqalarini bog‘lash. Albatta ishonamizki, islomiy bankning tizimini mamlakatimizga kirib kelishi natijasida O‘zbekiston MDH davlatlari o‘rtasida yetakchilik qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytsak, islomiy bankning xizmatlar sohasi yurtimizning porloq kelajagi uchun muhim shart sharoitlar yaratib, poydevor va yanda rivojlanish istiqboli bo‘ladi. Hamda mana shu ishlarning natijasida, O‘zbekiston madaniyatida islomning chuqur ildizlari aks etgan mamlakat hisoblanib o‘z jozibadorligi bilan xorijiy investorlarni yanda ko‘proq jalb qila oladi. Bu imkoniyat orqali davlatimiz aholi farovon hayoti barqaror rivojlanishiga katta qadamlarni qo‘ya oladi desak adashmaymiz!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Беккин Р.И. Исламские финансовые институты и инструменты в мусульманских и немусульманских странах: особенности и перспективы развития. / Автореф. дисс. докт. экон. наук., 2009. – 48 с.

2. Исхаков И.Р. Операционная структура исламского финансового института, ориентированная на реализацию долевого метода // Актуальные проблемы экономики и права. – 2014. – № 2(30). – с. 12-16. 4. Кузнецова Т. Исламский банкинг: особенности кредитования инвестиционных проектов // Финансовая жизнь. – 2015. – № 2. – с. 22-25.

3. Bekmurodov, A. A. “Kichik biznes sub‘ektlarini tijorat banklar tomonidan kreditlashda xorij tajribasi” Теория и практика современной науки 6 (96) (2023): 20-24.

4. Bekmurodov A. The impact of transformation processes on the activities of commercial banks //Archive of Conferences. – 2021. – С. 52-54.

O'zbekistonda ipoteka kreditini rivojlantirishning ijtimoiyqatlamni himoyasidagi istiqbollari va tendensiyalari

Bekmurodov Abbos Amiriddinovich

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti

“Bank ishi” kafedrası assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimiz tijorat banklari tomonidan berilayotgan ipoteka kreditlari va ularning davlat tomonidan ko'llab-quvvatlanishni yanada takomillashtirish imkoniyatlari o'rganib chiqilgan. Bunda ipoteka kreditlarini ajratish faoliyatining samaradorligi tahlil qilinib mazkur ortirilgan tajribalarni keng qo'llash bo'yicha taklif va tavsiyalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ipoteka, subsidiya, qayta moliyalashtirish stavkasi, ko'chmas mulk, birlamchi bozor, ikkilamchi bozor, bank, moliya.

Abstract: In this article, the mortgage loans provided by the commercial banks of our country and the possibilities of further improvement of their state support are studied. In this, the effectiveness of the activity of allocation of mortgage loans was analyzed and suggestions and recommendations were made for the wide application of the experiences gained.

Keywords: mortgage, subsidy, refinancing rate, real estate, primary market, secondary market, banking, finance.

Davlat o'z aholisining birlamchi ehtiyojlarini qondirish uchun asosiy islohotchi bo'lishi yani shart-sharoitlar yaratishi, moddiy tomondan qo'llab quvvatlashi o'z navbatida aholining jamiyat rivojiga davlatimiz kutgan natijalar berishi bugungi kunda xech bir davlat boshqaruviga sir emas. Bu borada mamlakatimiz ham aholini uy-joy bilan ta'minlash borasida o'ziga xos tartib va ta'moyillar asosida ipoteka kreditlarini ajratib kelmoqda.

Ipoteka bozorida aholining oshib borayotgan ehtiyojlarini qanoatlantiruvchi tegishli bank va nobank mahsulotlar turini kengaytirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali shahar va qishloq joylarida ipotekani kreditlashni rivojlantirish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar ijobiy natija bermoqda.

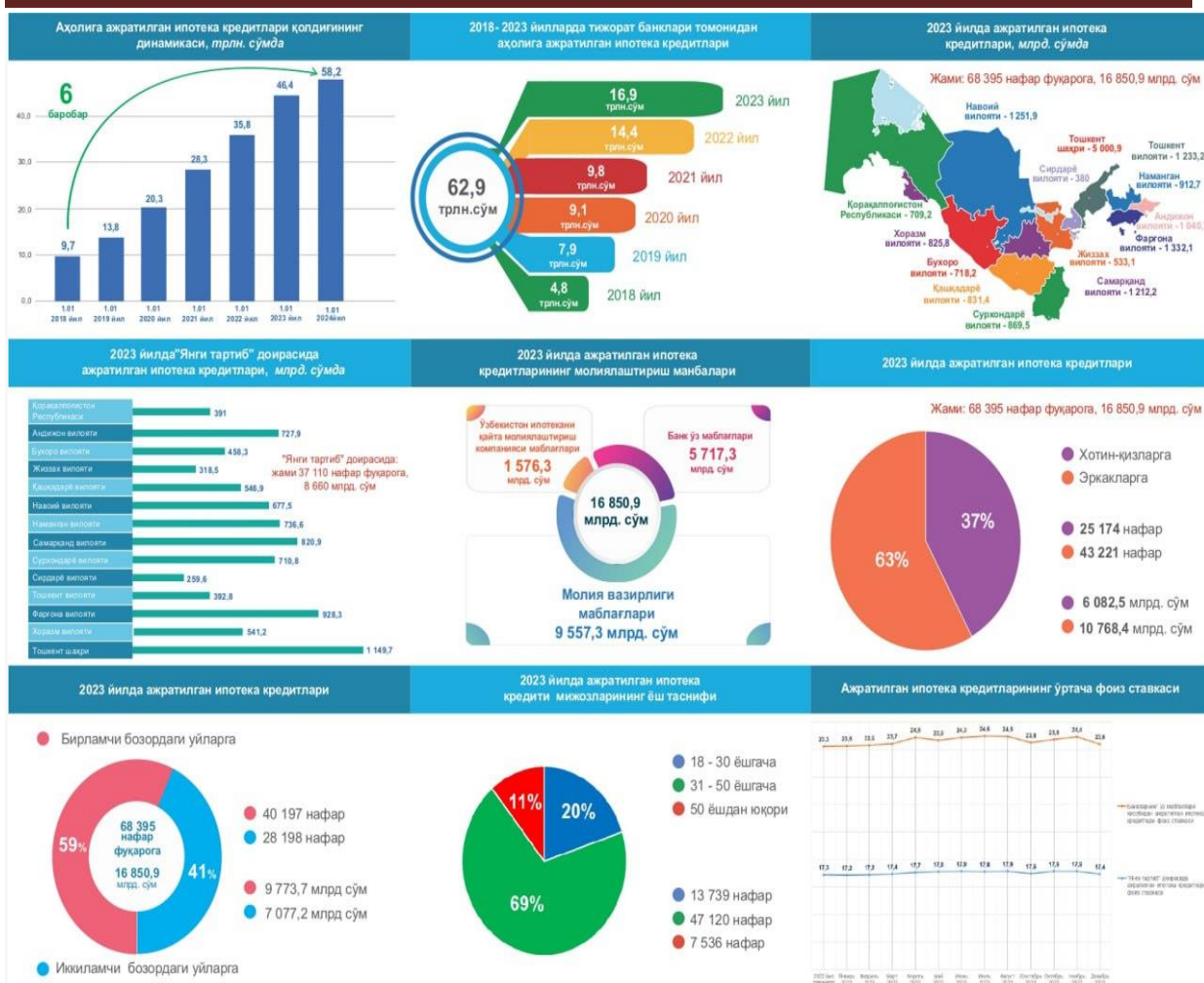
Birgina o'tgan hisobot yili davomida Markaziy bank tijorat banklari tomonidan aholiga ajratilgan ipoteka kreditlari bo'yicha ma'lumotlarni taqdim qildi. Unga ko'ra, yil davomida banklar tomonidan 68 395 ta fuqaroga jami 16 trln 850,9 mlrd so'm ipoteka kreditlari ajratilgan. Ajratilgan ipoteka kreditlari miqdoriy jihatdan o'tgan yilga nisbatan 2 trln 479,7 mlrd so'mga yoki 17,2 foizga ko'proq bo'lsa-da, kredit oluvchilar soni kamaygan - 2022 yilda 70 913 nafar, 2023 yilda esa 68 395 nafar (- 2518 nafar). 2022 yilda bitta ipoteka kreditining o'rtacha miqdori 202,7 mln so'm bo'lgan bo'lsa, 2023 yilda bu ko'rsatkich 246,4 mln so'mni tashkil qilgan.

2023 yilda banklar o'z mablag'lari hisobidan 5 trln 717,3 mlrd (2022 yilga nisbatan 1 trln 931,2 mlrd so'mga ko'proq) kredit ajratgan. Iptekani qayta moliyalashtirish kompaniyasi resurslari hisobiga 2022 yilda bor yo'g'i 167 mlrd so'm ipoteka kreditlari ajratilgan bo'lsa, 2023 yilda kompaniya mablag'laridan 1 trln 576,3 mlrd so'm ipoteka kreditlari moliyalashtirilgan. Moliya vazirligi resurslari hisobidan ajratilgan kreditlar esa, aksincha, kamaygan - 2022 yilda 10 trln 418,1 mlrd so'mdan 2023 yilda 9 trln 557,3 mlrd so'mga tushgan.

2022 yilda ajratilgan ipoteka kreditlarining 75 foizi birlamchi, 25 foizi esa ikkilamchi bozordagi uy-joylarga ajratilgan bo'lsa, 2023 yilda ikkilamchi bozor uchun kreditlar ajratish ancha "faollashgan". Xususan, 2023 yil ipoteka kreditlarining 59 foizi (9,8 trln so'm) birlamchi bozordagi uylarga, 41 foizi (7,1 trln so'm) ikkilamchi bozordagi uylarga ajratilgan.

Ajratilgan ipoteka kreditlari bo'yicha hududlar kesimida Toshkent shahri yetakchilik qilishda davom etmoqda - 5 trln 900 mln so'm (jami ajratilgan ipoteka kreditlarining 29,6 foizi). Bundan tashqari, Farg'ona viloyati (1,3 trln so'm), Navoiy viloyati (1,25 trln so'm) hamda Toshkent viloyati (1,23 trln so'm)da nisbatan ko'proq ipoteka kreditlari ajratilgan. Sirdaryo viloyatida eng kam ipoteka krediti ajratilgan – 380 mlrd so'm.

Ajratilgan kreditlar aholining hududlar bo'yicha soni va ehtiyojini hisobga olsak har bir hududda davlat tomonidan qaratilayotgan e'tibor diyarli bir biriga yaqin ekanligini bilish qiyin emas.

1 rasm mamlakatimizda 2018-2024 yillar davomida ипотека bozori holatining infografikasi

Infografika ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki aholiga ajratilgan ипотека kreditlari qoldig'I 2018 yilga nisbatan 6 barobarga ko'payib 58,2 trln so'mni tashkil etgan. Birgina 2023 yilning o'zida 68395 ta fuqaroga 16850,9 mlrd so'm ajratilgan. Ajratilgan kreditlarning manbalari Moliya vazirligi, O'zbekiston ipotekasini qayta moliyalashtirish kompaniyasi mablag'lari hamda Bankning o'z mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan.

Aholiga ипотека kreditlari bo'yicha yanada kulay shart sharoitlar yaratish maqsadida quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

- ипотека kreditlari bo'yicha garovga olinadigan uyni sug'urtalash talabi bekor qilish yoki mijozning ixtiyoriga qoldirish.

- Kambag'allikdan chiqarish dasturiga kirgan va turar joyi nochor ahvoldagi oilalarga, "mahalla yettiligi" tavsiyasi asosida, o'z hovlisida uy qurish va ta'mirlashga ipoteka krediti ajratish yo'lga qo'yish.
- kreditning boshlang'ich to'lovining bir qismini masalan (10-15 foizi) va dastlabki besh yilda foiz stavkasining amaldagi qayta moliyalashtirish stavkasidan kelib chiqib 5-7 foizgacha bandi byudjetdan qoplab berilishini talinlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-son farmoni. <https://lex.uz/docs/5841063>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi «2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida»gi PF-5992-son farmoni. <https://lex.uz/docs/4811025>
3. Review.uz O'zbekistonda ipoteka bozori rivojlanishining asosiy to'siqlari
4. Lex.uz O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ipoteka krediti bozorini rivojlantirish va kengaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" farmoni
5. Мадаминов, Муроджон Сайдалиевич. "Банкларда кредит маҳсулотлари яратишда маҳсулотли ёндашувнинг аҳамияти." Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali 4.3 (2024): 228-231.
6. Shuhratjon o'g'li, Komilov Bobirjon. "Ipoteka kreditlash tizimini takomillashtirishda fuqarolik-huquqiy tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlari." образование наука и инновационные идеи в мире 39.2 (2024): 185-189.
7. Amriddinovich, Bekmurodov Abbos. "Features of api services in the implementation of transformational processes in the activities of commercial banks." World Economics and Finance Bulletin 7 (2022): 27-31.
8. <https://daryo.uz/2024/03/12/turar-joyi-nochor-ahvoldagi-oilalarga-oz-hovlisida-uy-qurish-va-tamirlashga-120-mln-somgacha-ipoteka-kredit-ajratiladi>
9. <https://www.gazeta.uz/oz/2024/03/01/loans/>